

ZİNDANDA ÇOCUK

(Diyarbakır Cezaevi)

Abdurrahim Semavi

1. Baskı

Eylül 2015

ISBN:

978-605-84016-0-0

Katkıda Bulunanlar:

Adnan Gerger

Yusuf Kemal Metin

Kapak ve Sayfa Tasarım:

Ali Estelik

Baskı:

Osmanlı Mücellit Matbaacılık

Ankara Plastikçiler Sanayi Sitesi 1356. Sokak

No: 40 İvedik O.S.B. / ANKARA

Tel: 0 312 395 64 47

ZİNDANDA ÇOCUK

(Diyarbakır Cezaevi)

Dünya mazlumlarına ve
Dünya mazlumlarının umudu olanlara
ithaftır.

ÖNSÖZ

Bir Ülkenin Utanç Dolu Yılları ve Diyarbakır Zindanında Çocuk Olmak

Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde bu vahşet yaşanırken gazeteciliğe yeni başlamıştım. O dönem aradan üç-beş yıl geçmesine karşın yine de 12 Eylül Askeri Darbesi'nin yarattığı korku hüküm sürüyordu. Uzun yıllardan sonra gazeteci-yazar olarak birçok cezaevini dolaştım, söyleşiler yaptım ve oradaki yaşantıları yazmaya başladım. Ancak Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki ayrıntılara bu boyutta ulaşamadım. Ulaştım ne olacaktı ki? Orada olup bitenleri bu acıları çeken kadar bilebilir miydim, yansıtabilir miydim? Ne zaman ki orada bulunanlar, kendilerini anlatmaya başladı, o zaman ne olup bittiğini tüm çıplaklığıyla öğrenmeye başladım. Kimileri o acıyı yeniden yaşamamak adına kimileri de utanç duydukları için o baskıları içine atmış, susmayı tercih etmişti. Bir gazeteci olarak Ben Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin ilk içyüzünü öğrendiğimde hemen aklıma Nazilerin o ünlü kampı Auschwitz geldi. Diyarbakır'la bir bağlantı kurdum.

Ünlü düşünce adamı Theodor Wolfgang Adorno, “Auschwitz’den sonra şiir yazmak barbarlıktır” der. Hayatım boyunca bu söz beni çok etkilemişti. Almanların ‘Aşağı İrk’ (Yahudi, Roman, Özürlü vs Alman ırkından olmayan neredeyse herkes) diye nitelediği üç milyona yakın insanı gaz odalarında yaktığı, türlü türlü işkence metotlarını denediği Polonya’nın Krakow şehrindeki bu ünlü hapisaneyle ilgili bu sözü söylerken aslında şuna işaret ediyordu. Tarihe not düşülecek bir insanlık ayıbından... İşte Diyarbakır Askeri Cezaevi de hem tarihe düşülen bir insanlık ayıbıydı, hem de bu ülkenin utanç yıllarının bir kanıtıdır.

Adorno, bu değerlendirmesiyle aslında toplumsal değerler sisteminin ve organizasyonun sefilliğini, kendine “insanım” diyen her insanın yüzüne bir şamar çarpıyordu. Bu düşünürlerin katkısıyla ‘Auschwitz’ dünyanın en acı çekilen yeri olarak UNESCO’nun İnsanlığın Kültür Mirası listesine ekleniyor, Auschwitz-Birkenau Devlet Müzesi ve Holokost anma mekânı oluyordu.

Diyarbakır Askeri Cezaevi de salt 12 Eylül Askeri Darbesi’nin sembollerinin bence en anlamlısı değil aynı zamanda da bir ülke tarihine yazılan en utanç yıllarının kanıtıydı. Elbette, o dönem Diyarbakır Askeri Cezaevi’nin yanı sıra Mamak, Metris, Seli-miye, Ulucanlar, Buca vs. gibi cezaevlerinde de işkencelerin, zulmün haddi hesabı yoktu. Ancak Diyarbakır’daki katmerliydi, orada görevliler bu vahşi yüzlerini iki kat gösteriyorlardı. Gö-

revleri, aynı zaman da Kürt halkını kişiliksizleştirmek, yok saymak, kendilerini inkâr etmelerini sağlamaktı. Elllerinden geldiğince insanlara ceberut yüzlerini gösteriyor, utanmadan sıkılmadan pervasızca işkencelerine devam ediyorlardı. İşkence edip hınçlarını alamadıkları insanlar da faili meçhule kurban gidiyordu. O dönem Kürtlerin cezaevinde olmalarına gerek yoktu. Dışarıda da aynı zulmü görüyorlardı. Cezaevi'nde ise bu zulmün şiddeti daha da yoğundu. Öyle ki The Times Gazetesi'ne göre Diyarbakır Cezaevi; 'Dünyanın En kötü 10 Cezaevi' listesine girmiş ve Ekvator Gine'sindeki 'Black Beach', Rusya'daki 'Vladimir Prison', İsrail'deki Camp 1391, Küba'daki Guantanamo, Venezuela'daki La Sabaneta, Tayland'daki Bang Kwang gibi cezaevlerini bile sollamıştı. (Bu isimleri sayılan cezaevlerinin nasıl olduğunu bilmeyebilirsiniz, belki de ilk defa duymuş olabilirsiniz. Hafızanızda canlanması için ve yakın bir geçmişte dünyanın gündemine akıl almaz işkence yöntemleriyle gelen Irak'taki CİA yönetimindeki Ebu Gureyb Cezaevi'ni hatırlatmak isterim.)

Diyarbakır Askeri Cezaevi, 'Allah yoktu, Peygamber izne çıkmıştı' şeklinde duvarlarına yazılar asılan cezaeviydi. Buraya konulan mahkûmların dinleri, dilleri, ırkları, siyasetleri, yaşları, suçları ayırım yapmadan hepsi işkence görüyorlardı. Hangi suçtan yakalanırsan yakalan o suçun adı bölücülüktü. Çocukmuş, yaşlıymış fark etmedi. Orası öyle bir hapishane ki hiç kimse

işkence yapmasa bile oradaki koşullar mahkûmları yavaşça ve acı çektirerek zaten öldürürdü. Ancak işkence yapılarak öldürülen 34 kişi kayıtlara geçmişti. Hatırlatmak isterim ki, oraya gelmeden daha niceleri sorguda ya da faili meçhul cinayet yöntemiyle katledilmişlerdi.

İşte Abdurrahim Semavi de bu işkencelere maruz kalan çocuklardan biri...

Abdurrahim Semavi'nin bu anılarını dinlediğimde iki kat ezildim, un ufak oldum, insanlığımdan utandım, yüreğim burkuldu, bazen nefesim daraldı, boğulacak gibi oldum. Bazen kendimi tutamadım, ağladım. İnsan hani bazen bir olay karşısında elinden bir şey gelmez, hayıflanır ya ben de öyle hayıflandım, öyle kinlendim, öyle kızdım. İçim doğrandı. İnsan bir çocuğun ağlamasına kıyamazken küçücük çocuklara bu işkencelerin yapılmasına akıl sır erdiremiyor. Bu nasıl bir vahşettir, böyle...

Bir öykü tadında olan ve yakın bir geçmişi tüm çıplaklığıyla cesurca anlatan bu anıları okurken sizin de çok etkileneceğinizi biliyorum.

Evet, yüreğiniz varsa bu kitabı okuyun.

Adnan Gerger

10 Temmuz-2015, Ankara

İçindekiler

Önsöz

Elimi uzatsam yıldızları yakalayacaktım

Okuyan tek çocuktum

Mayın tarlasında ilk sorum

Xello eyşanê: çocukluğumuzun efsanesi

Devletin zulmü çocuk dinlemiyor

Bizler kadim ulusların oğulları ve kızlarıydık

İnsan insana böyle bir zulmü nasıl yapabiliirdi?

Tren kaçırma planı

Diyarbakır askeri cezaevi

(Zindan mı yoksa gerçek cehennem mi?)

Ne bir utanma duygusu ne bir korku...

Ballı Avukat!

Olmaz olaydın... yıkılıp un ufak olaydın

Köpekliği köpeğe öğretenler

Ervahına yuh olsun!

Zindan havası

Görüş günü

Fareli bayram yemeği

Bisküvi ve toz içecek

Ortaokul talebesi örgüt yöneticisi

ocuk koğuşunda tek fire verilmemişti

Yine de ocuktuk...

Hani oğlum...

12 Eylül Dönemi'nde Diyarbakır ve diğer cezaevlerinde uygulanan işkence yöntemleri

Kitaba dair

Ne vakit karanlık kaplasa yeri,

Başlar çocukların büyük kederi;

Bakınır, korkuyla dolu gözleri:

Ya artık bir daha olmazsa gündüz?

(Ağlayan Çocuklar – 1924 / Necip Fazıl Kısakürek)

Elimi Uzatsam Yıldızları Yakalayacaktım

“Yadeeee...”

“Yadeeeeeeeeeeeeeeeeeee...”

Çıgıllıklarıyla kendime geldiğimi hatırlıyorum.

Benim gibi bir çocuğun sesiydi. Acı içinde çıgıllık atıyordu.

Nusaybin tank taburunda ki üçüncü günümdü.

O çocuğun çıgıllığı bıçakla kesilir gibi kesildi, sonra...

Sonra...

Ortalığı derin, karanlık ve uzun bir sessizlik kapladı.

Sonra...

Bir postalın gıcırdaması her yanıma kuşattı.

O gıcırdama bana doğru büyüyerek geliyordu.

Kıştı. Aralık Ayı'nın yani zemherinin ortasıydı.

Ellerim arkadan kelepçeliydi. Ayaklarım bir sicimle bağlıydı. Gözlerimde sımsıkı bir gözbağı vardı... Kışımın üstünde beton-
da oturuyordum. Sırtım duvara dayalı bir haldeydi. Kulaklarım
üşüyordu. Çenem birbirine çarpıyordu. Dişlerim kırılacak gibi
birbirine değiyordu. Vücudum zangır zangır titriyordu ve titre-
mesini durduramıyordum. Kaç saattir bu haldeydim, bilmiyo-
rum. Her yanıma buza kesilmişti. Çok üşüyordum.

O gıcırdama, o postal sesi yaklaştıkça titremem artıyordu. Korkuyor muydum, üşüyor muydum, bilmiyorum.

Birden postal sesi yok oldu. Ama yakınımıdaydı. Biraz sonra koşar adımla yaklaşan bir başka postal sesi geldi. O da yakınım da durdu. Nefesimi tutmuştum. Kim ne yapacak ne edecek endişesi içinde bekliyordum, saniyeler geçmek bilmiyordu. Ve ansızın iki kova su üstüme boca edildi. Gerçekten üşümeye başladım hem de kontrolsüz bir titreme ile. Daha bu şoku atlatmadan ayak bileklerimde müthiş bir sancı oluştu...

Ayak bileklerimde müthiş bir sancı oluştu. Satırla doğruyorlardı, sanki. Postalıyla ayak bileklerime tekme atan kişi diğer yandan küfür ederek böğürüyordu. O an ayaklarımın çıplak olduğunu anladım. Ayaklarım giderek benden kopuyordu, sanki.

Karanlığın içindeydim. Birden titremem durdu. Gözlerimin önünde binlerce yıldız... Bir sıcaklık yayıldı içime.

//*

Çok sıcaktı.

Ağustos Ayı'ydı.

Bizim oraların yazları cehennem gibi sıcak olur. Olsun. Ben yaz aylarını severim. Severdim.

Severdim çünkü geceleri damların üzerinde yatarız. İşte bu nedenle yaz aylarını gelmesini dört gözle beklerdim. Bayılırdım

dam üstünde yatmaya. Damların üzerine tahtlar kurulur, tahtların üzerine yataklar serilirdi. Uzanırdım yatağa, gözümü dikerdim göğe... Binlerce yıldız. Kimisi göz kırpar kimisi sanki oynayırdı. O kadar severdim ki, onları seyretmeyi. Uykum gelmemesi için onları biraz daha fazla görmek için gözkapaklarımın kapanmasını engellemek için korkmuş gibi açıverirdim. Elimi uzatsam hepsini yakalayacakmışım gibi gelirdi bana. Öyle yakın olurlardı ki? Etraf karanlık olduğu için binlerce yıldız yorganım olurdu. Sonunda uykuya yenik düşer, onlara sarılır, yıldızlarla birlikte uyurdum.

Yıldızları seyretmeyi sevmemin nedeni, sadece onların parıltısı değildi. Bazen yıldızları kucakladığım gecelerde hemen evimizin yanı başındaki sınıra da bakardım. Sınır dediğim belli belirsiz döşenen mayın tarlasıydı.

Aynı yıldızların sırrına erişmek istediği gibi geceye sığınmış gibi duran ve sessizce karanlıkta bekleyen o mayın tarlasının da sırrına ermek isterdim. Bu nedenle bir yıldızlara bir de uçsuz bucaksız adına sınır dedikleri o kadim tarlaya, mayın tarlasına gözümü dikerdim.

Onları seyrederken o çocuk aklıma neler gelirdi neler...

*/**/*

Birileri kolumdan tutmuş, ayağa kaldırmaya çalışıyorlardı. Sırılsıklamdım.

Keskin, ustura gibi bir soğuk yüzüme tokat gibi çarpınca irkilmiştim.

Ayakta mıydım, adım atıyor muydum, farkında değildim.

Birden, “Çök” diye bağırtı duydum. Bana mı bağıırıp bağıırmadıklarını anlamaya çalışırken birden ağzımın içine sımsıcak bir sıvı doldu. O sıvının içinde sert cisimler yüzüyordu. O sıcak sıvı o kadar şiddetliydi ki ağzımdan o sert cisimlerle dışarı fışkırıyordu. O an dilim dişlerimi aradı. Kimisi yerinde yoktu, kimisi kırılmıştı. Suratımın ortasına ikinci bir darbe yediğimde içim geçti. Aynı yıldızları seyrederken uykuya yenik düştüğüm an gibi...

//*

O yıldızlı gecelerde, mayın tarlası altında kalan tarihi dokuları düşünürdüm. İnsanlık tarihi boyunca bugüne kadar ayakta kalmayı başarmış ve ayakta kalan o tarihi harabelerde daha önce kim bilir kaç çocuğun oynadığı aklıma gelirdi. O tarihi harabelerden sınır ötesine geçerdim. Sınırın hemen ötesinde kalmış dedemi, karşı şehirde yaşayan akrabalarımı düşünürdüm. Karşı tepenin hemen ardında Semavi dedemin mezarını görmenin özlemini hissederdim. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bizden bir parça olan hattın altı ve üstü yani ‘Ser hat ve Bın hat’ dedikleri hattın her iki tarafındaki akrabalarımı, hattın üzerinde oluşturduğu toprağın üzerinde yaşanmış tarihi merak ederdim. Bu tarihe tanıklık

eden gökteki hangi yıldızdı diye bir ayağa kalkar bir çöker, o damın üstünde yatağın içinde. Kendimce oyunlar oynardım.

*/**/*

“Çök” dediler... Yere çökmeden dişlerimi kırdılar. Sonra...

Sonra tam diz kapaklarımın arkasına denk gelecek şekilde kol kadar kalın bir sopa koydular ve iri yarı bir adam ağırlığını omuzlarında hissettim. Daha küçücük çocuktum. Koca bir adam omuzlarıma oturmuştu. Diz kapaklarımın arkasında koca bir sopa, üstümde bir adam... Adam bir eşeğe binmiş gibi omuzlarımda zıplıyordu, Durmadan zıplıyordu Zıpladıkça “Seni gidi bölücü seni” diyerek küfür ediyordu. Ayaklarımdan sonra diz kapaklarımın aşağısı da beni terk ediyordu. Dayanacak gücüm yoktu. Kendimde değildim artık. O damın üstüne kaçmaya çalışıyordum. O damın üstündeki düşüncelere...

*/**/*

Yıldızlarla ‘acaba hangisi Türk hangisi Kürt’ diye oyunlar oynardım. Bazen de kendi kendime gülerek acaba yıldızların arasında da mayın döşenmiş miydi, sorusuna yanıt arardım. Sahi, yıldızlarda da bölünen topraklar var mıydı? Mayın tarlalarıyla bölünen sınırlar... Bölenler...

Omuzlarımdaki adam “Bölücü” diye tepindikçe kendimi kaybediyordum. Son bir refleksle “Vallahi sınırları ben koymadım” dedim. “Sınırları kim koydu, bilmiyorum. Mayınları kim döşedi,

bilmiyorum. Akrabaları kim ayırdı, bilmiyorum. Bizi kim böldü, bilmiyorum. Bilmiyorum, görmedim, duymadım.”

Acı içinde bayıldım.

Meğer bu acı Diyarbakır Zindanında çektiklerimin yanında hiçmiş...

Okuyan tek çocuktum

Tek kelime Türkçe bilmiyordum. O dönemlerde televizyon yoktu, diğer iletişim araçları da pek kullanılmıyordu. Dolayısıyla Türkçe'ye kulak aşinalığım da olmamıştı. Okulda ilk öğretilen şey yalan olmuştu. Daha doğrusu yalan söylemekti. Her gün “Türküm, Doğruyum, Çalışkanım” diyordum. Aslında ne Türk'tüm, ne doğruyudum, ne de çalışkan.

Okul, şehir merkezine yakındı ve şehirde Kürtler ve Arap kökenli insanlar komşularıyla iç içe yaşırdı. Bu yüzden Arapçaya aşinalığım vardı fakat Türkçeye tamamen yabancıydım.

Öyle bir çocukluk yaşıyordum ki, ilkokul bittiğinde hâlâ eve bir resim defteri bile götürmemiştim. Çünkü babam “resim yapmak haram” demişti. ‘Ümit’ ismindeki öğretmenim bana bir resim defteri almıştı ve dolabında saklıyordu. Resim derslerinde çıkarır, bana verir, ders bitince tekrar dolabına kitlerdi. Resim defterimle birlikte hayallerimin, renklerinin de hapsedildiğini hissedirdim. Ama bunlar beni okumaktan alıkoyamıyordu, farklı olma çabası, özel bir geleceğe uzanma heyecanımı kaybetmiyordum.

Aynı anne - babanın on altı çocuğunun on beşincisi olarak okula giden tek çocuk olma ayrıcalığına sahip olmuşum, kendimi çok şanslı sayıyordum. Eve her gelişimde, o gün neler öğrendiğimi evdekiler merakla beklerdi. Kaç kelime Türkçe öğrendiğimi, neler yaptığımı anlatırdım. Babam askerliğini yaptığından dolayı

biraz Türkçe biliyordu. Bir gün “Kâ nedir?” diye sordu. “Kâ” Kürtçe ‘Saman’ demektir. Ben de Kâ’nın Türkçe karşılığını bilmediğim için “Henüz o dersi görmedim” deyince babam kahkahalara boğulmuştu.

68 kuşağının sindirildiği 70’lerde okula başlamıştım. Türkçe bilmeyen o çocuklar, okulda öğretmenlerin ısrarla her zaman her yerde “Türküm, doğruyum, çalışkanım” andına benzer dayatma ve söylemleriyle, bilinçaltı kirliliğiyle ve bu kirliliğe isyanlarla uğraşıyorlardı. “Türk müyüz, Kürt müyüz, neyiz?” diyerek ortama kulak kabartan ve bu sorulara yanıt arayan bir kuşak yetişiyordu.

Öğretmenim Arap kökenliydi. O zamanlar Arap ve Kürtler arasında önyargılar, karşılıklı hor görmeler ve mahalli çekişmelerin olduğunu çocuksu sezgilerle düşünüyordum. Köyden şehre gelmiştim. İlk çelişkim, Gundî (köylü) olduğumu algılamak olmuştu. Çünkü o dönem köyden şehre gelenler için, “Bajari” ya da “Gundi” diye bir tanımlamaya maruz kalmak kaçınılmazdı.

Çocukların oyuncakları olmazdı. Oyuncakların en fazla telden kıvrılarak uydurulmuş arabalar olabildiği bu dönemin unutulmaz biricik yanı; kerpiç ya da briket evlerin toprak damında yıldızlarla koyun koyuna uyumaktı. Hayaller, umutlar bu gecelerde örülür, yarına buradan bakılırdı.

İlkokulu da böyle, geceler süren silah sesleri eşliğinde, mayın tarlalarıyla dip dibe bitirebilmişim.

Mayın Tarlasında İlk Sorum

Ölümüne gidiyorum dostlar
Mayın tarlasında raksa
Ve dönebilirim eğer, ellerimde
Kaçak çayım da olacak
Biraz da param
Kapıdan sevgi bakışları
Umuduyla, duasıyla
Rızkı veren de Allah
Kavuşturan da...

(Abdurrahim Semavi)

Şehri ikiye bölen mayın tarlasında çalılık, ormanlık alan doğal bir sınır hattı gibiydi. İki tarafın egemenleri bununla da yetinmemiş, ormanın ortasına mayınlar döşemiş, berisine dikenli teller örmüşlerdi, tellerin eşliğinde iz tarlası. Bir yürek kanamasıydı bu. Sadece kuş cıvıltıları yayılırdı her taraftan; bir isyan, bir çığlık gibi. Sınır, sınırlar, sınırlamalar kaçak geçişlerini önlemek içindi. Buralarda ise kaçak, kaçakçılık farklı bir anlam taşıyordu. Bir meslek, bir ekmek kapısı, hayatını idame ettirtmenin ismi olmuştu kaçakçılık...

Ortaokulu bitirdiğim yıllarda kaçağa gitmişim. Para kazanmak, aile bütçesine katkıda bulunmak istiyordum. Kaçak deyince akla ilk gelen sigara ve çaydı. Bilindik markaların yanı sıra Suriye'nin El-Hamra sigarası meşhurdur. Satışı oldukça kârlıydı. İlk işimdi. “Kaçakçı” olacaktım. Hem korku hem de heyecan, kaldırdığı yükün ağırlığını unutturmuştu, bana. Fakat ilk işimde aksilik yakamı bırakmamış, mayın tarlasından geçerken yolu kafiyle birlikte kaybetmişim. Askerlerle uzlaşma sağlayamayınca ormanlık bir zemine, ıslak çalılara uzandığımızı fark edememiştik. Bu bana pahalıya mal olacaktı. Çünkü ilk iflasımı sigaraların ıslanmasıyla yaşamış, günlerce ağlamıştım. İlk yüküm ilk iflasımdı, ilk ticari hayal kırıklığım.

Para kazanmak için kurşunlara hedef olmayı bile göze almıştık. O çocuk gözü ve yüreğiyle görmüştüm evine iki ekmeğe götürmek için insanların katlanmak zorunda olduklarını. Kaçakçı kafiyesindeki herkes, bu durumlarına ‘kader’ deyip aradan sıyrılıyorlardı. Biliyordum, kendileri bile inanmıyorlardı bu söylediklerine. Ancak böyle konuşup teselli oluyorlardı.

Beynimde tekrarlayıp duruyordu. Bu yaşantı bizim kaderimiz miydi? Kader miydi gerçekten? Bu benim hayatı sorgulayan ilk sorum olmuştu.

Xello Eyşanê: Çocukluğumuzun Efsanesi

Kuşlar, bağ ve bahçeler alabildiğine uzanan tarlalar. Yaşlı bir bahçıvanı vardı buraların; İsmi, ‘Xello Eyşanê’ ydi. Bu onun gerçek ismi değildi. Ona takılan bir isimdi. Bu ismi kim niye vermişti, onu da kimseler bilmiyordu.

Xello Eyşanê, gözümüzde bir efsane gibiydi. Her gün sabah namazını kılar, palanını eşeğine yükler, yola koyulurdu. Şehrin en kuytu yerinden aniden peydahlanır, ağır ağır bahçesine süzülürdü.

Xello Eyşanê, mayın tarlalarına paralel olarak uzanan bahçelerde lahana, domates, biber ekerdi. Şehrin tamamını besleyecek kadar zengindi sanki. Bir de pamuk tarlaları vardı ki, tomurcukları patlayınca doğa harikası olurdu. Bu yaşlı bahçıvanı çocuklar çok üzerlerdi. İnce, iç acıtan anıları vardı. Ürettiklerini çalmak ve onun bizi kovalaması hayatımızın bir parçasıydı. Xello Eyşanê’nin bahçesinde harman yeri gibi istiflenmiş hayvan gübrelere vardı. Okul çıkışı çocuklar bu yumuşak yığınların üzerinde akrobatik hareketler yaparak eğlenirlerdi. Daha büyük eğlenceleri ise Xello Eyşanê’nin sebzelerini çalmaktı. Bu bir çalma eyleminden ziyade eğlenceydi, çocukça.

//*

Devrim ilkokulu... Okulun ismi herhangi bir dönemde belki ilgi bile çekmezdi, fakat 1975’lerin Türkiye’inde, hatta sadece Türkiye’de değil tüm dünyada devrimci hareketliliğin olduğu bir

çağda isim oldukça manidar kalıyordu. Ortaokulda öğretmenlerim hangi okuldan mezun olduğunu sorduğunda, tüm arkadaşlarımdan dediği birazda böbürlenerek “Devrimci okulundan” dedim. Fakat bunun ne anlama geldiğini tüm arkadaşlarımdan gibi ben de bilmezdim. Kısacası o dönem ‘Devrimcilik’ sözcüğünün efsaneleştiği, devrimciliğin ise herkesin ideali haline gelen fenomen bir olguydu.

Artık toplumda bir yer edinmek, statü kazanmak devrimcilikle eşdeğer olmuştu. Ya sıradan bir insan, boş bir sayfa olacaktınız, ya da ideal ve prensip sahibi, mücadele eden nitelikli bir insan. Başka alternatif yoktu sanki.

Hayatın başka alanları kaybolmuştu. Örneğin medreseler. Oradan gelenler varlık gösteremiyordu. Toplumsal gelişmelerin dışında kalmak, sürece bir etkide bulunamamak onlarda derin izler bırakmıştı. Belki de çağı yakalamaktan geri kalmışlardı.

Bir gün şehrin tek kütüphanesine gitmiştim. Kütüphaneci, ‘Minyeli Abdullah’ başlıklı bir kitap önermişti, bitirmeden kalamamıştım. 1979 yılında yani 15 yaşında ‘Minyeli Abdullah’ ile tanışmam böyle oldu.

//*

Üzerimdeki ceket büyüktü, babamdan abime, abimden de bana kalmıştı. Bir ceket üç kuşak giyilirdi o dönemde. . O dönem hazır giyim yoktu, terziye giderek özel elbise diktirmek de her

baba yiğidin harcı değildi. Okuldaki bütün çocukların da ceketleri benim ceket gibi büyük olduğu için pek göze batmıyordu.

Ceketim tam anlamıyla yerlere sürünüyordu. Cebimde o çocuk halime hiç de yakışmayan silah taşıyordum. Silahı niye taşıdığımı bilmiyordum ama kendimi büyümüş sanıyordum, yetişkin bir insan gibi görmemi sağlıyordu. Arkadaşlarımın arasında da bir ayrıcalıktı. Parmakla gösterilmek için yeterli sebepti.

Şehirde eskilerden gelen bir kamplaşma vardı. Muhtemelen yaşam alışkanlıklarından ya da tarihsel birikimlerinden kaynaklanıyordu. Araplar sosyoekonomik konumları gereği egemen görünüyorlardı. Yön veren konumundaydılar; memur, esnaf, zanaatkâr ve okuyan kesim genelde onlardı. Kürtlerde okuma oranı çok düşüktü, maraba olarak çalıştırılırlardı. Bu sebeple olmalı ki, ailede ilkokullu olmanın haklı gururunu taşıyordum. Kardeşlerim, ailemin diğer fertleri, böyle bir imkâna sahip olamamışlardı.

Beyaz yakalı, siyah önlüklü ilkokulu bitirdikten sonra, orta il lise eğitimini aynı binada görmüştüm ama liseyi bitiremeden zindan yılları başlamıştı.

Devletin Zulmü Çocuk Dinlemiyor

Okula gelen çocukların çoğu varlıklı ailelerin, memurların ya da Arap kökenli ailelerin çocuklarından oluşuyordu. Benim gibi çocuklar azınlık gibiydik. Artık kendimi neden ve kimden koruyacağsam, okula silahla gelmişim. Yanımda benimle yaşıt bir yeğenim ve amcamın kızı vardı. İlk kavgamı da o gün yapmışım. Disiplini bozma cezası almışım. Biz üçümüz tam okulun bahçesine girmiştik ki, Arap çocuklar bize laf attılar. Boyumuz onlara göre kısaydı. “Bu boylarıyla okulun görüntüsünü / huzurunu bozacaklar” anlamında bir şeyler söyleyince kavga da başlamıştı.

On iki Eylül darbesi olmuştu, olaylar bıçakla kesilir gibi kesilmişti. Herkes tedirgindi. Her yere adeta karanlık çökmüş, toplumun nefesi kesilmişti. Operasyonlar, öbek öbek askerler, sokaklarda cemseler, panzerler... Sanki askerlerin hâkim olduğu bir gezegeni andırıyordu. Sanki başka ülkelerin askerleri ittifak kurmuş, başka bir ülkeyi işgal etmiş gibiydi.

Sınır boyunca önceleri bir askerın nöbet tuttuğu noktalarda üç dört asker nöbet tutar olmuştu. Seslenince, sesini duyuracağı kadar yakın olan Kamışlı şehrinden mi korunuyorduk bilinmez. Orada amca çocukları, nice akraba-i taallukât vardı. ‘Nedir bu ayrılık, nedir bu mayınlar, nedir bu sınırlar’ diyerek büyüyorduk. Sınırlar, mayınlar olmasa akrabalarımıza gider gelir, yaşıtlarımızla oyunlar oynardık. Bayramlarda ellerini öper harçlık

alırdık. Sınır ve sınırın ötesiyle ilgili işte böylesine çocuksu düşünceler taşıyorduk.

O gün, Aralık Ayı'nın Yirmi Üç'üydü. Sınıfımız okulun üçüncü katındaydı. Ben de pencere kenarında otuyordum. Fizik Dersi'nde idik. Bir ara gözüm pencereden aşağıya kaydı. Bir kalabalık bir hareketlenme vardı. Daha iyi kavramam için bir kez daha baktım. Gördüğüm o manzara tüm hayatıma damgasını vuracak anların başlangıcı olduğunu garip bir şekilde hissetmişim. Onlarca asker, bir yandan okulun etrafını sarıyor, diğer yandan ellerinde silahla telaşla içeriye doluşuyorlardı.

Sınıfımızda üç kız vardı. O dönemde kız çocuklarının liseye kadar okula gitmesine pek izin verilmiyordu. Bu nedenle kız öğrencilerin sayısı çok azdı.

Silahı kızların oturduğu sıranın altına sürükledim ve usulca kapıya yöneldim. Tam o sırada benim gibi kısa boylu fizik öğretmenim "Nereye?" diye seslendi.

Hemen yanıt veremedim. Yutkundum. Önce sadece 'Askerler...! Hocam' diyebilirdim.

Hocam, sınıftaki arkadaşlarım herkes şaşkındı. Konuşmaya devam ettim.

"Askerler hocam! Sanırım beni de almaya gelmişler."

Niye böyle dediğimi, niye böyle hissettiğimi şu an bile bilmiyorum. Ama o askerlerin beni de alacaklarını içgüdüsel olarak duyumsamıştım. Ben sözümü bitirmiştik ki, koridorda postal sesleri, gürültüler bağrışmalar çağrışmalar yankılanmaya başlamıştı.

Hemen sınıftan koridora çıkarak tüm dikkatleri üzerime çekmek istedim. O anda ilk aklıma gelen okul arkadaşlarım daha fazla eziyet görmeleriydi. Onlara dokunmasınlar diye düşündüm. Bağırardım:

“İşte buradayım. Ben geldim!”

Sustum. Bir daha bağırardım.

“Evet, ben almaya geldiğiniz kişiyim” dedim.

Askerlerden birisi mi yoksa hepsi birden mi konuşuyorlardı, anlayamadım. Bir uğultu içerisinde önce ismimi söylediler, sonra küfür ettiler.

“o..... çocuğu sen misin?”

Bu küfre başım dik ve son derece sakin bir şekilde onların anlayacağı bir şekilde karşılık verdim.

Böylesine olgun ve direngen bir şekilde yanıt vermeme ben de şaşırmıştım.

Birden üstüme çullandılar. Ceketimin yakasından tuttular. Ceketim büyük olduğu için üstümden sıyrılacaktı. Yeniden sıkı sıkıya tuttular. Öyle sıkı tutmuşlardı ki, ceketimle sanki beni bağlamışlardı. Sürükleye sürükleye merdivenlerden aşağıya götürdüler.

Benim kilom ne ki, 16 yaşında bir çocuktum. Beni götüren izbandut gibi iki askerdi. Havada uçuşuyordum sanki. Beni sürüklerken diğer askerler de bir yandan da küfür ediyor, diğer yandan tekme savuruyorlardı.

Ağzım burnum çoktan kan içinde kalmıştı, cemsenin içine tıklandığımda.. Yalnız değildim. Okuldan benim gibi birçok arkadaş daha vardı.

//*

Aralık Ayı, malum okulun ilk dönemiydi. Okulun en bilindik öğrencilerinden biriydim. İdeallerim vardı. Çalışkandım. Üniversite sınavına ta o zamandan hazırlanıyordum. Gelecek hayalleri kuruyordum. Bütün hayalim uçak mühendisi ya da pilot olmaktı.

Uçmak istiyordum... Uçmak sınır tanımıyordu...

Ama uçmama müsaade etmediler.

Biraz daha büyümüşüm ve artık yıldızların arasında bir sınır, bir mayın tarlası olmadığını öğrenmiştim. Göklerde hâkimiyet benim olacaktı. Sınırsızlığa uçacaktım.

Ama uçmama müsaade etmediler.

Alıp götürdüler, karanlık bir hayatın ve zulmün ve işkencenin içine. Diyarbakır zindanına doğru bir serüvene. Cehenneme... Suçum neydi? Suçumuz neydi?

Önce şehrin içerisinde biraz dolaştırdılar. Sanki gövde gösterisi yapmak istiyordu güvenlik güçleri denilen askerler. Bir önseziyle sezmiştim başımıza gelenleri. Zira o dönemde biri gözaltına alındığında, zincirleme toplamalar oluyordu, kim kime selam vermişse, arkadaşlık kurmuşsa, hasbelkader bir gösterinin içinde var olmuşsa ya da bildiri ve benzeri bir aktivitede yer almışsa, bu toplu gözaltılardan nasibini almaması kaçınılmazdı.

Tabura götürüleceklerdi ama önce emniyete götürdüler ve dönemin kaymakamı ile yüz yüze getirdiler. Kaymakam A. K. idi. Göbeğinin sarsıntısıyla kendini askere şirin göstermenin sevdasında görünüyordu; birkaç soruyu hiddetle sorduktan sonra ilk tokadı orada kaymakamdan yemiştin.

“Götürün!” dedi, Kaymakam Efendi.

Götürdüler.

Şehirde tank taburu diye bir yer vardı. Lisenin birkaç yüz metre ötesindeydi. Gözlerimi siyah bir çaputla, ağzımı yapışkan bir bantla, ellerimi ayaklarımı kalın iplerle sımsıkı bağladılar. O gün esas sorgucular gelsin diye alıp başka bir yere meçhul bir yere götürdüler. Gözlerimi ve aynı şekilde ellerimi ayaklarımı bağladılar.

Daha birkaç ay öncesiydi. Nusaybin Lisesi ve tank taburu takımları futbol maçı yapmışlardı. Ben, Nusaybin Lisesi Takımı'nın kalecisiydim. Oynadığımız tank taburu futbol sahası çakıl toprak

karışımı bir şeyle doluydu. Her şey alt üst olmuştu. Birkaç ay öncesinde top oynadığımız askerler ve “Milli Güvenlik” dersine giren komutan bugün düşman kesilmişti.

Açık bir alana, belki de askerlerin eğitim alanı, belki de top oynadığımız sahaydı. Buz gibi bir yere oturtulmuştuk. Yer toprakta ancak ıslaktı. Oturtulmuştuk diyorum, etrafımda ses seda duymasam bile yalnız olmadığımı biliyordum. Gözlerim, ağzım, ellerim, ayaklarım bağlıydı. Sorgucuların bizi almasını kurbanlık koyun gibi beklemeye başlamıştık. Her yerim sızlamaya, uyuşmaya başlamıştı. Uykum geliyordu. Birden bir tekmeye uyandım. Bir ses, bağırarak “Beni tanıyor musun, ulan?” diye soruyordu. Sesi, acımasız, emir verir gibiydi. Kulağımı kabarttım. Bir daha aynı tonda sordu. Bu sesi tanıyordum. Evet, bu ses Milli Güvenlik dersine giren kurmay binbaşısıya aitti. Sonra, bir el hoyratça ağzımdaki bantı çekti. Bant ağzımdan çıkınca rahat bir nefes aldım.

- “Hocam” dedim. Yanıtım bu kadardı. Ama o tokadı yapıştırarak,

- ‘Seninle biraz dolaşalım’ dedi.

Asker olduğunu sandığım iki kişi beni kollarımdan tutarak ayağa kaldırdı. Gökten boşalırcasına yağmur yağmaya başlamıştı. Ayaklarım bağlı olduğu için bir daha yere düştüm. Yine kaldırdılar. Ellerimdeki ipi çözdüler bu kez ellerime arkadan kelepçe taktılar ve kollarımın altından bir halat geçirdiler. Allak bullak-

tım, ne yağmuru, ne soğuşu, hiçbir şeyi hissetmiyordum. Hala-
tın cipe bağlandığını anladım. Üstümdekileri, donuma kadar
çıkardılar. Cipin arkasından, ayılıp bayılana kadar giderek çamurlaşan o yerde sürükleye sürükleye dolaştırdılar. Dinlenmem için beni kafese koyacaklarını söylediler. Yarım saat mi, bir saat mi sürdü o manzara? Bilmiyordum. Hissettiğim tek şey çakıllarla vücudumun paramparça olduğuydu. Kafes dedikleri şeyin lağım kanalı olduğunu sonradan öğrenecektim. Lağım kanalına gözlerim, ellerim, kollarım bağlı olarak attılar beni. Lağım kanalının derinliğı iki metre kadar olmalı ki ayakta durabiliyordum. Bir iki zıplama denemesi ile kafam üstümü kapattıkları beton kapak ile buluşuyordu. Ayaklarımın arasından insan dışkısı kanalizasyon akıntısı hafif hafif akıyordu. Arada bir baygın duran halimle ayaklarıma temas eden canlıları hissederek irkiliyordum, lağım faresi olmalı diye düşünüyordum.

Kendime geldiğimde farklı bir yerde olduğumu anladım. Gözlerimi açtılar. Burası Nusaybin emniyeti binasıydı. Teşhis etmek için gözlerimi açıp polis kayıtlarına bakıyorlardı. Nöbetçi polis amirlerinden biri onu tanıdı ve “Bu çocuğı tanıyoruz, bu çocuk böyle terör işlerine bulaşacak bir çocuk değıl” dedi. Onu getiren yüzbaşı ile polis arasında bir münakaşa oldu. Derken polisler elini yüzünü yıkaması için onu lavaboya götürmeye komutanı ikna etmişlerdi. Aynaya baktığında kendini tanıyamamıştı. Üstü başı insan dışkısı, yosun vs. ile kaplamıştı.

Normal şartlarda, yaşama şartlarının bile iflas ettiği koşullarda daha çok yaşacaktım. Aklımın sınırlarını zorlayan, kendime bile neler yaşadığımı söylemeye utanacak şeyler. Sadece ben değilim üstelik. Benim gibi yüzlerce ve binlercesi yaşadı bunları. Ben bunları yaşayan insanlardan biriydim, sadece biri. Üstelik çocuktum.

Benimle birlikte ev araması yapmak istediler. Ancak polisler, “Bu çocuğu böyle görürse ailesi ve büyükleri kalp krizi geçirir” diyerek buna izin vermedi. Polislerin bu tavrı beni şaşırtmıştı. Polislerin bu tavrı gerçek miydi yoksa rol müydü? Bunları düşünecek halde değildim.

Üç gün süren dondurucu soğuklardan sonra ilk kez sobanın önünde oturmuştum ama hâlâ titriyordum. Polis, beni şaşırtmaya devam ediyordu. Polisin biri titremelerim dursun diye bana masaj yapmaya çalışıyordu. Bu ara ayağımda ayakkabının olmadığını fark ettim. Muhtemelen kanalizasyon lağımında kalmıştı. Fakat ayaklarım, ayakkabıya girecek gibi de değildi zaten; davul gibi şişmişlerdi. İşkence mi etmişlerdi? İşkence gördüğünü hatırlamıyordum bile. Vücudumun bir bütün olarak morardığını, rengârenk olduğunu fark etmiştim ama belli bir fasıldan sonra olanları hissetmemiştim. Nasıl dövdüler, beni bu hale nasıl soktular, onu da pek bilmiyordum.

Aradan bir saat geçti, sabaha doğruydu. Bu arada asker güya benden aldıkları ev adresiyle -ki zaten biliyorlardı- eve gidip

arama yapmışlardı. Aramalarda zaten bir şey bulunamazdı da; bu durumlara insanlar alışkındı, devamlı tedbirliydi. Kürtçe bir kaseti bile evlerimizde bulduramazdık. Zira o dönemlerde halay kaseti dahi olsa Kürtçe bir kasetin yakalanması, altı ay, bir sene hapis yatmak için yeterli bir delildi. Kürtçe müzik dinlenemezdi, dinlense dahi bu yakalanınca cezaevini göze almak anlamına geliyordu.

Tekrar tabura götürüldüm. Tabura girer girmez beni boş bırakmamışlar, bir fasıl dayaktan geçirmişlerdi. Ancak bu kez taburda yalnız olmadığımından emindim artık.

O zamanlar, Nusaybin-Cizre arasındaki dağlarının eteklerinde, devrimci bir mantıkla halk mahkemeleri kurulmuş olduğu iddiası vardı. Halk mahkemelerinden birini kuranlardan olduğum ihtimaliyle beni oraya yüzleşmeye götürmüşlerdi. Götdükleri sadece ben değildim. Yakalanan herkesi o gün getirmişlerdi sırayla yüzleştiriyorlardı. Köylülere beni gösterip teşhis ettirmeye çalıştılar. Çobanları da getirtmişlerdi; ancak hiçbirini beni teşhis edemedi, zaten tanınmaz haldeydim.

Tekrar itiraf almak için bu sefer beni helikoptere bindirip aşağı atmakla tehdit ettiler. Gözlerim ve ellerim bağlıydı. Helikoptere bindirdiler ancak ayaklarımın bir yerlere bağlandığımı hissetmiştim. Beni helikopterden atmayacaklarına inanıyordum. Oysa daha sonra kaç genç helikopterden atılarak öldürülecek, faili meçhul cinayete kurban gidecekti, cenazeleri bile bulunmaya-

cak, kurda kuşa yem olacaktı. İçimden dedim ki, “Atsalarda ne olacaktı ki?”. Ölümü göze almıştım. Hiç konuşmama kararlılığını sürdürdüm. Sonra ne konuşacaktım? Suçum yoktu ki? Bu sırada helikopter çalıştı ve havalandı. Helikopter uçmaya başlar-ken kendi aralarında yüksek sesle tartışmaya başladılar. Epey bir didişmeden sonra “Atalım, atmayalım?”, “Yok bu konuşur, at-mayalım?” derken helikopterin açık kapısından beni iteklediler. Bir saniye kadar bir süre havada uçtum. Yere düşüp yuvarlan-dım. Fakat öyle yüzlerce metrelik bir yükseklikten değil! Heli-kopterin sadece iki üç metrelik bir yükseklikte durduğunu beni korkutmak için böyle bir mizansen hazırlamışlar. Beni helikop-terin kapısından fırlattıkları o ilk an, korkmuştum ama!

Beni yine dolaştırmaya, yüzleştirmeye devam ettiler. Bazen gö-zümü açıyor, bazen kapatıyorlardı. Ama ellerim, ayaklarım hep bağlıydı. Mağaraların girişinde açık alanda, köylülerin gözleri-nin önünde işkence devam etti. Burada da bir netice alamayınca beni mayın tarlasına götürdüler. Bu kez de beni mayın tarlasında kurşuna dizeceklerini, sonra da kaçakçılık yaparken çatışmada öldürüldüğünü açıklayacaklarını söylediler. Onca katmerli işken-celeri yapanlar bunu da yapabilirlerdi. Mayın tarlasına alışkın kurşun sesleriyle büyüyen bir çocuğun bundan çok korkacağı da yoktu ve suskunluğumu sürdürdüm ve yine bir şey yapamadılar. İnsanları mayın tarlasına sürerek ve kurşunlayarak öldürdükten sonra sınırı kaçak olarak geçmeye çalışırken çıkan çatışmada öl-

dü, diye açıklama yapmaları aynen helikopterden atma gibi çok sık işledikleri faili meçhul cinayet yöntemlerinden biriydi.

Dördüncü günün akşamı başka tutsaklarla birlikte bir minibüse bindirildik. Diğer tutsakların kim olduğu hakkında bir fikrim yoktu. Konuşmak yasaktı, her şey yasaktı. Minibüsün arka tarafında 7 ya da 8 kişi olmalıydık. Üzerlerimize toprak, buğday ya da mercimek olduğunu tahmin ettiğim çuvallar koymuşlardı. Onların ağırlığı altında Mardin'e doğru götürüldük. Asıl trajikomik olan da Mardin'e varmadan arabanın lastiği patlamasıydı. Saatler dakikalar geçmek bilmiyordu. O çuvalların ağırlığı altında nefes almakta bile zorlanıyorduk.

Sonunda Mardin Tugayı'na varmıştık.

Mardin Tugayı başka bir felaketin başlangıç yeri idi.

Burada 89 gün kalacaktım, işkencenin 89 bin yönteminin denendiği yerde...

Çocuklarınız sizin çocuklarınız değil,
Onlar kendi yolunu izleyen Hayat'ın oğulları ve kızları.
Sizin aracılığınızla geldiler ama sizden gelmediler
Ve sizinle birlikte olsalar da sizin değiller.
Onlara sevginizi verebilirsiniz, düşüncelerinizi değil.
Çünkü onların da kendi düşünceleri vardır.
Bedenlerini tutabilirsiniz, ruhlarını değil.
Çünkü ruhlar yarındadır,
Siz ise yarını düşlerinizde bile göremezsiniz.
Siz onlar gibi olmaya çalışabilirsiniz ama sakın onları
Kendiniz gibi olmaya zorlamayın.
Çünkü hayat geriye dönmez, dünle de bir alışverişi yoktur.
Siz yaysınız, çocuklarınız ise sizden çok ilerilere atılmış oklar.
Okçu, sonsuzluk yolundaki hedefi görür
Ve o yüce gücü ile yayı eğerek okun uzaklara uçmasını sağlar.
Okçunun önünde kıvançla eğilin
Çünkü okçu, uzaklara giden oku sevdiği kadar
Başını dimdik tutarak kalan yayı da sever.
(Çocuklar – Halil Cibran)

Bizler Kadim Ulusların Oğulları ve Kızlarıydık

Tamı tamına 89 gün...

24 saat süren işkencenin enva-i çeşidi...

Vahşetin anlatılmaz boyutu...

Akıl almaz insanlıktan nasibini almamış sorgular, sorgular ve sorgular.

Göztaltında tutulduğumuz yer tugayın ahırındı. Asker, karavana için kaçakta yakalanan hayvanları besler, kesip yerlerdi. Birkaç asker, çoban olarak görevlendirilirdi. Bu nedenle tugayın bulunduğu geniş alanın yamacında koğuş gibi bir yeri ahır olarak kullanırlardı. Tuvalet ise, sözüm ona açılmış ve örtüyle etrafı sarılmış bir delikti.

Yirmi metre kareyi bulmayan bu yerde 40–45 kişi üst üste istiflenmişti, Sırayla bu ahırdan tek tek veya gruplar halinde çıkartılıp sorguya çekilirlerdi. Saatler süren bu sorgularda birkaç saat dinlendirmek ya da kendileri dinlenebilmek için tekrar içeri atarlardı.

Oradan kimler gelip geçmişti, kimler yoktu ki? Milletvekilleri, belediye başkanları, bölgenin önemli ağaları, ileri gelenleri, kısacası herkes oradaydı. Ve onların arasında bir çocuk, çocuklar. Ben bu çocukların arasında birkaç senesini ulusal hareket rüzgârları içinde geçirmiş, güya bir bilince sahip çocuk idim.

*/**

Mardin Tugayında iken ahırda kaldığımız yerde gözlerim bağlı bazen derin düşüncelere dalıyordum. Bize bu işkenceyi yapan acaba kahverengi üniformalı bekçiler miydi? O işkencecileri bir kalıba bir şekilde sokmaya çalışıyordum. Çünkü o dönemlerde kahverengi üniformalı bekçilerin, köylülere nasıl davrandıklarını hatırlıyordum. O çocuk belleğimde iz bırakmışlardı. İşkence yapanlar ancak onlar olurdu? Çocukları asker kaçağı olan ailelere kan kustururlardı. Atının sırtına, odun yükleyip köyden şehre satmaya gelen köylüleri haraca bağlarlardı. Daha nice eziyetler... Herkesin daha doğrusu büyüklerimin çekindikleri bu sırtını devlete dayatan kahverengi üniformalı bekçiler çok kötü insanlardı ve ancak işkenceyi bu adamlar yaparlardı? Çocuk aklı işte...

//*

Yakalanmadan 6 ay önce hem lise öğrencisiydim hem de Nusaybin belediyesinde muvakkat işçi diye tabir edilen “geçici işçi” statüsünde çalışıyordum. Su ve elektrik saatlerinin sayaçlarına bakıyordum. 6 aylık maaşını almamıştım. Belediye o zamanlar personeline maaş veremiyordu. Darbe olunca, dönemin kaymakamları, yüzbaşılar belediyelere başkanlık ediyordu. Bölgenin bütün şehirlerinde belediye başkanları azledilmişti. Başkanlık yetkileri değişik mevkilerdeki insanlara verilmişti. Nusaybin’de de A... K diye bir kaymakam vardı, belediye başkanlığına vekâlet eden. O dönemin kaymakamı, yıllarca valilik, milletvekilliği yapacaktı. Hatta Bakanlık. Belediye’nin yaşı en

küçük çalışanı olduğum için beni tanımayan yoktu. Yüzleştirme için gezdirildiğimde Emniyet müdürlüğünün kapısında kaymakam karşılamıştı beni. Hemen girişte bulunan yan odaya alınmışım.

Kaymakam Bey, pişkin pişkin sırtarak “Adın ne?” diye sordu.

“Adımı biliyorsunuz efendim” diye cevap vermişim.

Soru bir kez daha, bu sefer daha hiddetle gelmişti. Burada amaç sorgu cenderesine girerken sindirmektir. Biraz daha yaklaşmıştı, göbeği kendisinden önce geliyordu nerdeyse...

“Adın ne?” diye bağırdı tekrar hiddetle. İsmimi söyleyerek cevap verince onu takip eden sorular yağmur gibi gelmeye başlamıştı.

-Kaç kardeşsiniz?

-Adlarımı say!

-Abdul.... nerde?

-Bilmiyorum! demişim ısrarla.

-Biz biliyoruz, Suriye’de cehennem dibinde!

Bu sözlerle birlikte, ellerimi arkadan bağlamışlardı ve ilk tokadı yemenin ardından tabur yolculuğu böylece başlamıştı.

O zaman gözaltı süresi doksan gündü. Diğer bir deyişle doksan gün boyunca işkence yapılabiliyordu. Benim gözaltım seksen

dokuz gün sürmüştü. Gözaltında yüzden fazla insan vardı. Zincirin son halkası sanıyordu kendisini, yakalanan tutsaklardan bazıları isim verdikçe operasyonlar devam ediyordu.

Artık tahammül sınırları çoktan aşılmış olduğu için, duyduklarımı, bildiklerimi uydurarak söylemek zorunda kalıyordum. Fakat verdiğim isimler ya ölmüştü ya da yurtdışındakilere aitti. Çocuk aklı işte. Böyle yaparak yani kendimi kurtarmaya çalışırken daha çok işkence görüyordum. Çünkü kimse yakalanmayınca sorgu zebanileri çıldırıyorlardı. Bir çocuk ne kadar direnebilir ki? Çocuk ama o zamanlar devlet kurmaya aday çocuk gözüyle bakıyorlardı... Hatta bir gün soruşturma zebanisi bana “Kürdistan’ı kursanız sen ne olurdu?” diye sorunca, tereddüt etmeden “Kaymakam olurum” diye cevap vermiştim. Şehrin kaymakamına inat söylemişim, çocuksu bir edayla...

Neyse, çuvalların altında getirildiğimiz minibüsten bizi indirip “çömelin” dediler. Ayakkabım yoktu, ıslak bir zemindi, titriyordum. Arkadan biri beni itekledi, kafam duvara değdi. O zaman duvara dönük vaziyette çökmüş olduğumu anladım. Sonra biri bana yanaştı, küfürler ederek tekmelemeye başladı. Beş dakika geçmeden bir başkası gelip “Nasılsın?” diye sordu. “İyiyim,” dedi. “Adın ne?” diye sorunca “Söylemiyorum!” dedim. Bir süre sessizlik hâkim olmuştu, sadece bazı ayak sesleri kulağıma çarpıyordu.

Bir ara babacan bir ses tonuyla biri “Sigara içer misin?” diye sorunca, kaç gündür sigara içmediğim aklıma geldi ve “İçerim!” dedim. Ellerim arkadan kelepçeli, gözlerim bağlıydı. Adam sigarayı yakıp, ağzıma verdi. Derin bir nefes çekip dumanı ciğerlerimle buluşmuştu. Aynı babacan adam daha vahşice sormuştu “Adın ne?” deyince sigarayı içmenin rehavetiyle adımlı söylemişim. Var gücüyle tekmeyi attı kaval kemiğime. “Şerefsiz, bir nefes sigaraya ismini söyledi, sen böyle daha çok şey ötersin!” diyerek uzaklaşmıştı. Bu bana ders olmuştu. Burada insan olarak kimse yoktu, burada her şey yalan ve karanlıkla örülmüştü. Bir daha sigara dahi istemedim, sigara tekliflerini de kabul etmedim.

Başka bir gün sorguda dernekleri soruyorlardı.

-“Dev-Genç derneğini biliyor musun?”

-“Hiç gitmedim.”

- Dev-Sol’u biliyor musun?’

- ‘Bilmiyorum!’

-TÖB-Der öğretmen evine gittin mi?’

Şunu biliyor musun, bunu biliyor musun, bunu tanıyor musun, şunu tanıyor musun diye devam ediyordu sorgulama.

- “Yok, hayır bilmiyorum,’ diye cevaplıyordum her soruyu.

Devrimci diğer dernekleri saymaya devam ediyordu zebani.

-“Oğlum, Genelevi biliyor musun?”

-“Yok, öyle bir dernek bilmiyorum”

-“Oğlum, hiç gitmedin mi?”

-“Vallahi hiçbir derneğin üyesi değilim.”

Genelevini de dernek biliyordum, ben o zamanlar.

“Genel ev dediğim kerhane, orospu çocuğu!”

Orada da kaval kemiğime şiddetli bir tekme yemiştim.

Bir de yemek olayları vardı. Soruşturma esnasında aynı tabağın içerisine iki üç çeşit yemek koyup karıştırırlardı. Beşinci ya da altıncı gün ilk kez ciddi yemek verdiler bana. Hayatım boyunca yediğim en lezzetli yemekmiş gibi aklımda kaldı, kuru fasulye ile makarnanın karışımı. İçinde bir de salata vardı galiba. Tek tabak içerisine hepsini karıştırmışlardı. Gözlerim bağlı olduğu için yemeği görmeden yiyordum. Emin değildim ama yeter ki yemek olsun da biraz güç kazanıp direnebileyim düşüncesindeydim. Günde bir kez yemek veriliyordu. Bir gün yine bu şekilde yemek dağıtılırken biri kulağına eğilip “Bir tabak daha yer misin?” dedi. Bilinçsizce “Evet.” dedim. Adam beş dakika sonra gelip tabağı verdi elime. Şüphelenmiştim. Kaşığı daldırdım ama yemedim. İşkenceci, “Yesene oğlum” diyordu. “ Hayır, yemeyeceğim” dedim. İşkenceci, birden küfürle konuşmaya başladı, bir eliyle ağzımı sıkarak kaşığı ağzıma dayadı. Zorla içindekini

ağızıma boşalttı, sonra ağızımı eliyle kapattı. İşkencecinin ağızıma boşalttığı ve zorla yedirdiği, insan dışkısıydı. İşkenceci, kahkaha atarak, “Size iyilik de yaramıyor. Ne güzel yemek işte” diye böğürerek söyleniyordu. Artık kendimi tutamamıştım. Ağlıyordum. Gözyaşlarım, bir lağıma dönüştüğünü hissettiğim ağızıma süzülüyordu ve ben durmadan tükürüyordum. Ağladığımı bir görenin olmadığına da seviniyordum. Belki de gözbağı denilen o çaputun tek faydası döktüğüm o acı dolu gözyaşlarını saklamasıydı. Ben de arkadaşlarımla ağladığımı görmedim.

O gün kendime söz verdim. Ne olursa olsun. Bunların yanında ağlamayacaktım. Hatta gülecektim. Düşmana inat, gülecektim.

Her sorgu ve işkence metodunu yaşadıkça vücut bağımsızlık kazanıyordu. İrade ise daha nelere katlanabileceğinin gücünü topluyordu sanki.

Ve artık ağlamadım. Ta ki 11 ay sonra bir dakika süren annemle karşılaşma anına kadar... Sadece bir dakika...

İnsan insana böyle bir zulmü nasıl yapabilirdi?

Seksen dokuz gün boyunca istisna kısacık anlar dışında gözlerim hiç açılmadı. Gözbağıyla sınırsız kapatılmıştı.

Gözbağı askeri çaputtan askeri renkten kalın bir kumaştan yapılmıştı ışığı engelleyecek kadar kalındı ve sıkıca bağlardı. Belli bir süre sonra kulaklarını bile hissedemez olurdu, tutsaklar.

Mardin Tugayı'nda yaşanan vahşetin tanımını yapmak için kelime bulmak imkânsız. Hiçbir sözcük bu vahşeti tanımlayamaz. Özellikle sorgu esnasında çığlıklara çığlıkların karışması yok muydu? İnsana kendi çektiği acıyı unutturuyordu. Gerçekten başkasının çığlıklarını duymak dayanılır gibi değildi. Hele ki bağıranı sesinden tanımak en dayanılmazıydı.

Hep kendi kendime soruyordum, “İnsan olan insana nasıl böyle bir zulüm yapabilirdi?” diye. Sahi nasıl yapardı? Bunlar insan olamazdı. İşin ilginç tarafı, sorgudan sonra rahat eder diye umuyordum. Dayanabileceğim kadar dayanmalıydım. Oysa Diyarbakır Askeri Cezaevi'ne gittiğimde asıl cehennem neymiş öğrenecektim. Katmerleşen işkenceyi tadacaktım. İşkence işkenceye rahmet okutur muydu? Diyeceksiniz ki işkence her zaman işkencedir, çekilen acılar aynı acılardır. Ama Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki işkenceler dünyanın hiçbir cezaevinde uygulanmamıştır. Mardin Tugayı'ndaki işkenceler hafif kalırdı. Oradaki vahşetin dozu bambaşkaydı. Kolay değil, dünyanın en kötü 10

cezaevi arasında yer bulmak. (Türkiye neden hep böyle anılır, bilmem ki? Yok, trafik kazasında dünyanın bilmem kaçıncısıyız, yok hile gıda üretimde vs) Üzerimde denenene envai çeşit işkencelerin birçoğunu unutmaya çalıştım. Bazıları ne yapsam beynimin kıvrımlarında bir yılan gibi çöreklenmiş gitmiyor. En ufak bir şey o dilimin varmadığı işkenceleri anımsatıyor bana, devamlı o anları yeniden yaşıyorum. Bunlar arasında fiziksel işkenceler olduğu kadar insanın onurunu yok etmeye yönelik manevi işkenceler de var. Şimdi anlatacağım bir olay size komik gelebilir ama bana yapılan ve aklımdan hiç çıkaramadığım işkencelerden birisi...

Bir gün de üzüm hoşafı ve nohut verilmişti. Tabağı bitirince sağ omzuma bir tekme yemiştin, kafam masaya yapışmıştı. Adam gürlledi:

“Eşek hoşaftan ne anlar, sen nasıl yedin laaan o... çocuğu?”

Zoruma giden bana bu lafi söyleyen bu adam, işkenceciler arasında en zalim kişisiydi ve işkence yapmaktan zevk alırdı. Artık seslerinden tanıyorduk onları.

//*

Abilerimin oyuncakçı Ş... isminde bir arkadaşı vardı. Kaçak Oyuncak satarak geçinirdi, iki evliydi. Onu ve eşlerinden birini tutuklamışlardı. Kadının çılgınlıklarını duyuyordum sürekli. Kocasını ile ilgili sorular soruyorlardı ona ama kadın Türkçe bilmiyor-

du. Çıgıllıkları hep ağitti: “Hawarêêê, hawarêê... Ya Huda ya Huda,” yani “Allah’tan korkmuyor musunuz?”

Zalime başka ne denilirdi ki? Böyle bir fecaat işte. Oyuncakçı Ş... 9 yıl yattı, salıverildi fakat burada da onu rahat bırakmayacaklardı. Yıllar sonra 10’dan fazla çocuğunu ardında bırakarak faili meçhul (!) bir cinayete kurban gitti.

Şubat Ayı’nda Mardin dağları karlıydı. O kış ayında bir gün soruşturmaya götürüleceklerin isimleri tek tek okundu. İsimler okunduğunda herkes titrerdi. Beni de götürecekler mi telaşıyla. “Bugün ziyafet var, sizi özel araçlarla götüreceğiz” dediler. Rahmetli oyuncakçı Ş... ile birlikte beni de çıkardılar. Meğer iki traktör tekerleği hazırlamışlar, dağın eteğinde olduğumuz için aşağıya sarkıtacaklardı. Beni rahatlıkla tekerleğin içerisine yerleştirdiler. Gözlerim bağlıydı. Fakat oyuncakçı Ş... iriyarı, cüseli, göbekli olduğu için traktör tekerleğinin içerisine giremedi. Ama çözüm buldular. Onu tekerleğe içerden bağladılar ve tekerleği aşağıya yuvarladılar. Tekerleğin içerisinden o şekilde bizleri göturdüler. Mesafe bir kilometreden fazlaydı. Tekerlek sahnesi çok feciydi. Bir kilometre boyunca kahkahalar ve çıgıllıklar arasında sorgu binasına kadar getirildik. Vücutlar hep kan revan içindeydi. El ve ayak parmakları çekiçle bile bükülemezdi, paramparçalardı. Deriler yırtılmıştı, sürekli kan ve irin akıyordu; kollar, bacaklar, göğüsler lime limeydi. Sanki bıçakla yarılmıştı.

Çok farklı işkence metotları vardı, farklı yöntemler uygularlardı. Örneğin çarmıh vardı. Haça benzer bir şeydi. Kollar sağa sola gerilerek bağlanan bir kalası dikey olarak kesen ve kafadan aşağıya doğru sırtta bir başka kalasla tamamlanıyordu. Bir farkla, yere çakılı değildi, havada asılıydı. Kollar sağa sola bir kalasa, gövde de bir halatla bağlanır havaya kaldırılırdı. Ayaklar yerden kesilirdi. Önde ve arkada birer kum torbası vardı. Sallarlardı, göğsüne çarpardı. İki kum torbası arasında gelir giderdi tutsaklar. Her darbeye ağızından burnundan kulaklarından kan fişkirirdi, iç organların yer değiştirdiğini hissedirdi tutsaklar. Bunlar da bir şey değildi, bağışıklık kazanıyordu zamanla vücut. Onun için farklı taktikler denemek zorunda hissediyorlardı kendilerini. Yeri geldiğinde, o kış şartlarında tuzlu suyun içinde zıplattır, sonra da bir hayvana yalattırlardı. Keçi, koyun ya da başka bir hayvana. Falakaya yatırır vaziyette yalattırlardı. En kolayı elektrik şokuydu. Voltajı yükselttikçe için dışına çıkar titrer bağırır çığlıklar atardın ama elektrik kesildikten sonra fazla bir tesiri de kalmazdı, ya da öyle hissedirdim. Sadece soluk alışlarımdan ağzımın kuruduğunu hissedirdim.

En kötüsü zamanla düşünme kabiliyetini kaybediyorsun, bir nevi şartlanmışlık gibi. Sadece birkaç kelime ezberleme gereği hissediyorsun:

“Bilmiyorum”,

“Görmedim”,

“Yapmadım”,

“Duymadım”,

“Tanımıyorum!”

Bu kelimelerin arkasına iki üç kelime eklediğin anda seni sürüklemeye başlıyorlardı sorgu zebanileri.

“Bilmiyorum ama şöyle bir şey duymuş olabilirim,” dediğin an seni çözmeye çalışıyorlardı. Onun için bu kelimelerin ötesinde bir şey konuşmak istemiyordu tutsaklar. Bazen saatler süren fiziki işkencelerin ardından hiçbir şey sormadan işkenceyi sürdürüyorlardı. “Tamam, yeter ne istersen konuşacağım” diye senden bir çılgılık yükselmesini bekliyorlardı. Yorulduklarında da el değiştiriyorlardı. Vardiyalı çalışıyorlardı çoğu zaman.

Bu işkence tezgâhından kimler geçmedi ki? Bölgenin bütün önderleri vardı demiştik, öğretmen, hâkimi, avukatı vs. Zaten bölgede doğru dürüst okumuş insan sayısı çok azdı. Okumuş düşünebilen insanların da 12 Eylül döneminde nerdeyse istisnasız çoğu içerdeydi. 1980’li yıllarda üniversite okumuş insan sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı. Hem Kürt olacaksın, hem üniversiteyi bitireceksin, hem de hâkim, avukat veya doktor olacaksın. Bu bir istisnaydı. Halk kitleleri buna pek inanmıyorlardı. Büyükler, okusanız da size bir makam vermezler inancında idiler. Ya kimliğinizi inkâr edersiniz ya da istediğin kadar oku, beş para etmezdi. O günler günümüzle kıyaslanamaz bile.

Bir gün yine bir sorgucu geldi. Sınıftaki arkadaşlarımı sordu. Ezberim güçlüydü. Hepsini bir bir saydım. “Bunlardan hangisi devrimci?” diye sormuştu. “Hiçbiri. Ben de değilim” demiştim, “Devrimcilik de nereden çıktı?” Sorgucu bu yanıttan sonra tuhaf tuhaf yüzüme baktı. Nasıl olduysa hâlâ hatırladığımda güldüğüm bir cevap vermiştim. “Devrim İlkokulundan aklıma geldi” dedi, sorgucu. “Hanginiz o okuldan geldiniz?” Sorgucunun bu soruyu neden sorduğunu biliyordum. Oradan geldiğimiz için çocuksu bir duyguyla devrimci oluşumuzu sanıyorduk. (1964 yılında yapılan ve Devrim İlkokulu ismi alan okulumuzun ismi 1984 yılında Cumhuriyet İlköğretim Okulu olarak değiştirildi.)

//*

Özgürlüğüme kavuştuğumda bana hep aynı soruyu sordular. “İnsan işkence görürken ne düşünür?” İçerideyken bunu pek sorgulamıyorsun. Ama bu soru dışarıya çıkınca ben de düşünüyordum. Sahi o işkencede ne düşünüyordum? Bir tek şey düşündüğümü hatırlıyorum, sadece hangi taraftan nasıl bir darbe geleceğini... Gözlerim, ellerim, ayaklarım bağlıydı. Başka ne düşünebilirdim ki, ne düşünülebilirdi ki?

Üç sene geçirmiştim cezaevinde, anne babayı veya aile efradını sevdiklerimi uzunca tefekkür edip özlemin ne anlama geldiğini öğrenme fırsatını bulamamıştım. 16 yaşımdan öncesine dair normal insanlara göre çok az şey hatırlıyorum hâlâ. Hatıra diye

bir şey bırakmadılar. O vahşeti yaşayan birinin nasıl bir hafızası olabilirdi ki? Konuşmak yasaktı ve sorgu zamanlarında yanında kimin olduğunu bile bilemezdin. Daha önce tanıdığın birini çığlıklarından ya da cevap verirken ki ses tonundan algılayabilirdin. Eyalet sorumlusu savıyla yakalanan biri vardı. İtiraf edip cephaneye teslim etmiş olduğunu söylerlerdi. Buna rağmen sorgucular yetinmiyordu, daha çok daha çok şey istiyorlardı. Ne kadar konuşursan konuş daha çok şey, daha çok şey istiyorlardı. Durmadan istiyorlardı.

Bir gün geçici bir an için gözbağımı açıp bana birini teşhis ettireceklerini söylediler. Gözlerimizin açılması bir dakika sürer ya da sürmezdi. O süreçte de gözlerimiz kararır, başımız döner, düşmemek için kendimize zor hâkim olurduk ya da kollarımızda iki asker olurdu. İşkenceciler kendilerini görmemize asla izin vermezdi. Karşımda biri vardı. Saçı sakalı birbirine karışmıştı. Belli ki aylarca bir yerlerde saklanmıştı. Adam bağlıydı ama saçlarından. Ayakları yerden kesilmişti ve dili bir karış dışarıda havada asılıydı. İnlüyordu sadece. Gözleri dışarı fırlayacakmış gibi bakıyordu. Onu gördüğümde gözleri açıktı. Gözleri açık tutulan insanların akıbeti belliydi, mutlaka ama mutlaka öldürüleceklerdi. Ve öldürüldü de... Ve N.K öldürüldü. N.K.'nin kayıtlara intihar diye yazıldığını çok sonra öğrenecektim. Zaten sorguda bizi öldürüp intihar süsü vereceklerini ve kendilerinden

kimsenin hesap soramayacağını hepimizin akıbetinin bu olabileceğini tekrar edip dururlardı haykırarak...

//*

Sami Yunus isminde Filistinli bir çocuk vardı. Adam Türkçe bilmiyordu. Sınırdaki yakalanmıştı. Filistin Kurtuluş Örgütü üyesiydi. Muhtemelen Avrupa'ya geçmek için Türkiye'yi kullanacaktı. Sorgulanırken Arapça bağırdı: "Maarif Türki" (Türkçe bilmiyorum). Sorgucular da feci işkencelerine devam edince ben de biraz Arapça bildiğimi, dediklerini aktarabileceğimi söyleyerek başıma bir bela daha almış oldum. Ne zaman Sami Yunus'u sorguya götürürlerse beni de götürüyorlardı. Çoğu zaman, cevapları benden aldıkları için onu döveceklerine beni dövüyorlardı. İstedikleri cevabı benden almaya çalışıyorlardı. Aylar, yıllar sonra Diyarbakır'a birlikte götürülecektik.

Ben okuldan alındığımda kravatım vardı ve o kravat Diyarbakır cezaevine kadar gitti. Zindanda da "hüve tercüman" (budur tercüman) der demez aynı işkencelerin doğal ortağı oldum. Cezaevinin ilk günüydü, hücrelerin önünde işkence fasılları başlamıştı. Sami Yunus'la bizi hayalarımızdan o kravatla birbirlerimize bağladılar. Sanki kader birliği yapmışız gibi. Sami Yunus'un erkeklik organı şişti ve hayâları patladı. Sami de ben de direngen davranıyorduk. Ama onun vücudu oyunbozanlık etti, ben ise biraz daha dayanıklı çıktım. (Erkeklik organımız üzerinden bize işkence yapmak; sorgucuların hem onurumuzu kırmak için hem

de daha çok fiziksel acı çekmemiz için çok sık kullandıkları bir yöntemdi. Her bu tür işkenceden çıktıktan sonra, erkeklik organımı kontrol eder, bir daha işlevini yerine getirir mi diye düşünürdüm. İşkencelerde çokça elektrik ile erkeklik organımızdan bağlandığımız için gözaltında bir ara Gözbağı denilen bez parçasının altından eteğime bakınca yaşlı bir adam sonradan Ape Musa (Musa Anter) olduğunu öğrendiğim amcanın mırıldanarak ‘Ne tirselayemin! Rojek ve be kire te ji ve rabe’ (Korkma oğlum! Gün gelecek senin de s...n kalkacak) dediğini duydum. Mahcupiyetten neye uğradığımı bilemez bir halde elimi çektim. Utanmıştım ama şimdi düşünüyorum da elbette 16 yaşındaki bir gencin böyle düşünmesi kadar doğal ne olabilirdi ki... O günü hiç unutmam.) Sami Yunus’u o günkü ağır işkenceden sonra bir daha görmedim. Hastaneye kaldırdılar sanırım. Ama 11 ay sonra ilk kez onu mahkemede gördüm. Daha doğrusu isminin okunduğunu duydum. Mahkemede Sami Yunus’un ifadesi alınıyordu. Yıllar da geçse cümleleri aklımdan hiç çıkmıyor. Sami Yunus, şöyle diyordu:

“Ben Sami Yunus. Filistin Kurtuluş Örgütü üyesiyim. Aslen Filistinliyim ve Şam doğumluyum. Filistin Kurtuluş Örgütü’nün kutsal davasını omuzlayan bir hizbin (parti) savaşçısıyım. Yaşadıklarım ve yaşattıklarınız tarih boyunca sizin suç hanenizde yazılacaktır. Bu ülke yönetimi Filistin halkına ve Filistin halkının bir evladına bunu reva görmemeliydi. Tarih er ya da geç

sizin bu zihniyetinizi yargılayacaktır. Yaşasın Kutsal Filistin Direnişi.”

Sami Yunus, ifadesini bitirirken kullandığı “Yaşasın Kutsal Filistin Direnişi” cümlesini, birkaç kez slogan olarak atmaya başlamıştı. Sami Yunus, slogan atmaya başlar başlamaz mahkeme salonunda zebanilerin saldırısına uğradı, yaka paça ve mahkeme heyetinin gözleri önünde dayak yiyerek salondan çıkarıldı.

İfadesini Türkçe vermişti. 11 ay içerisinde Sami Yunus Türkçeyi sökmüştü. Arap şivesiyle de olsa çok net konuşuyordu. O ifade-den sonra bir daha Sami Yunus’u ne gören oldu ne duyan. Kayıtlardan bile silinmişti. Mahkeme tutanaklarında bile ismi yoktu artık. Hâlâ(hayalarımızla bağlı kaldığımız) zindan arkadaşım Sami’yi içim burkularak anılarımda saklarım.

*/**

İşkence sırasında insanın hangi darbeyi nereden yiyeceğini düşünmesi gayet doğaldır ama arada bazı saatler olurdu. İşte bu saatler düşünemilme saatleriydi. Yani insan işkence sırasında bir şey düşünemezdi ama sonrasında düşünürdü. Bu düşünce de yaşayıp yaşayamadığına daha ne kadar ömrün kalacağına dairdi. Burada ya ölümü ya da uzun yıllar sürecek olan hapis hain hayatını düşünürdün. Başka bir şey düşünemezdin. Oraya girenin bir daha çıkamayacağı kanaati vardı herkeste. Kolay kolay da çıkılabilecek bir yer değildi. Öyle duyulmuştu, öyle biliniyordu.

Çıkılsa bile canlı bir cenaze gibi çıkılacağını herkes biliyordu. Yedi yıl sonra ben de bir robot gibi çıktım. İşkenceciler bu işin zaten ustasıydı. Nerede nasıl cevap vereceğini az çok onlar da tahmin ediyorlardı. Ama o 89 gün boyunca işkenceler, konuşmamdan öte bu insanlık adına direnişimi, bu direncimi kırmanın çabasıydı.

N. isminde bir adam vardı. Bir örgütün en üst düzey yöneticisiydi. Daha önce nice çatışmalardan kurtulmuştu. Ancak Sami ile Suriye sınırından geçerlerken sabaha karşı devriyeleri atlatmak için sığındıkları kuytuda geceden kalma uykuya dayanamamış, sızmışlardı. Bu uyku esnasında jandarmanın biri başlarına dikilmiş ve teslim ol çağrısında bulunmuştu. Bu gaflet durumundan dolayı kendisini hiç affedemiyordu, hayıflanıp dururdu. Sayıklar, bazen de çığlıklar atardı: “Ben ki bir tabur askerle baş ettim ama bir jandarma gelip yakaladı beni!”. Soruşturmadan sonra vücudunu gördüm. Etini tırnak makası ile çekmişlerdi. Görebildiğim yüzlerce yarası vardı. Evet, N. sıra dışı bir adamdı. Bilgeydi, dehaydı, zekiymi ama bir o kadar da ateist bir adamdı. Birçok tutsağın Allah’a sığınma ihtiyacı hissettiğinde, o Allah’a isyan ediyordu. Belki de bilinçaltında Allah’a olan ihtiyacı söz konusuydu. En çok çığlık attığı zamanlarda “Neredesiiiiiiiiin? Neden bu zalimlere yol veriyorsun?” diye bağıriyordu. Çok gür bir sesi vardı. “Hawarêê Huda tul ki ye!” derdi. Madem varsın

neden elini uzatmıyorsun, diyordu. Daha çok şiddetleniyordu işkenceler.

O zaman her hangi bir suç isnadıyla yakalanan insanlar, sorgularında herhangi bir ismi söyleseler mutlaka onları alıp getiriyorlardı. Herhangi bir yere gidip gitmediğini, söz gelimi nerede yemek yediğini vs. sorduklarında, lokantacıya selam verip vermediğini öğrenmeye çalışır, selamını aldıysa şayet onu da alıp getirirlerdi. Lokanta sahibi gelirdi, çaycı gelirdi, çoban gelirdi. Böyle nice suçsuz insanın bir örgüt üyesine ya da siyasi bir kişiliğe selam vermesi bile yeterli oluyordu. Aylarca içeride kalır, bir-bir buçuk sene sonra ilk duruşmada tahliye edilirdi. Sanki bir toplumu hizaya getirmek için toplumun bireyelerine bahane bularak işkence vahşetiyle ders vermek istiyorlardı ve bununla sadakat yaratmaya çalışıyor görünürlerdi. Oysa bu cendereden geçen her birey ve dolayısıyla yakınları farklı bir kin ve bilince sahip olma doğallığını yaşıyorlardı.

Tren Kaçırma Planı

Eller esaretin başlangıcı

Zillet yorganını tutar

Sürükler ayakların teslimiyete

Bir kavmin yok oluş arifesinde

Eller ve ayaklar...

Eller, günaha da götürür sevaba da

Eller, nimet de elde eder zahmet de

Eller sevgiyi de sunar işkenceyi de

Eller ve ayaklar...

(Abdurrahim Semavi)

A.A isminde bir tutsak vardı. Okuma yazması dahi yoktu dünyadan bihaberdi. Hatta yargılandığı örgütün ismini bile bilmiyordu. Ama ağabeyi okumuş ve militan ruhluymuş. Şehrin ileri gelenlerinden birinin öldürme eylemini abisinin yaptığını herkes biliyormuş. Fakat öldürülen şahsın çocukları militan olan abisini yakalataamadıkları için onu ihbar etmişlerdi. Eylemi yapan budur, diyorlardı. Yıllar sonra mahkeme salonunda teşhis ederken hâkim şahitlere onu nereden tanıdıklarını sordu, şahitler de onu okul arkadaşlarıyla çektiği fotoğraftan tanıdıklarını söylemişlerdi. A.A, biraz saf bir çocuktü, mahkeme salonunun ortasında

kahkaha atmaya başladı. Askerler, gardiyanlar vs. ona saldırmışlardı. Hâkim gürleyerek niye kahkaha attığını sorduğunda onun verdiği cevap yine kahkahalarla içiçeydi:

“Ben hiç okul okumadım ki... Ben hiç okula gitmedim ki...”

A.A. bu ifadesi üzerine beraat etmiş fakat geçen dört buçuk yılın ardından ağır işkencelere maruz kalmıştı çocuk. Kayıp, virane yıllar, yanına kar kalmıştı kısacası...

A A. başımın tatlı belasıydı. Dört buçuk yıl kahrımı çektim diyebilirim. Cezaevinde uçak kaçıran arkadaşlarımız vardı. O zamanlar bir de, Ebu Nidal grubunun bir gemi kaçırdığı duyumunu almıştık. A.A o kadar hiddetlenmişti ki siyasetten, dünyadan vs. haberi olmamasına rağmen cezaevinden neredeyse siyasi bir kimlik olup çıkacaktı. Biz de çıkınca tren kaçıralım diye tutturmuştu. Sürekli yakama yapışıyordu kaçıralım diye. Gereğesi de bizim şehrimizden tren geçmesiydi. Aklına bir tek o geliyordu. Aylarca planlar hazırlıyordu buna dair.

O yaşlar hayal kurma, gelecek tasarlama yaşları olabilirdi ama beline silah takarak militarist bir yaşama kendini hazırlayan bir insanın gençlik heyecanı gibi, hayal kurma lüksü olmazdı. Ancak cezaevinde kurulan hayaller çıkınca dünyaya hâkim olma isteğinden ibaretti. Doğru düzgün bireysel bir hayalim olmadı. Hatta hiçbir zaman olmadı. Daha çok toplumsal geleceğe dair hayaller kurdum. Nasıl çok ortaklı şirketler kurarız? Toplumun

değişimini nasıl sağlarız? Onların hayallerini kuruyorduk. Ötesi yoktu. Zaten cezaevindeyken de dışarı çıkan arkadaşlarımızı hemen bir yerlere gönderme hesabı içerisindeydik.

Anlatmaya çalışıyoruz ama çoğu zaman da bilinçaltında insan yaşadığı vahşeti unutmaya çabası içine giriyor, istemsiz bir şekilde. Unutmak istiyor. Unutmalı da. Yoksa çıldırmamak, insanın aklını yitirmesi elde değil.

Seksen dokuz gün, seksen dokuz yıl ya da bir ömür mü bilmiyorum ama geçmek bilmeyen bir zamandı. Şu an aklıselim düşündüğümde o 89 günü yaşamamanın bile imkânsızlığını tahayyül ediyorsun. Ama yaşandı. Ama yaşadım. Ama yaşadık. Sadece ben değil, binlerce on binlerce insan yaşadı. O işkencelerden geçmeyen çok az insan vardı o bölgede. Farklı gerekçelerle üç gün beş gün de olsa işkencenin herhangi bir türüne maruz kalanların sayısı on binleri geçirdi.

Resmi kayıtlara göre bir milyondan fazla insan gözaltına alındı. Bu ne demektir biliyor musunuz, bölgede gözaltına alınıp da işkence görmeyen bir insan yok demektir. Oniki Eylül vahşetinin en dramatik yanı buydu. Çocuk ve kadınlar bu vahşeti en çok yaşayanlardı. Sorguda oyuncakçı Ş.'nin eşinden başka bir kadın daha vardı. Kadın gençti onu anlatmaya yürek dayanmaz. Genç olması yanı sıra yiğit bir kadın olduğu da su götürmez bir gerçektir. Hiçbir lafin altında kalmaz, her vahşete kendi çılgınlığıyla, beddualarıyla karşılık veriyordu. Cezaevinde ne kadar

soruşturulabilirse o kadar çok sorduk soruşturduk, sanırım o kadın da işkencede öldürülmüş, yok edilmişti. Belki de sapsizdi, belki de kimse sahiplenmeye cesaret edemedi. Yıllar sonra kadınlar koğuşuna da sordurduk. Öyle birisini kimse görmemişti. Demek ki cezaevine getirilmeden öldürülmüştü.

İnsanın aklına, o dayanılmaz koşullarda, “intihar etmeyi düşünmediniz mi?” sorusu gelebilir. Oysa intihar bir kurtuluş değildi. Hem intihar edebilme imkânın da yoktu. Üzerinde hiçbir şey yok, ellerin kelepçeli, ayaklar zincirli ve gözlerin bağlı... Nasıl intihar edebilirsin ki? Kimi zaman tutsakların bazıları kendi kafasını duvarlara vurduğu oluyordu. Ama gözlerin ve ellerin bağlı olduğu için duvarın ne tarafta olduğunu kestiremiyordun. Nasıl intihar edeceksin ki? Kafa üstü kendini yere atsan bile bu hiçbir işe yaramazdı. İntihar bir başka lüks... Kaldı ki insanın intihar edebilme zafiyetini göstermesi bir başka çıkmazdı. Kimse buna kalkışamazdı, korkaklıktan intihar etti denecek olması daha ağır gelirdi.

Küçükken büyük düşünmek, büyükler gibi durmak, direnebilme, büyükler gibi ağlamadan yaşama inat ayakta durmak. Bunları düşünüyorduk. Hiçbir zaman sorgu esnasında kendimi küçük gibi hissedemiyordum sanki şartlar mecbur bırakıyordu. Orada bizden yaşça büyük insanlardan hiç bir farkımız yoktu.

//*

Bölgenin ileri gelen belediye başkanlarından bir tanesi, aynı zamanda bir aşiret ağası olan bir adam, Mardin Tugayı'nda yanımdaydı. Ahırın bir köşesinden delik açmışlar, etrafını askeri kumaşla örmüşlerdi odanın içerisinde ve ismi de tuvalet olmuştu. Ağa yoğun bir şekilde ishal olmuştu, yerinden kalkamıyordu, üzeri pislediği için bu durumu kendine de yediremiyordu. İçerisi zaten çok feci kokuyordu bir de o koku yayılınca, fısıldayarak “Kimse yok mu?” dedi. Gözlerimiz kapalıydı bilemiyorduk. Ben sesini tanıdım çünkü mensubu olduğum aşiretin ağasıydı ve şehrimin reisiydi.

- ‘Ben varım amca’, dedim.

Kısık ve utangaç bir sesle fısıldadı bana.

- ‘Tuvalete götür beni’, dedi.

Götürdüm ve buz gibi suyla yıkamaya çalıştım. Parmaklarım taş gibiydi ve yara bere içinde olduğu için yıkarken acı çekiyordu, onu rahatsız ediyordu. . Benim eller kelepçeli onun eller kelepçeli bir şekilde oturduk. Ağlamaya başladı. Sanırım yaşı 60'ın üzerindeydi, ben ise 16 yaşında bir gençtim. Yediremiyordu kendine. Daha önce de söylediğim gibi intihar bir lükstü. İntiharı da kendisine yakıştıramıyordu. Fakat dua ediyordu yalvarıyordu, ‘Bizi bu utanacak durumdan kurtar, Ya Rab’ diye. Acıları dinsel diye değil, düştüğü utanç durumdan kurtulmak için dua ediyordu.

Ahır dediğim yer dört ayrı bölmeden oluşuyordu. Bir de hemen ötesinde, üç dört metreye dört metre civarlarında, eskiden askerlerin, şimdi ise ahır bakıcılarının kaldığı bir yer vardı. Toplamda beş odaydı. (Üç dört metreye dört metre civarlarında...) Üstü saç tenekelerle kaplıydı, hayvanların yağmur ve kar yemeyeceği şekilde. Aralık, Ocak, Şubat orada geçti. Dağın eteği olması nedeniyle iyi de rüzgâr alıyordu.

Bir gün Cizre'den 6 kişi getirip içeriye attılar. Zaten üst üste istiflenmiş haldeydik. Isınabileceğimiz tek şey birbirimizin teninin temasıydı. Fakat kimin teni kime temas ediyor bilinmezdi. Çünkü her an gözetleniyoruz korkusuyla konuşmaya cesaret edemiyorduk. Ayrıca yanımızdaki ajan mı değil mi, onlardan biri mi bilemiyorduk. Zaten gözlerimizi açmak ölümün kendisiydi. Kaldı ki eller kelepçeli olduğundan istediğini de yapamıyordun. Gözünü açsan sadece felaketle karşı karşıya kalıyordun.

Bu yeni getirilenlerin kaçakçı olduklarını öğrendik. Çatışmada yakalanmışlardı. Çatışmada birkaç asker ve kaçakçı öldürüldüğü söyleniyordu. Sorgu sırasında konuşmalardan duymuştuk bunları. Gelen altı kişiyi elleri ayakları kelepçeli, birbirine zincirle bağlamışlardı. Tuvalete bile beraber gidip, birbirlerinin çamaşırlarını indirerek ihtiyaçlarını gideriyorlardı.

//*

Bir zaman sonra tuvalet tıkanı ve birkaç saat sonra birisi şikâyet etti. Asker de içlerinde en küçüğü ben olduğum için beni tuvaleti açmam için dışarı çıkardı. Günler sonra dışarıda ilk defa geriye bakmadan gözümü açtırdı. Gözümün açık olması yaklaşık onbeş dakika sürdü sanırım. Günlerdir gözlerimin kapalı kalmasından mütevellit gözlerimi açamıyordum. Çünkü her taraf bembeyazdı, kar beyazıydı. Buna rağmen el yordamıyla tuvalet deliğini kırdım. Bağıra bağıra “Elini sok!” diyordu ve içinde ne varsa hepsini çıkarıp tuvaleti böylece açtım. İçeri girdiğimde asker bağırdı: “Senin ellerin marifetli çocuk, arkadaşların sana teşekkür etsin”. Ellerim marifetli çocuktum ben, çünkü ellerimle açmıştım tuvaleti.

O zaman akıl etmeye çalışmıştım. İnsanlar doğasında ellerinin ve ayaklarının kıymetini hiç bilmezler. Fakat fiilen orada ellerin ve ayakların neler geçirdiğini gördüm yaşadım. Eller ve ayaklar işkence görüyordu. Eller ve ayaklar işkencenin başlangıcıydı. “Aç ellerini ulan...” denildi mi anlıyorduk ki ellerimize yine kan fişkirana kadar jop ya da tahta sopalarla vurulacaktı. “Yürü ulan...” denildi mi anlıyorduk ki önce falakaya yatırılacak, yarılan ayak tabanlarımızla ya tuzun üzerinde ya da buzun üzerinde yürüyecektik.

Eller uzanamıyordu dostluğa, eller uzanamıyordu yanı başında feci şekilde can çekişen insanlara. Eller hiçbir şeye yardımcı olamıyordu. Çılgınlıkları avuçlayamıyordun elleyemiyordun. Çığ-

lıklar insanı delip geçiyordu. Eller ve ayaklar hiçbir işe yaramıyordu. İnsan bazen kendi çılgınlıklarını duymaz oluyordu, arkadaşının çılgınlıklarını duyarken.

Bir gün göğsümden akan kanlarla duvara bir şey yazdım. Kimsenin beni görmediğini hissediyordum ve öyle sanıyordum. O kanın boşa gitmemesi için bir çaba içerisine girdim. Oraya her giren insanın gözlerinin kapalı olabileceğini düşünüyordum. Biliyorum çocuksuydu bu düşüncem ama yine de yazayım dedim. Parmaklarımı kanıma batırıp duvarlara, “Yaşamak, direnmektir” diye yazdım.

Yazıyı nasıl yazdığımı bilemiyorum tabii. Okunuyor muydu, onu da bilmiyorum. Belki kanım yetmemiştir. Ama eminim o kan hâlâ orada duruyor ya da ta o zaman hemen silinmiştir. Orada durmasa bile, hemen silinmiş olsa bile bu yazı nice gençlerin kanıyla bu ülkenin bu kapkaranlık döneminin alnın ortasına bir mühür gibi vurulmuştur. Kim ne yaparsa yapsın bu yazıyı kimsenin ne silmeye ne de kazımaya gücü yeter.

//*

Dışarıda kendisine çok büyük saygı duyulan hürmet edilen ve söylediği bir sözle yaptıramayacağı şey olmayan ve çok büyük olarak görülen insanlar vardı. Siyasi hareketin içinde üst düzey insanlar...

Aradan 12 Eylül geçmiş, darbe olmuş, insanlar uzunca bir süre birbirlerini görmemişler. Darbe herkesi dağıtmışken birden orada tanıdık simalara denk geliyordu. Sorguda soruyorlar:

- “Şu adamı tanıyor musun ?”

- “Tanımıyorum”.

Siyasi hareket içinde olan insanlar kod isimleriyle tanışarlardı, çok azı birbirinin gerçek ismini bilirdi. Bunlardan biri ‘Hoca’ kod isminde bir adamdı. Bu adam, “Dışarıda kurdukları halk mahkemesinde yargıladıkları oyuncakçı Ş.’nin, ‘Artık çocuğum var, dava ile uğraşamayacağım’, dediği için ceza olarak ayağından kurşunlandığını itiraflarında rahatlıkla söylüyordu. Ama işkence sırasında direnen oyuncakçı Ş. idi, itiraf eden, her şeyi milletin üstüne yıkmaya çalışan da Hoca idi. O yiğit bilinen adam bülbül gibi ötüyordu. Son günlerde önümüze çıkardılar. Bir bir herkesi teşhis etti. Bir de güya gerilla eğitimi gören bir şahıs vardı. O da çözülmüş konuşmuştu. Onun üzerine tutuklamalarımız çıktı. Konuşmalarına rağmen durumlarından hiçbir değişiklik olmadı. Aynı şartlarda kaldığımız gibi sadece bizden daha az dayak yiyorlardı, işkence görüyorlardı. Dışarıdaki yiğit olan halka önderlik eden kişiler, burada ödleklere dönüştü. Böyle çelişkiler yaşandı işte. Orada, o zindanlarda ve o vahşi sorgularda çözülmek, yaptıklarını, yapılanları, duyduklarını, her şeyi konuşmak, kurtuluş değil felaketti. İki kere acı çekmekti. Birincisi istediğin kadar konuş işkenceden kurtu-

lamıyordun. İkincisi ise konuştuğun için çektiğin vicdani acı. Ki bu acı acıların en büyüğüdür. O cehennemden kurtulsan bile ömür boyu insanı bırakmazdı. Konuşurken kendinle birlikte herkesin felaketini getirirdin. Bu paha biçilmez deneyimi bizzat yaşayarak edinmiştim.

Çünkü ne de olsa kaçakçılık yapmıştık. 12 Eylül Askeri Darbesi olduktan sonra yeni bir uğraşımızın olduğunu düşünüyorlardı. Ülke dışına çıkmak isteyen herkesin bize müracaat ettiklerine inanıyorlardı. Bu anlayışla birçok kaçakçıyı gözaltına almışlardı.

Mayın tarlasını da iyi bilirdik. Birçok kişiyi geçirdiğimizi düşünüyorlardı. Bunlardan geri dönerken yakalananlar, kendilerini yurt dışına kaçmasını sağlayan kaçakçıların isimlerini veriyorlardı. Ve uluslararası tüm ilişkileri sorulduğunda da “Bu bilir, onun hafızası güçlü, her şeyden haberdardır” derler, işkenceden kurtulmaya çalışıyorlardı. Bu nedenle zebaniler üzerime geliyorlardı. Bana çocuk demeyip saldırmaları da bu yüzdendi.

//*

Zorluyorum kendimi, o günlerde başka neler düşünüyordum diye. Tam 35 yıl geçti aradan...

Çok sessiz bir gündü. Ahır dediğim o yerde gözlerimiz bağlı otururken bir arı vızıltısı duyduk. Ya da sivrisinekti bilmiyorum. Etrafımda dönüp dolaştı. Annemin bir hobisi vardı. Bal arıları beslerdi. O an içime o arıyı annemin göndermiş olduğu hissi

doğdu. Bal arıları çok akıllıdır. Hakikaten o an annemi düşünmüştüm. Ve o balarısı orada bana sıra dışı bir güç verdi. Bal arısı mıydı, başka bir cins arı mıydı (ya da bir sinekti, belki de bir uçan böcekti) bilemiyorum ama onu balarısı olarak algıladım, belki de algılamak istedim. Onu bana annem göndermişti... Annem...

Evet Annem;

Her sabah kahvaltısında tereyağı bal kahvaltısıyla beni okula gönderen annem. Çıkarken ardımdan dua ile yolculayan Annem...

Anemi o gün üzümüştüm. Bal bitmişti, elinin ulaşamadığı yükseklikte bir teneke doluydu ama akşam baban indirir dediği halde kahvaltı yapmadan söylenerek evden çıktığım o gün, anemi üzdüğüm o gün bu cehennem yolculuğuna çıkmıştım. Belki de ardımdan dua etmesini ben engellemiştim.

Evet, balı ikram edemeyen annem balı yapan arılarını göndermiş...

Xwezka mın bi te, bê derd û bê kul

Dijî bi şadî, bê mejî û dil

Tu ji wekê min, ger bibûna Kurd

Ev xurtîya te dibû kul û derd

Senin gibi dertsiz ve yarasız olsaydım keşke/ Neşeli, beyinsiz ve yüreksiz / Benim gibi olsaydın, Kürt olsaydım görürdün/ Gücümün derde ve yaralara dönüştüğünü. {(Xaburê) Ey Habur-Cegerwîn. Çeviri: İsmail Haydar Aksoy}

Diyarbakır Askeri Cezaevi (Zindan mı Yoksa Gerçek Cehennem mi?)

89 gün sonra Diyarbakır'a götürüldük.

Yedinci Kolordu'nun içinde bir gözaltı yeri daha vardı.

Orada da yirmi bir gün bekletildik. Günler senelere bedel olduğu için rahatlıkla sayılabılırdi. Gözlerimiz de açtıktı, fiziki işkence de yoktu. Burada işkence izleri azalsın diye bekletiyorlardı sanırım. Gerçek cehenneme henüz girmemiştik. Diyarbakır beş nolu ya da E tipi özel cezaevi dedikleri askeri cezaevine henüz gitmemiştik. Yirmi bir gün sonunda savcıya çıkarttılar.

Savcı, tabii doğal olarak tutuklamayı verdi ve doğruca Diyarbakır zindanına... Yani cehenneme... Yani insanlığı yok olduğu yere... Yani vahşetin yaşandığı yere... Yani insanın insanlıktan çıktığı, insanlığın yüz karası yerine...

Cezaevine ilk girenler hemen hücrelere alınıyordu. Doğal bir hoş geldin dayağı faslı vardı. O hoş geldin dayağı faslında Filistinli Sami Yunus'la yüz yüze geldik. Hayâlarımızdan bağlandığımız ilk gün, o günün şartlarında gözümün önüne geldiği kadarıyla esmer, karakaşlı, kara gözlü biriydi. Klasik bir Arap prototipi yani. Fakat o, uzun süreli işkence görmesine ve hastanelerde tedavi görmesine rağmen güçlü bedeniyle hâlâ dimdik ayakta duruyordu.

//*

Bana 11 ay sonra dava açılmıştı. Günlerce kimlik tespiti diye, adeta konserve kutularının içerisinde mahkeme salonlarına taşındık. Ayaklar prangalara bağlı, eller arkadan kelepçeli kolların içerisinde köleler misali onlarca kişi birbirleriyle zincirle bağlı bir halde götürülüyorduk. Sabahın köründe kaldırılıyorduk, saatlerce duvar dibinde ana koridorda bin bir türlü hakaretlerle götürüleceğimiz saati bekliyorduk.

Bu mahkeme süreci içerisinde benim gibi yaşı 18'i doldurmayan ve idam cezası verilme ihtimali olan ya da bir bahaneyle idam cezası verilecek birçok arkadaşımın yaşını büyötmeye çalıştılar. Dört sene süren mahkeme süreci içerisinde ben üç ya da dört defa doktora çıkartıldım. Benim de yaşımı büyötmeye kalkıştılar. Büyük diyemediler. Çünkü yedi sene süren hapis hane hayatından sonra yeni traş olmaya başlamıştım.

*/**

Mahkeme kararıyla tutuklanarak bir grup tutsakla birlikte Diyarbakır Zindanı'na götürölmüştüük. Elbiselerim temizlemişti. Mahkemeye çıkartıldığım için kravatım bile boynumdaydı. Şaşkın ve çocuktum. Her ne kadar 21 gün boyunca adam muamelesi görsem de ben yine dışarıda bıraktığım çocukluğumu düşünüyordum. Geldik, evraklarla Diyarbakır'ın nizamiyesinden içeriye alındık. Zindan dedikleri burası mı diye düşüncelere dalmıştım ki apar topar bizi sayarak içeri aldılar. Nizamiyede ana koridora ilk girdiğimizde şaşkın bir şekilde biraz da çocuksu bir

edayla etrafı seyretmeye daldım. Aman Allah'ım, nasıl bir manzaraydı? Türklüğe ve Türkçülüğe dair, her şey duvarlar da yazılıydı. Türk büyüklerinin resimleri yağlı boya ile boydan boya tavana kadar resim edilmişti. 'Her Türk Asker Doğar; Türk Ögün Çalış Güven gibi nice sloganlar... Mustafa Kemal'e ait nice sözler... Türk büyüklerinin bayrakları... Göktürkler, Selçuklular, Osmanlılar, Peçenekler, Karahanlılar... Kimler yoktu ki? Duvarlar yetmiyordu bir de tavan değişik resimlerle boyalıydı, bu da yetmiyordu bütün dışarıya bakan pencereler yağlı boya ile kırmızı beyaz ay yıldızlarla boyanmıştı ve pencereleri açmak yasaktı. Bir anda lise iki yıllarına kadar öğrendiklerimin özetini görmüştüm burada, hatta daha fazlasını... Birdenbire bu resimlere ve manzaraya dalarken sağ taraftan kadınların çığlıklarını duydum. Öte taraftan nizami bir şekilde "rap rap rap rap" diye ses çıkaran ayak sesleri eşliğinde ve tempolu bir şekilde marş seslerini duymaya başladım:

"Yıldırım'lar yaratan bir ırkın ahfadıyız..."

Marşlar, duvardaki resimler, sloganlar; yazılarla örtüşüyordu sanki. Aklıma, bir şehrin girişindeki taklarda ya da sınır boyunca bulunan karakolların önünde de 'Ne Mutlu Türküm Diyene' yazıları geldi. Burada da yazılıydı. Türk olmayınca mutlu olmak mümkün değilmiş demek ki... 'Bizim bu vahşeti görmemiz Türk olmadığımız için mi?' sorusu içimi ürpertti. Birden yüksek

sesle gelen bir komut ile ardi sıra asker üniformalı gardiyanlar daldı içeriye. Bir daha bir bağırtı duydum:

“Dirsek teması hizaya geeeeçççç....”

//*

Cezaevi öncesi, özellikle 12 Eylül öncesi bölgede muhtelif örgütler vardı. Hepsinin amacı üç aşağı beş yukarı aynıydı: Ulusal Kurtuluş mücadelesi. Kimi silahlı, kimi silahsız mücadeleden yana tavır alarak saf tutuyorlardı.

Bir kısmı da dönemin moda deyimiyile iki süper devletin, emperyalizmin karşısındaydı ve ulusal bütün problemleri onlara bağlamak gibi bir inanca sahiplerdi ve Çin devrimi ekseninde, kendi ulusunu kurtaracaklarına inanıyorlardı. Kimi Barzani'nin muhibbiydi, kimi Vietnam lideri Hoşimi'nin. Hiç görmediği birçoğunun harita da yerini bile bilmediği Vietnam'ın mücadele şeklini kendi ulusuna uyarlama çabası içerisindeydi. Hele bir örgüt vardı ki güncel bütün olayları, hatta aile içinde eşlerin kavgalarını bile, iki süper devletin üzerine atarlardı. İki süper devlet dedikleri ise o zamanın Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleriydi. Öyle bir süreçti ki şehir üç ülkenin kavşağıydı. Aslında üç farklı ülke diye bir şey yok; üçe bölünmüş bir coğrafyanın ortasındaydı, kavşağındaydı. Dolayısıyla stratejik anlamda önemi fazlaydı. Ve İpek Yolu güzergâhında olması nedeniyle de hem siyasi hem ticari anlamda çok önemli bir kav-

şaktı. Her gelen kendisine göre de iz bırakıyordu. Bu tarihsel bir gerçektir ve eminim ki o zamanlar uluslararası istihbarat servislerinin mutlaka önem verdiği özel yerlerden birisiydi. Gençlik sürükleniyordu. Duyarlı bütün insanlar bu işin içerisine alınıyordu. Öyle bir hal almıştı ki, insanlar birbirlerini vurmaya başladılar. Söz sahibi olmak ve şehrin yönetimini ellerine almak istiyorlardı. Her gün en az bir iki cesedin yerlere serildiği günlerdi. Devrimci hayatın ya da devrimci söylemin ötesinde bir de feodal yapı vardı. İlginçtir herhangi bir aşiret bir örgütü tuttuğunda, rakip aşiret ya rakip örgütü ya da devleti tutardı. İnsanlar ideolojik davranmaktan ziyade tepkisel davranma ihtiyacı hissediyordu. Köy koruculuk sistemi de bunun bir benzeri değil mi?

12 Eylül öncesi dönemin en ilgi çeken şeylerinden biri de devrimciliğin ya bir çay ocağında ya da o zamanlar açılan küçücük kitapevlerinde yapılmasıydı. Kitapevlerinde satılan kitapların tamamı aşağı yukarı aynıydı aslında. İlkel Komünal Toplum, Diyalektik Materyalizm, Kapitalizm, Felsefenin Başlangıç İlkeleri, Felsefenin Temel İlkeleri, Doğu Sorunu, Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı ve benzeri kitaplardı, hatırımda kalan. Nasıl o kadar emek verilip o kitaplar Türkçeye çevrilmişti hala şaşıyorum.

*/**/*

Diyarbakır zindanında ikinci ya da üçüncü yılım olmalıydı. Pencerelerimizden biri kırıldı, dışarı görünüyordu. Pencereden karın

yağdığını görüyorduk. Pencereyi açtık, içeriye kar serpiştirmeye başlamıştı. Bizim koğuştakiler hep çocuktuk. Aramızda bizden iki üç yaş büyük olup, çocuk statüsünde değerlendirilerek bizim aramıza verilen E.K isminde kambursu bir arkadaş vardı. Çok zeki ve esprili bir kişilikti. O ortamda bile zekâsını gösterebiliyordu. Bizim pencereyi açmamızla birlikte E.K.nın “Pencereden kar yağıyor, aman aney mahpus bana zor geliyor” türküsünü yanık sesiyle söylemesi koğuştaki bulunan yüzden fazla insanı ağlatmıştı.

Aslında sorgu ortamını ve Diyarbakır zindanını herkes bir başka yaşadı. Çoğu zaman insanlar arasındaki iletişimin neredeyse kopuk olması ya da gözlerinin kapalı olması hasebiyle herkes bir farklı yaşadı, herkes bir farklı algıladı.

Diyarbakır zindanını, sorgu ortamını, işkence ortamını kimse tam manasıyla anlatabilme becerisine sahip olamaz. O zulmü yazabilmek için tekrar tekrar o günlerin acısını yaşamak demektir. O acıları unutmak imkânsız ama layıkıyla anlatamazsınız. Okuyanlara o acıyı sözcüklerle tattıramazsınız. Her şeyden önce akıl sınırlarını zorladığın için insanların size inanmaları çok güç gelir.

Sami Yunus’la beraber ilk kez hücrelere girmiştik. Diyarbakır 7. Kolordu’nun içinde ismini şuan hatırlayamadığım iki koğuşluk bir gözaltı yeri vardı. Bölgeden o zamanlar 7. Kolordu’ya, sıkıyönetim komutanlığına bağlı vilayetlerden sorguları bitenler oraya getirilir, orada kaç gün kalacağı bilinmez, duruma göre ya savcılığa çıkarılır ya tutuklanır ya da serbest bırakılırdı. Tutuk-

lananlar da malum E tipi askeri cezaevine taşınırdı. Bu işte tecrübeli olan tutsaklar, Diyarbakır zindanına gidecekleri, ‘disko’ şeklinde uyardıklarını hissediyordum. Yeni gelenlere bize gösterdikleri muamelelerden bazılarının benzerlerini uyguluyorlardı tabii ki... İlk saatlerde uygunluk uyguladıkları ilk şey, saçlarımızı sıfıra vuruyorlardı. Bir asker gelir, kapının ötesinde durur, sırayla çağırırdı.

O gün yine bir grup insan gelmişti. Sonradan kaçakçılıktan içeri geldiğini öğrendiğim 50 yaşlarında dindar görünümlü uzun sakallı bir amca vardı. Onu da çağırıyorlardı. Sadece saçını keseceklermiş diye biliyorduk ama sakalını kesmeye kalkıştılar. Yaşlı amca direndi. Asker de hakaret etmeye başladı, derken 3.5.10 ve onlarca asker adamın başına üşüştü. Olmadı komutan geldi. Adam bakıp bağıyor ‘Ben sünnet diye bu sakalı bıraktım, kestirmem’ diye haykırıyordu. Dinlemediler, kestiler. Vahşi bir şekilde içeri attılar. İçeri girerken hatırladığım kan revan içerisinde oluşuydu. O adam kaldığım günler içerisinde, yani Diyarbakır zindanına gittiğim güne kadar hiç bir şey yemeden içmeden yataktan çıkmadan ağladığına şahit oldum.

*/**/*

E tipi cezaevinin ismi kimi zaman 2 No’lu Cezaevi, kimi zaman 5 No’lu Cezaevi, kimi zaman da E Tipi Askeri Ceza ve Tutuk Evi olarak söylenirdi. Ancak tarihe 5 No’lu Cezaevi diye geçti. Biz E tipi askeri cezaevi diyelim.

İlk zamanlar onüç kişiydik. Orada çocuktur, büyüktür ayrımı yapılmıyordu. Aralarında hatırladığım N.K ve Filistinli Sami Y. vardı. Bir de ismini hatırlamadığım Hakkâri'den yaşı 70 yaş üstü bir köy muhtarı. Diğerlerini anımsayamıyorum, daha önce-sini de tanı mıyordum zaten.

İlk girişte tabii haliyle Diyarbakır'da soruşturma işkencesinden kurtulmuş olmanın bir rehaveti vardı. Süreç yirmi, yirmibir gün sürdü, ufak tefek ihtiyaçlarımızı karşılamamız için imkân tanıdılar. Tıraş macunu, diş fırçası, diş macunu gibi şeyler. Onları almıştık, onlarla beraber cezaevine geldik. Fakat sonra cezaevine girer girmez herkesten bu malzemeleri topladılar.

Sami Yunus'la beni hayalarımızdan bağladıklarından sonra o hastaneye kaldırılmış, bense duvarın dibine yığılıp kalmıştım. Askerin biri geldi "Lan çocuk, çikolata yer misin?" dedi. Konuşacak halde değildim, cevap verecek mecalim yoktu. Orada tut-saklardan toplanan bütün malzemeleri getirip bana yedirmeye çalıştı. Sanırım tıraş macunuydu. Bir tıraş macununun tamamını yutturdu bana çikolata niyetine Daha önce sorguda insan dışkısı yedirdikleri için bu tıraş macunu bana çok tuhaf gelmemişti. Ve ömrüm boyunca hangi çocuk çikolata yese ya da istese benim hissettiğim sadece o andı...

Ne Bir Utanma Duygusu Ne Bir Korku...

Hücreler yan yana ve dört kattı; toplamda kırk hücre vardı. “Dirsek teması hizaya geeeçç...” Komutundan sonra neyi nasıl yapacağımızın şaşkınlığını yaşadık. Hakaret ve tekme tokatları orada yemeye başladık ki bizi hizaya getirdiler. “Sağa dööön...” “Uygun adım marş!” komutları geldi ardından, derken hücrelerdeydik...

Cezaevinin ana girişinden girerken ortalara doğru C blok da koridorun sağ tarafında kırk, sol tarafında kırk hücre olacak şekilde. Hücreler tıklım tıklımdı. Bazı hücreler boş dururken, bazılarına yirmi beş otuz kişiyi üst üste istifledikleri olurdu. Hücrelerin büyüklüğü, sağa ve sola doğru kollarımızı gerdirdiğimizde, ellerimiz duvara değecek genişlikteydi. Uzunluğu ise sanırım yüz seksen santimdi. Ayaklarımı kaldırdığımda başım tavana değebiliyordu 1.80’e 1.50 diye tahayyül edelim. Hücrelerin önünde parmaklıklar ve çırılçıplak insanlar vardı. Ya yüz yüze ya da sırt sırta duruyorduk. Kendimizce onurumuzu korumaya çalışıyorduk. Fakat zaman zaman gardiyanlar/zebaniler bizi ‘okşama’ ihtiyacı hissettiklerinde parmaklıkların arasından ya ayağımızı çıkarırlar ya da boynumuzu palaskalarla bağlardı. O sırada ben bir yumruktan kaçarken, palaskayı adam vahşice çekti ve dişim parmaklıklara geldi. Orada bir dişimi daha kaybettim. Hücrede iken doğal olarak gözler kapalı değildi. Hücrelere yeni biri geldiği zaman hücrelere geri dön komutu gelirdi ve herkes

duvara dönerdi. Yeni gelenleri kimse görmesin diye. Aslında sırf eziyet olsun diye yapılırdı ve en önemlisi içerde duranlara yeni gelenlerin sadece çığlıkları dinletilmek isteniyordu. Duvara dönerek cehennemin yani ateşin ortasındaki bizlere yeni kurbanları acı içinde bağırışlarını dinlemek de işkencenin en büyüğüdü.

Utanma duygusu orada ortadan kalkmıştı. İnsanlar çırılçıplak halleriyle bile birer abide olarak görünürdü.

Ve korku... Korkulacak bir şey yoktu, çünkü zindandaydı insan, karanlıktaydı... Zindanın ötesinde cehennemin ortasında bir yerde insan neden korkar ki? Ölmek mi? O ödüldü. İşkence görmek mi? Zaten yaşıyordun. Hapis mi? Zaten içindeydin. Daha neyden korkacaksın ki? Onurun beş paralık ediliyor, beyinin, yüreğin, her şeyin işgal edilmek isteniyor. Orada korkulacak şeylerin ötesi yoktu.

Bazen gülmek için bahaneler arardık. Gülmek ve güldürmek...

Hücrede yüzümüz ön tarafa dönükken önümüzden bir sıçan geçti. Arkadaşlardan biri “Ben bu fareyi hücreye getirteceğim, zindan içinde zindana sokacağım”, diye espri yaptı. İnat etti ve kendi marifetleriyle hayvan sesleri çıkarmaya başladı. On onbeş dakika kadar uğraştı ve hakikaten fare hücrenin kapısına kadar geldi. İçeriye bakındı, içeride ne peynir ne de yiyecek bir şey vardı. Baktı, çırılçıplak insanlar, çekti gitti. Fare bile yalnız bı-

raktı bizi. Günlerce fare ile ilgili olanları birbirimize anlatıp, yorumlayarak gülüp durduk.

Aslında sürekli gözetim altındaydık. Mazgal delikleri vardı devamlı uzaktan gözetiyorlardı. Yüksek sesli bir konuşmada ya da benzer bir durumda oradan hemen müdahale ediliyordu. Bu sefer de ya sıra dayağı çekiyorlardı ya da farklı işkenceler, vahşiliklere maruz bırakıyorlardı. Biz de olabildiğince sessiz sessiz görüşürdük. Konuşmalarımız birbirimize olan güvenimizle orantılı olurdu. Çünkü hücredekilerin her biri bölgenin dört bir tarafından gelen ve orada birbirleriyle tanışan insanlardı. Ancak müşterek şeyler konuşulabiliyordu. Ne tür işkenceler yaptılar, ne kadar kaldın, neler oldu gibi sorularla sohbetler geliyordu genelde. Bu tarz incelikler konuşuluyordu. Yoksa kimse kimsenin mazisini anlatabilecek sorgulayabilecek bir durumda değildi.

Diş macunu olayından sonra bir gün yine bir fasıl çekme başladılar. Askerler hücrelerin önüne gelip “Çikolata yer misin?” diye sordular. Bu sefer çikolata yememek için direndim. Beni çıkardılar sırt üstü yatırıp üç gece insan pisliği üzerinde sırt üstü yatırdılar. Yerimden kalkamıyordum çünkü beni germişlerdi. Hücre parmaklıklarına ellerimi sağa sola gererek bağlamışlardı. Ayaklarımı da lavabonun diğer kısmına bağlı olarak germişlerdi. Ara ara göbeğimi yukarı doğru kaldırıyordum. Belim sudan biraz çıkar gibi oluyordu; ama ne kadar kendini havada tutabilirsin ki? Üç gün üç gece orada kaldım. Üçüncü gün beni çıkarttıkla-

rında hücreye tekrar götürdüler. Arkadaşlar sırtımı temizlemeye kalkışırken biri “Yapma ” diye bağırdı. Sırtımdaki bütün deri çürüdüğü için meğerse derimi soyuyormuş.

Orada ıstırabı, acıyı, duyguyu hissettiğin anda yenik düşersin. Orada tamamen beton gibi olmak zorundasın. Yıkılmamak için. Yani şimdi orada insan yapılanlara duygusal yaklaşacak olursa tahammül edemez, ya kalpten gider, ya da saldırır ki o da çaresizliktir. Dolayısıyla insanlar kayıtsız kalmayı tercih ediyorlardı. Akli melekesini kullanmak, ayakta kalmak ve direnmek, yaşamak buydu sadece.

Bir gün bütün hücrelerdeki insanları falakaya yatırdılar. Palaskalarla ayakları parmaklıklardan dışarı sarkıtıp bağıyorlar, iki asker de ayaklarının başına dikilip coplarla vuruyorlardı. Kim çok çığlık atıyorsa hemen bırakıyorlardı. Çığlık atmayanı, çığlık atana kadar da dövüyorlardı. İnat bu ya bizim N.K abimiz çığlık atmamakta direniyordu. Hiç mübalağasız onu dövmeleri saatler sürdü. En son biri küfürler ederek “İnatlaşıyorsun, bağırmayacaksın değil mi?” dedi. N.K. da hafif alaycı bir edayla “Bağıracak bir şey yok ki; ilk 10 coptan sonra hissetmiyorum ki” dedi. Artık on seferden çok fazla vurmuyorlardı; aralıklarla gelip on tane vuruyorlardı. N.K önemli bir sır vermiş oldu fırsat buldukça kendisiyle de alay ederdi ben nasıl bu sırrı verdim diye...

Yine hücrelerde olduğumuz günlerin birinde hiç tanımadığım bir adam geldi. Yan hücrede üç gün kaldı, yüksek sesle ağlayıp sız-

ladı. Hiç dayak yemedi, sadece dayakları seyretti, çığlıkları dinlemek zorunda kaldı Sonradan öğrendim ki bu, ülkenin en büyük tiyatrocularından biriymiş: L.K Diyarbakır'da bir oyun sahnelemiş. O oyundan dolayı üç gün cezaevinde kalmış. Üçüncü gün tahliye edilmiş. Biz ise üç gün boyunca sadece ağlayıp zırlamasını dinledik. Peki, üç gün pislik içinde yatan bir adam ne düşünür? Kokuyu hissetmeyen bir insan artık düşünme yetisini de kaybeder. Düşünmek de istemez.

Ballı Avukat!

O zamanlar annemin yüz yüz elli civarında arı kovanı vardı. O günün şartlarında ailemiz ekonomik durumlarını da kaybetmişti Ailemin arılardan edindiği balla geçindiğini duymuştum. Aslında iyi ürün vardı, iyi bal gelirdi.

Uzun zaman sonra benim de bir avukatım oldu. Diyarbakır Barosu'ndan bir avukat. Avukatlık ücreti olarak tam yirmi iki teneke bal vermiş babam avukata. Her bir tenekenin yirmi kilo civarında olduğunu düşünürsek yarım tona yakın bal vermişti. Babam, 'Malım mülküm yok, al şu balı oğlumu kurtar' demiş.

Ben ona "Ballı Avukat" ismini takmıştım. Mübarek gerçekten çok ballıydı. Avukatım mahkemede sanki canından sözcükler kopuyormuş gibi çok ağırcekim konuşuyordu: "Sayın... mahkeme.. heyeti..." diye başladı mı mahkeme heyetin de uyuklaması başlardı.

Zaman zaman ziyaretime gelirdi. "Bak Abdurrahim etliye sütlüye karışma ben seni çıkaracağım." derdi. Her ay aynısını söylerdi ama beş sene geçti ve beş sene sonra mahkeme kararını açıkladı: TCK'nin 168/1 maddesi gereğince yasa dışı bölücü çete terör örgütü... Gereğince 21 yıl ağır hapis cezasıyla cezalandırılmasına, 5164 sayılı pasaport kanununa muhalefetten dolayı da bir ay 10 gün hapis cezasına toplam 21 yıl 1 ay 10 gün, yaşının 18'den küçük olması hesabıyla 3/1 indirilmesine..." dedi.

Esas hakkındaki mütalaa okunmuştu. Son savunmalar alınıyor, avukat savunmamı yapıyordu. Demokratik ülkelerden bahsediyordu. Tabii o zaman Özal başa geçmiş hafif hafif askeri vesayet fiili etkisi azalıyordu. Demokratik ülkelerdeki yargılama usullerinden örnekler veriyordu.

669 sanıklı mahkemede benim avukat yaklaşık dört saat savunma yaptı ve sanırım okuduğu toplamda dört sayfa bile değildi. Hâkim bana dönüp sordu, binbaşı mıydı neydi hatırlamıyorum: “Avukatın söylediklerine katılıyor musun?” dedi. Nefesini tutarak benim cevabımı bekledi.

“Hayır, katılmıyorum!” dedim.

Avukat mahkemeden sonra ziyaretime geldi, ağlamaklı bir şekilde “Sen benim bunca emeğimi neden heba ettin?” diye. “Sen demokrat ülkelerden bahsediyorsun” dedim.

Tabii ben beş sene zindanda kalmış, çeşitli badireler atlatmış, hayata ve zalimlere karşı ayakta kalmayı başarmış bir mahkûmum. Artık eğilmek nedir bilmiyorum. Avukata mı boyun eğcektim? “Sen dört saat boyunca dört sayfa okumadın. Sıra bana gelecek, bak ben onüç sayfalık savunma hazırladım, sen gör” dedim. Ertesi gün savunma sırası tekrar bana geldi bu sefer ben savunmayı okudum. Onüç sayfayı bitiremedim, mahkeme salonunda copların altında buna izin vermediler, çünkü orada bir

söylemde bulundum. Mahkeme salonlarında “Adalet Mülkün Temelidir” diye yazar ya, ben de orada bağırdım:

“Adalet ancak ve ancak dinin temelidir.”

En sonunda ‘savunmayı ver’ dediler. ‘Hayır, vermiyorum’, dedim. ‘Beni dinleyeceksiniz dinlemek zorundasınız’ dedim. Zalimdiler, dinlemediler. Güç onların elindeydi ve savunmayı elimden aldılar. Fakat alırlarken ben yırtmayı tercih ettim. Yırtığım halde yırtılan parçaları benden alıp yapıştırdılar, dosyaya koydular.

Savunmanın ön girişinde, o günün mantığıyla Medrese-i Yusufiye’nin insan üzerindeki hikmetini anlatmaya çalışmışım ve zalim rejimlerin mazlumları sorgulama hakkı olmadığını bir de. Ayrıca uğruna yargılandığım örgütün hangi temeller üzerine mücadele verdiğini dile getirmiştim. O savunmanın kopyası bende vardı ama dışarı çıkaramadım. Çünkü koğuş içi bir aramada onu da yok ettiler. Onu da alıp imha ettiler. Dışarıya herhangi bir belge çıkmasını istiyorlardı.

Olmaz Olaydın... Yıkılıp Un Ufak Olaydın

Diyarbakır Cezaevi'nin fiziki yapısı içindeki zalimlerin ruhuna uygundu. Diyarbakır Cezaevi, o kendisini o cezaevini dolayısıyla devletin sahibi insanların karakterine bürünmüştü. Hatta o cezaevi yöneticilerinin ve orada görevli yüzleri karanlık elleri kanlı kişiler, bırakın kendini devletin sahibi görmeyi, devletin bizzat kendilerinin olduğunu sanıyorlardı. İşte Diyarbakır Cezaevi de bu amaca hizmet etmek için inşa edilmişti.

Geniş bir dış avlusu vardı. Dört tarafı yüksek duvarlarla çevrili. İçeri girdiğinizde ilk önce nizamiye denilen bölümle karşılaştınız. Altı yedi odalı idare binasından sonra ana koridora geçiyordunuz. Koridor upuzun bir koridordu ya da bize öyle geliyordu. Çünkü o koridora çıktığımızda tekrar koğuşun içine girene kadar feci işkencelere maruz kalıyordunuz. Bir an önce bitmesini istiyordunuz doğal olarak. Girişte sağ tarafta ziyaretçi görüş kabinleri vardı. Sol tarafta da idari bina vardı. Dış taraftan giriş çıkışlar nasıldır bilmiyorum çünkü apar topar içeri sokulmuştum duruşmalarda, bir de yedi sene sonra çıktığımda görebilmiştım. Ona da görmek denirse. Başımız önümüze eğilmiş halde götürüp getiriyorlardı bizi, duruşmalara ya da gidebilme şansı bulabilirsek hastanelere. Ana koridordan giderken sağ tarafta kadınlar koğuşu vardı. Sol tarafta da "samimi itirafçılar!" koğuşu vardı. Toplamda beş bloktu. Koğuşların ortasında hava-

landırma diye tabir edilen yerler, havalandırmanın duvarları onbeş metre yükseklikte ve sadece gökyüzü görülebiliyordu.

Bloklar A, B, C, D ve E diye isimlendirilmişti. Toplam kırküş koğuştu. Cezaevi altıyüzseksen kapasiteli olmasına rağmen zaman zaman nüfusunun beşbinbeşyüz altıbin arasına çıktığı oluyordu. Altıyüzseksen kişiye göre yapılan bir cezaevi ama hiçbir zaman hiç kimse sağlıklı bir rakam öğrenemedi. Biz içinde kaldığımız koğuş ve hücrelerde bunu zaten görüyorduk. Cezaevi üç katlıydı. Giriş katı, orta kat ve üst kat. C Bloкта sağlı sollu hücreler vardı, koğuş yoktu. Toplam seksen hücre. O hücrelerde kimler ne işkenceler çekti. Nice kitaplar yazıldı, nice hatıralar anlatıldı. Mazlum Doğan'lar, Ferhat Kurtay'lar, Kemal Pir'ler ve daha nice insan onuru mücadelesi veren yiğit tutsaklar...

Cezaevine her gelen önce hücrelere alınıyordu. Hücreler tıka basa dolduktan sonra koğuşlara mahkûmlar dağıtılırdı; bazıları üç gün kalırdı. Kimi zaman bazıısı özel muamele (!)görür aylarca, kimileri de ölene kadar hücrelerde bırakılanlar olurdu. Hücrelerin koğuş numarası otuz beş ve otuz altı idi. Tecrit diye bilinirdi. Daha sonraki yıllarda bir de kapalı kutu gibi bir yer yaptılar. Otuz birinci koğuşun altına kör hücre yaptılar. Hiç bir yer, hiçbir ışık görünmeyen kafes gibi içinde iki büküm kalınabilecek hücreler yaptılar. Ben orada kalmadım ama orada kalanlar çok oldu. 35 ve 36'nın önünde eni on adım olabilecek genişlikte bir koridor vardı. Hücrelerin önü boyunca uzuyordu ve karşıda

da yan yana onar tane hücre daha vardı ve bunlar 4 kattı ve önleri boşluktu. Hepsi o öndeki koridora bakıyordu. Yani zemindeki koridoru görebiliyordu herkes. Bir de tavanın pencerelerinden sızan ışık vardı. Ama hücrelerin önü sadece parmaklıktı ve açıktı; açıktı derken parmaklıklarla kapalıydı sadece...

Beş blok vardı dedik ve en sonuncusu olan E blokta yaşamımızı sürdürdük. 31. koğuş Cezaevi'nin dibindeydi. Pencerelerden dışarı bakma şansı çok az olmasına rağmen baktığımızda uzaktan Şanlıurfa-Diyarbakır yolu görünüyordu. Bomboş araziydi. O arazide pamuk ekilirdi. Onun dışında da pek bir şey görünmüyordu zaten.

31 koğuşun mevcudu 150–160 civarındayken verilen yemek günde en fazla 15 kişilikti. Bir günde 150 kişiye 15 ekmek. 10 kişinin doyamayacağı yemeği 150 kişiye verirlerdi. Bir gün “üçüncü kata 10 kişi” deyip üçüncü kata çıkardılar. Orada koridor boyunca en az 20–30 belki de 40 kamyonu doldurabilecek miktarda küflenmiş kokuşmuş ekmek yığınlarını gördük. Meğer cezaevine gelen ekmekler mahkûma verilmiyor orada biriktiriliyormuş. Hepsi küflenmişti, fare, bit ne istersen vardı. Arkadaşlar İnanılmaz bir koku olduğunu söylediler. Malum ben koku almıyordum ve umursamadan daldım içeri, yüklemeye başladılar, güya orayı temizleyecektik. Günlerce o ekmeği bize taşıttırdılar ve çöplere gitti. Günlerce...

Mahkûmlara, uzun koridorlar boyunca hatta koğuşların içleri ve hatta tavanlarına bile yağlı ve plastik boyalarla resimler çizdiriliyordu. Parası da mahkûmdan çıkarılmak üzere... Türk'e ve Türklere dair motifler, 77 cetlerinin resimleri, Kılıçarslan'dan tutun Osmanlı padişahlarına kadar ve farklı sloganlar tabi: 'Her Türk Asker Doğar'dan tutun, 'Her şey vatan için' sözlerine kadar; İstiklal Marşı'nın kıtaları, Türklüğe dair nice sözleri vs. vs. Dehşet verici bir manzara. O koridorda bir tutsağın psikolojisinin çok tuhaflaşması için çok sebep vardı. Kendisine ait bir şey bulamazdı çünkü. Hiçbir şey, ama her şey Türklüğe dairdi... Her ülkede hapishane olur, kendi ülkesinin hapishanesinde en azından kendinden bir şeyler bulur. Ama bu Diyarbakır zindanı için geçerli değildi. Hatta çoğu zaman havalandırmadan gökyüzüne bakarken "Acaba bu gök de mi onlara ait?" diye düşünmekten kendimi alamazdım. Gökyüzü bile parsellenmiş endişesini taşıyorduk.

Ve duvarlar... Duvarlar etrafımızı sarmıyordu, üstümüze yıkılıyorlardı. Nefes almakta zorlanıyorduk. 5 blok vardı ve her bloğun arasında kalın parmaklıklarla bölünmüş bir de ana koridor. Büyük büyük zincirlerin, halatların takıldığı kapılar. Olası isyanlarda cezaevini 5 ayrı bölüm olarak ayırıp, mahkûmları sindirebilmek için hazırlanmış bir yapıydı. Koridorun sonunda yemekhane denilen, kapısı görünüp içerisi gözükmeyen bir yer vardı. Kapının önündeki karavana, boş kasalar vs gibi ıvır zıvır eşya-

lardan oranın yemekhane olduğunu anlıyorduk. Aynı koridorun üst katında hiçbir mahkûmun götürülmediği küçük bir revir odası vardı. En iyi ihtimalle ölümcül vakalarda doktor muayene eder, o an ki insafına göre de hastaneye sevk eder ya da etmezdi.

Köpeklği Köpeğe Öğretenler

Bir insan aşğılık bir şey yaptığı zaman onu ‘Köpek’ diye tanımlar. Oysa haksızlıktır bu. Suç köpeklerde değil, kendini köpek gibi gören insanlar da. Hatta öyle insanlar vardır ki, köpeklği bile köpeğe öğretecek kadar alçaktırlar. Diyarbakır cezaevinin en önemli aktörlerinden biri de meşhur köpek “Co”ydu. Köpek deyip geçmemek lazım, çünkü sıradan bir köpek değildi. O köpek, gerçekten aşğılık sıfatını hak edencesine eğitilmiş bir köpekti. Hangi mahkûmun önünde durursa, bir askerin generale selam durur gibi durması ve tekmil vermesi gerekiyordu. Aksi durumda köpek saldırıyordu, öyle yetiştirilmişti. (Eğitildiği şekilde saldırıyordu.) İnsanların etlerini tırmalıyordu sadece, dişlerini batırıp batırıp çekiyordu, yırtıyordu. Çok güçlü bir köpekti Co. Önümde durup bir kez havladığında “Dikkat, Abdurrahim, Mardin E blok 31. koğuş emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım.” diye bağırarak zorundaydım. Sesini beğenmediyse bir daha bağırarak zorundaydın, yine beğenmediyse bir daha, bir daha... Evet, köpeğe tekmil veriyorduk.

Co ile tanışmam yanılmıyorsam hücrelerdeki ilk veya ikinci günümdeydi. İnsanlar üst üste tıklım tıklım istiflenmişti bense en ön saftaydım. Hücreyi daha önce tarif etmiştim: Birkaç metrelik bir yerde onlarca tutsak ve çıplak... Co, hücrenin önüne gelip havladı. Neyin ne olduğunu bilmiyorken ben arkadan gelen sesle irkildim: “Tekmil ver!” diyordu. Tekmil nasıl verilir

henüz öğrenmemiştim. Veremedim. Co havlamaya başladı. İçeriye giremediği için parmaklıklardan tırmanmaya başladı. Derken arkasından asker geldi, yani gardiyanlar. Hücreyi açıp Co'dan özür dilememi istediler. İşin kötü tarafı nasıl özür dileyeceğimi de bilmememdi. Yarım saatlik bir işkence faslından sonra onu da öğrettiler. Yirmi mi otuz mu, kaçınıcı seferdi bilmiyorum, defalarca tekmil vererek Co'yu ancak susturabilmişim. Buna rağmen Co baldırlarımı yırtmayı gözüne kestirmişti ve nihayet yırttı. Defalarca saldırmasına karşın kıvrak ve hareketli davranmamdan dolayı yırtmayı başaramadıkça daha çok kuduruyordu. Köpekle baş etmeye çalışıyordum. Gardiyanlarla askerlerin manzarayı kahkahalarla seyretmeleriye tarif edilmez bir vahşetti. Co saldırıp kudurup ben de kaçtıkça onlar da kalas ve coplarla bana müdahale ediyorlar ya da çelme atıp yere düşürüyorlardı. Co ile ilk tanışmamızda bu durum sanırım 25 - 30 dakika sürmüştü. O süre boyunca kudurmasına rağmen, Co hiçbir tarafımı yırtmamıştı. Baldırlarımı yırtıp kanama başlayınca durabilmişti. Onun da derdi kandı zaten. Yemiyordu, yırtıyordu sadece. Öyle eğitilmişti, çünkü...

Bir gün yine hücrelere yeni tutsaklar alındığında, Co'yu tanımadıkları düşünülmüş olacak ki, esas sahibi hücrelerin önünde bitmişti.

Yüzbaşı Esat Oktay Yıldırım:

“Bundan sonra Co geldiğinde tekmil vereceksiniz. Çünkü ben oyum o da ben.”

Bağırmiyordu. Eğittiği köpek gibi ağızlarından salyalar akarak böğürüyordu.

Birden çok rahatlamıştım, sözleri beni hiç olmadığı kadar rahatlatmıştı. Onu köpek gibi algılamaya başladım. İnsan olarak değil de insan kılığına girmiş bir köpekti, sanki. Çocuksu duygularla koca üniformalı subayı bir köpek gibi görmeye başlamak bana tarif edilmez bir rahatlık vermişti. Bana yaptıklarımı bir köpektен daha sefil bir insandan görmek... Doğrusunu isterseniz canım çok yandığı halde ruhum incinmiyordu. Bana bu eziyeti reva gören bir köpekti çünkü. Adı Esat bile olsa bir köpekti.

Günün 24 saati gözlem altındaydık. Kaçmayı düşünmek ne mümkün? Kimin idarenin adamı, kimin arkadaşın olduğu belli değildi zira. İki kişi fısıldadığı zaman çok geçmeden haberin dışarı sızma ihtimali vardı. “Konuştuğunuz konu ne?” diye saatlerce işkenceye maruz kalırdınız.

2–3 sene süresince, hücre hayatı hariç, koğuşlarda aylarca ayak-kabılarımızı çıkarmadan yatmak zorunda kaldığımız oluyordu. Nizami bir şekilde ya sırt sırta ya yüz yüze... Yataklar bir kişinin sırtüstü yatmasına müsaade etmiyordu çünkü. Yer yoktu.

Bir gün yine ‘Köpek’ Esat bütün hücrelerden gözükecek şekilde karşımıza dikilmişti. Art arda ettiği hakaretlerin sonunda şöyle bir nara atmıştı:

“Bakın, bütün elementlerin bir ergime noktası vardır. Er ya da geç hepinizi birer birer eriteceğim. Öyle bir eriteceğim ki, yarın bir gün, pek olasılığı yok ama ola ki dışarı çıkarsanız ve dahi karılarınızın koynunda bile marş söyleyerek o işi yapacaksınız.”

56 marş ezberleme zorunluluğu vardı ve günün her saatinde askeri nizami bir yürüyüşle cezaevinden marş sesleri yükseliyordu. Neler yoktu ki? “Yıldırımlar yaratan bir ırkın ahfadıyız” marşından (Harbiye Marşı) tutun Eskişehir marşına kadar, “Dağ başını duman almış” (Gençlik Marşı), “Tarihi çevir nal sesi, kısrak sesi” (Tarihi Çevir Marşı), “Fetih Marşı”, “Ceddin Deden Neslin Baban” (Mehter Marşı). Bütün bunların yanında İstiklal Marşı’nın 10 kıtası, Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi, bir de en çok nefret ettiğim ‘Andımız’ Marşı... Bu marşla daha çocukken tanışmıştım çünkü. “Türküm, Doğruyum, Çalışkanım.

Esat Oktay Yıldırım’ı tek başına bir kitap olarak yazmak gerek.

Ervahına Yuh Olsun!

Diyarbakır zindanında karla ilk tanıştığımda henüz 17 yaşlarındaydım ama o yaşma kadar böylesiyle kar yağışıyla karşılaşmamıştım. Büyüdüğüm şehirde kar yağsa bile tutmazdı. Zaman zaman uzaktan dağlardaki karları görürdüm ama böylesi gibi değildi. Dokunabildiğim, hissedebildiğim yakınlıkta olmamıştı hiç. 1981 kışıydı, kar inanılmazdı; her şeyi örtmüş, kaplamıştı. O günden bu yana bütün pislikleri örten bir beyaz hayal etmeye başladım; bütün kirlilikleri. Bütün acılardan arındırılmış bir beyaz.

... Ama zindandaki karın beyazı çok farklıydı. Havalandırma denilen yerlerde her türlü acı ve pisliğin izleri vardı. Kan revan duvarlar, insan dışkı, farklı aletler ve işkence izleri vardı. Ama o kış yağın kar bütün pislikleri örtmüştü. Erimesini istemiyorduk kısacası. Diyarbakır zindanlarında bunları da düşünürken “Koş, havalandırmaya hazırlan!” emri geldi. Nizami bir şekilde havalandırmaya, bembeyaz karın içinde nizami sıralar halinde dizildik. Bunu hemen ardından ikinci komut geldi:

“Sürünme vaziyeti al, kar temizliğine başla!”

Sürünerek havalandırmadaki karı temizlemeye başladık. Nasıl tarif edilir ki? İnsanların sürüne sürüne karı temizlemesi... Zemin buluncaya kadar buna devam edildi. İnsan vücudunun tahammül edebileceği bir durum değildi ama biz ettik. Tenler kıpkırmızı, kimi kanıyor, kimi titriyor, kimi ağlıyor... Çığlık ata-

mıyordunuz. Çünkü çılgılık çoğu zaman ölüm değil, daha çok başkasının işkence görmesi demektir. Her şey gibi bu da anlamsızdı. İntihar desen zaten bir lükstü... Zaman zaman kulağımıza gelmiyor değildi. Bir gardiyanın ağzından kaçırıldığı bilmem kaçınıcı koğuştan birinin intihar ettiğine dair duyular ya da bilinçli spekülasyonlar. Bu duyular zaten bir cehennem olan cezaevini daha da cehenneme dönüştürüyordu. Yüzlerce, belki de bine yakın gardiyan vardı. Koğuşları tek tek dışarı çıkarıp saatler süren işkenceler, robot gibi askeri eğitimler yaptırıyorlardı bize. Zorla ezberletilen 50'nin üzerinde marşın eşliğinde askeri tarzda yürüyüşler ve eğitimler yaptırıyorlardı. O da yetmez, yürüyüş sırasında aylarca hatta yıllarca doğru dürüst beslenemeyen bedenlerimizin üzerine, omuzlarımıza çıkarlardı. Omuzlarımızdayken yürüyüş yapmamızı isterlerdi hem de komando yürüyüşü... Kayıt altına alıp tarihe mal etmeye çalıştığımız bu yaşananların ne kadarını anlatabiliriz? Ya da ne kadarını anlatmalıyız? Karar veremiyorum açıkçası. İnsanın düşünce dünyasını zorlayan bir şey bu çünkü...

İlginçtir ama 81'in karı bize direnç verdi. Her sabah ama her sabah güneşin yeniden doğduğunu tüm insanlık bilir. Ama 81'in karı bana şunu hissettirdi. 10 yıl daha o zindanda o işkenceleri görsem bile, yeniden hayata bembeyaz bir sayfayla başlayabileceğime inandım. Çok özel bir umudun kaynağıydı o kar. Kendime söz verdim ve beyazın kirlenmesine izin vermeyecektim.

Zindan Havası

Esat Oktay Yıldırım, 1.68–170 boylarında kısa boylu bir tipti. Mavi gözlü, alını hafif keldi. Peltek konuşurdu ama inanılmaz atik ve çevikti. Yerinde durmasını bilmeyen bir tipti. Sövmeyi ve hakaret etmeyi sanırım yeryüzünde onun kadar iyi bilen yoktu. Büyük plastik bidonlarımız vardı. Çaysız geçen üç aydan sonra plastik bidonlarda iki bidon çay gelmişti. Çay dediğim de şu, plastik bidonlara sıcak su dolduruyorlar, üzerine de bir tomar çay atıyorlardı. Bez bir torbamız vardı, onun içine de toz şeker koyuyorlardı. Bardaklarımız da plastik maşrapa dediğimiz kulplu bardaklardı. Rengârenk, yeşil, kırmızı, sarı, mavi... Küflenmiş, kirlenmiş bardaklar. Yemek öncesi çayı dağıtalım dedim. Arkadaşlarımız itiraz ettiler. Herkes yemek sonrasını bekledi. Yemekten sonra çay dağıtılırken herkes gürültü yapıyor, uyarıyorum, sessiz olmalarını söylüyorum. Gardiyanlar duyar, ağızımızın tadını bozarlar çayımızı ağız tadıyla içemeyiz dediysem de dinletemedim. Çay geldi diye herkeste bir mutluluk, çağrışımlar, çağırışlar. Koğuş sorumlusuydum ama koğuşun pisliğini de ben temizliyorum, çayını da ben dağıtıyorum. Dayanamıyordum yani. Bütün koğuş bu yüzden, benden helallik dilemeden kimse'nin cennetin yüzü göremeyeceğine dair şakalar yapıyorlardı. Hepsine cennetin yolu açık olsun, hakkımı helal ediyorum. Cezaevinde sinirlendiğim nadir anlardan biriydi. Orada kalabalık gürültü artınca elimdeki yaklaşık elli bardaklık koca demliği

Allah'ın bana verdiği güç kuvvet kadarıyla arkadaşların üzerine fırlattım. Sıcak çay herkesin üzerine döküldü. “Yeter!” diye bağırdım. Herkes çaydan nasibini almıştı. O olaydan sonra günlerce kimseyle konuşmadım. Garip bir psikolojydi, belki de bastırduğum birçok duygu o an dışarı çıkmıştı. Günlerce herkes yalvarıp yakardı, yatağıma geliyorlardı, gönül almaya çalışıyorlardı. Asker içeri girdiği zaman ben herkesten önce kalkıyorum ama kimseyle konuşmuyorum. Dayak yediğim zaman bile sesi mi çıkarmıyordum. Herkes çok şaşırılmıştı. Bir arkadaş geceleri başımın üzerinde Kur'an okuyormuş, bildiği duaları okuyormuş belki cinler çarpmıştır düşüncesiyle. 3-4 gün sonra başka bir olay oldu. Şerbet dağıtmak zorunda kaldım. Az yemek geliyordu, insanların başları dönüyordu. 5 kiloluk bir reçelim vardı. Saklamıştım. Şerbet yapayım dedim. Kapağını açınca içinde bir şey olduğunu gördüm. Meğer reçeli bize verirlerken babalarının hayrına vermeyip içine bir de sıçan koymuşlar. Sıçan reçelin içinde çürümüş. Hiç unutmam “afiyet zıkkım olsun” demişlerdi o tenekeyi elime tutuştururken. Sıçanın çürük kısmını attım, geri kalan reçelle şerbet yapıp arkadaşlara kendi ellerimle tek tek dağıttım, güya gönül alıyorum. Herkes afiyetle içtikten sonra (tabii ilk önce ben içtim onu da belirtmeliyim, içmediğim şeyi kimseye içirmem). “Arkadaşlar, biliyor musunuz içinden sıçanı çıkarıp attım, geri kalanını size içirdim” diye bağırdım. Herkes üstüme saldırdı. Bunlar çok ender de olsa zindanda yaşadığımız güzel anılardan bazılarıydı...

Görüş Günü

Havalar soğuktu, mahkemeye ya da hasbelkader kazara hastaneye götürüldüğümüzde, bu çok nizami bir şekilde olurdu. Yine kelepçeler, yine zincirler, yine prangalar... Tutsaklar sabahın erken saatlerinde koğuştan çıkartılıp koridorda bekletilirlerdi. Duvara dönük, başları öne eğik, elleri arkadan bağlı bir şekilde bekleyip dururlardı. Bu durum dakikalar, saatler sürebilirdi, bazen de çok daha uzun. Her şey dayak ve işkence sebebiydi. Hatta bir gün bekleyen arkadaşlardan biri grip olmuş, izin almadan burnunu temizlediği için de feci bir dayak yemişti. Bu daha sonraları bir kural haline gelmişti. Güler misin? Ağlar mısın? Bulduğun yerden tekmil verip komutandan burnumuzu silmek için iznini istemek zorunda kalıyorduk. Tabii bu arada burun akıyordu ve temizleyemiyordun.

Ziyaret kabini sayısı 12 idi. Loş ve karanlıktı. O karanlık kabinlere ilk önce yüzleri dönük bir şekilde mahkûmlar diziliyordu. Sonrasında karşı cepheden içeriye ziyaretçiler salınıyordu. Hangi ziyaretçinin hangi kabine gideceği bilinmediği için ziyaretçiler birbirlerini itekleyerek kargaşa içinde kabinlere bakarlardı. Ziyaret süresi bir ya da iki dakikadan ibaretti. O esnada 10–11–12’inci kabine düşenler ya sadece ziyaretçilerini görme şansına sahip olurdu ya da hiç göremeden düdüğü sesiyle topuk selamı verip dönerlerdi. Her ziyaretçinin başında bir ya da iki tane gardiyan bulunurdu. Karşı tarafta her mahkûmun başında da öyle...

Önceden uyarırlardı şifreli konuşmak yasak diye. Mercimekten, arpadan, buğdaydan söz etmek yasak.

Aradan yaklaşık 2 sene geçmişti o yaşlı haliyle babam ziyaretime gelmişti. Bizim ekonomik durumumuzun gittikçe kötüye gittiğini hissediyordum. Çünkü her hafta gelen babamın ziyaretleri seyrekleşmeye başlamıştı. O an aklıma annemin arıları geldi. Arıların balıyla geçinebilirler, diye düşünmüştüm. Bir çırpıda ağzımdan çıktı ve babama arıları sordum. “Baba arılar nasıl?” dememle yanı başımda duran gardiyanın çuvaldızı kalçama batırması bir oldu. Nefesimi tutarak kasıldım. Babam fark etmişti o da karşıda bayılmıştı. Ve ziyaret düdüğü çalındı. Geriye döndüğümde çuvaldız hala kalçamda batırılmış duruyordu.

*/**

Yine sorguya alınmışım. Soğuk bir geceydi. Yaralarım taptaze ama soğuktan çatlayacak gibi. Kızıl, kıpkızıl olmuştu. Eller kelepçeli, ovuşturacak imkân yoktu. Eller kıpırdadıkça kelepçeler daha da daralıyor, kemiğe dayanıyordu. Vücudun her tarafı yara bere içinde. Nereden kan geliyor? Neresi yara? Nere bere? Neresi yırtık? Neresi kanıyor? Bilmiyorduk. Çünkü sızlamayan, acımayan, ağrımayan tarafımız kalmamıştı. Eller kelepçeli bir yandan da gözler kapalı... Başımız, görmeyelim diye göz bağı denilen askeri çaputtan yapılmış bir bezle sımsıkı sarılmıştı. Kulağımızda izler bırakıyordu. Kulaklar hissetmez oluyordu. Sadece en ufak bir hışırtı, en ufak bir soluk, bir başkasının ya-

nında oluşu, bir başka tutsağın soluk alışı ya da öksürükleri anlam kazanmaya başlıyordu. Yalnız olmadığını hissediyordu, bulunduğu ortamda kaç kişi var diye meraklanıp duruyordu insan. Tutsaklar... Kaç insan var? Kaç kişi var? Ne haldeler? Neler çektiler? Tek bildiğin oradaki tutsakların tümünün o bölgeye ait olduğu. Ama kimler? Nedirler? Nasıldır? Ne haldedirler? Pek bilinmezdi. En feci yanı gecelerdi. Geceler dayanılmaz soğğun yanı sıra geçmek bilmezdi. Sabaha doğru hangimizi alıp götürürler? Hangimizi sorguda feci hale getirirler? Kaç kişinin canını nasıl yakarlar diye korku içinde geçerdi saatler. Bazen gecelerimiz de ansızın dışarıdaki kapıların sesiyle bölünürdü. Bahsettiğim ahıra yaklaşan arabaların gürültüsüyle irkilirdik. İçimiz dışımız titrerdi. Soğğa rağmen soğuk terler dökerdik. Ve işte o soğuk gecelerden birinde yine gelirler, birkaç isim okuyup herkesin ayağa kalkmasını sağlardı. Bir hareketlilik olurdu. Bu dondurucu soğukta o hareketlilik birazcık da olsa içimizi ısıtırdı, çünkü aslında kan dolaşımımız hızlanır, vücudumuz biraz ısınır gibi olurdu. Evet, isimler okunurdu. O isimler apar topar götürülürdü sorguya.

Bu soğuk gecelerin benzerlerini Diyarbakır zindanında daha çok yaşadık. Daha çok... Daha uzun geceler... Diyarbakır zindanında daha uzun süren geceler. Daha uzun süren haftalar, aylar, seneler. Hep soğuk, hep soğuk, hep soğuk... Hep sorgu ve işkence, hep sorgu ve işkence, hep sorgu ve işkence,, Eşofmanlar

bizim can simidimizdi, Diyarbakır zindanında. Kaç eşofmanın var? Kaç kazağın var? Kaç iç çamaşırın var? Çoğu zaman hepsini üst üste giyerdik. Kir vücudu sarıp sarmaladığı için kirlenmek sorun olmazdı bizim için, ne kadar kir o kadar sıcak vücut. Bir zaman sonra bitlerle yoldaşlık etmeye başladık.

Bitlerle arkadaş olunca onları da eğlence aracı yerine koyduk. Bit yarışı nedir bilir misiniz? Hangimizin biti daha kanlı diye oyunlar icat ettik. Canlı bitleri bulur, yarıştırdık. İnanılmaz şeyler, değil mi?

Diyarbakır zindanında ayda yılda bir gelen su söz konusuydu. Sular geldiğinde her koğuş, apar topar yedekte bulundurduğu boş plastik bidonları doldurmaya çalışırdı. 50–60 bidon koğuşun durumuna göre değişirdi. Mevcut kalabalık olduğu için yüzden fazla bidonumuz vardı. Koyabildiğimiz kadardı yani. Bidonlar doldurulurken bir yandan da kirli çamaşırlar ayrıştırılırdı. Havlular bir tarafa, iç çamaşırları bir tarafa, eşofmanlar bir tarafa. Plastik leğenler yan yana kurulurdu. Nasıl bir telaştı, Yarabbi! Çamaşır yıkama faslı başlardı. 3-4 leğen yan yana konur, her birine çeşidine göre çamaşır, havlu, iç çamaşırları, eşofmanlar ya da diğer başka tür elbiseler, renkliler, beyazlar konur, üzerine deterjanlar dökülür, üstüne biraz su ve başlardık ayakla patır patır yıkamaya... Biraz sıkılıp diğer leğene atılır, sudan bir kez geçirilip durulanır, derken son olarak parmaklıklara asılırdı yıkananlar.

Bir Temmuz ayıydı, o gün diğerlerinden farklı olmuştu. Aylar geçmesine rağmen su nihayet gelmişti. 150'ye yakın kişinin aylarca birikmiş çamaşırları bir harman büyüklüğünde yığılmışken birden sular kesildi. Herhalde gelir umuduyla biraz bekleyelim dedik. Aradan birkaç saat geçti arkadaşın biri seslendi:

“Arkadaşlar, gelin gelin...”

Herkes koştu, tuvaletin yanı başında bir boşluk vardı. Çamaşırlar orada yığılmıştı. Sıcaklığın da etkisiyle çamaşırlarda biriken bütün bitler duvara tırmanıyordu. Aman Allah'ım! Nasıl bir canlılık, hareketlilik! Çamaşırlarda biriken bitler nasıl da kaçışıyordu duvara doğru! Bitler bile bizim o üzerimize giydiğimiz çamaşırlara dayanamayıp kaçışıyordu. Saatlerce seyredip durduk onları. İtiş kakış, bitlerin kaçışını seyrediyorduk. O gün de öyle geçmiş, sular gelmemişti. Elbiselerin içinde bit kaldı mı diye merak ediyorduk. Gece yarısı bazı arkadaşlar, bit var mı yok mu diye bakmak için birkaç parça giysi aldı. Yoklama yapacaklardı. Hala bit vardı ama kalanlar bit yavrularıydı. Yani yavşak! Bit yavruları tükenmek bilmiyordu. Bitler insanı müthiş kaşındırırdı ama biz kaşınmıyorduk. Çoğumuz kanıksamıştı artık bu durumu. Hayatımızın nerdeyse kaçınılmaz birer parçası olmuşlardı bir kere.

Zaman nasıl tükeniyor zindanda? Meşguliyetler yaratmak, zulme direnmek için direnç yaratmak, yenik düşmemek için zama-
na ve zalime karşı durmak... Ruhunda, beyninde, kalbinde di-

renç üretmek... Bizi meşgul eden her şey direncimize yardımcı oluyor, dayanıklılığımızı bir nebze de olsa artırıyordu. Bitler gibi... Yaşamak direnmektir işte...

Kışın o soğuk günlerde sözüm ona bizim ısınmamızı sağlamak için bazı yöntemler geliştirmişlerdi. Yöntem mi demek lazım bilemiyorum. Yoksa yeni işkence türü mü? Bu işkence türü, bizi çömlterek omzumuza binmekti... Omuzlarımıza binenler genelde komando olduğu için 80–90 kilodan aşağı değillerdi. İri yarı, cüsseli adamlardı. Ve o çömlmiş vaziyette yürümemizi isterlerdi. Ördek yürüyüşü.

Bir de sürünme vaziyeti vardı tabi. Üzerimizi çıkarttırıp, buz gibi zeminin, karın, betonun üstünde, göğüs, omuz ve bacak derilerinin yırtılmasını sağlayacak kadar feci bir şekilde süründürüyorlardı. Havalandırma, 18 adıma 14 adım büyüklüğünde bir yerd. Güya koğuşların arada bir hava almaları, spor yaparken çıkartılmamız için yapılmıştı yapılmasına da kullanım amacı her şeyde olduğu gibi bambaşkaydı. Kullanım amaçlı her şeyin bir işkence aracına dönüştürebildiğini hayretler içinde her gün görebiliyorduk. Havalandırmada öyle bir taktikleri vardı ki, yaratıcılığın sınırlarını zorluyordu. Duvarın dibinde herkesi üst üste bindirirlerdi. En alttakinin üstüne en az 12–13 kişinin bindiği oluyordu. Bunu şimdi tarif edebilmek bile çok zor. Çimento torbalarını üst üste istiflemek gibi bir şey. 150–160 kişi boydan boya sıralanıp üst üste atarlardı. Alttakiler nasıl nefes alabili-

yordu, nasıl dayanabiliyordu hala aklım almıyor. Bu bizleri ısıtmak için “geliştirdikleri” vahşi yöntemlerden sadece biriydi...

//*

Bir gün yine bir bağırsık çağırış şeklinde komutlar verilmeye başlandı.

“Koğuş banyo vaziyeti al...”

Bu emir ile hazırlık yaptık. Hazırlıktan kastettikleri sadece donlarla çıkmamızdı. Lifi olanlarsa lifleriyle ve bir kalıp sabunla gidecekti. Banyo hazırlığı yapıldı. Bizim koğuşun bir özelliği vardı. Diğerlerinin tabiriyle herkesin donu “şeriat (!)” donuydu. Diz kapağının altından göbeğe kadar uzanan bir iç çamaşır. Banyoya kadar nizami bir sıra halinde yüzlerce gardiyanın kahkahaları ve marşlar eşliğinde götürüldük. Banyo cezaevinin orta kısımlarında bir yerlerde, C Bloktaydı. Biz ise en dipte yani E Bloktaki koğuşlardaydık. Bloğun da en dibinde... Oradan oraya gitmek yaklaşık bir iki saati bulurdu. Bu süre zarfında bir marş vardı ki 45 dakika sürerdi, toplamda 22 kıtaydı...

“Tarihi çevir nal sesi kısarak sesi bunlar,

Delmiş Romanın kalbini mızrak gibi hunlar,

Göktürkler, Uygurlar, Oğuzlar, Peçenekler,

Türkün yüce tarihine bin bir zafer ekler...”

Ezberlemiştik. 45 dakika boyunca komando yürüyüşüyle rap, rap, rap... Yer gök inliyordu. Nihayet banyoya vardık fakat su yok, mevzuyu anlamamız uzun sürmedi. İçinde biraz su birikintisi olan banyo taşlarına üçer kişi oturtulduk. Herkes komutlar eşliğinde lifini sabunladı. Tekrar “Tarihi çevir” marşına başla emri verildi. Herkes nizami bir şekilde ilk kıta eşliğinde göğsünü lifleyecek, sonra sırtını... Böyle emir komuta zincirinde herkes köpükler içinde. Bu da yetmedi, birbirimizin yüzünü de liflememizi istediler. Kimse gözlerini açamıyor. Sonrasında itfaiye hortumuna benzer bir hortumla tazyikli su püskürttüler. Nasıl zangır zangır titrediğimizi bugün dehşet içinde hatırlıyorum. Kaçacak yer arıyorsun. Buz gibi su... Tabi çığlıklar, bağırtilar yükselince hakaretler eşliğinde “Çok mu üşüdünüz?” diye alay ederek bağırılmaya başladılar. Su kesildi, bir dakika bile geçmeden tahmini 100 derece sıcaklıkta kaynar su dökmeye başladılar. Bu böylece 5–6 kez tekrar etti. Aynı gün 5–6 defa soğuk ve sıcak su banyosu yaptırıldılar bize. Ne yalan söyleyeyim biz de gülüyorduk kendi halimize. Artık gülünür mü ağlanır mı bilemiyorum ama biz gülüyorduk.

Fareli Bayram Yemeği

Bir bayram günü, tek tip elbise olayı henüz başlamadan, ziyaret-
çi gelebileceği heyecanıyla herkes cezaevi şartlarında olabilecek
en güzel elbiselerini giymişti. Asker karavanası yediğimizden
dolayı bayramda güzel yemek çıkıyordu. Burada da geri kalmı-
yorlar, bayram falan dinlemeden yemeğimize kimi zaman farklı
muamelelerde bulunmaktan ekinmiyorlardı. Bayramda çok
yağlı etli bir yemek, kuş zml pilav ve irmik helvası çıkardı.
Daha önceleri hep bayram yemeği diye asker yemeği verirlerdi
ama kısıtlı ekmek dağıttıkları gibi 15 kişinin bile doyamayacağı
miktarla yemek verirlerdi 150–160 kişilik tüm koğuşa.

Koğuşa girip çıkarken mahkmlar tekmil verir ve eğer birden
fazlaysa sonuna bir sayı ekleyerek içeri girerlerdi. Arkamdan
gelen aynı şekilde tekmil verip sonunda bir öncekinin sayısına
bir sayı eklerdi. Öndeki birse arkadaki iki, öndeki ikiyse arkada-
ki  derdi. Onun arkasından gelen de “dört” söyler ve bu böyle
sürüp giderdi. İçeri giriş bu şekildeydi. ıkıştaysa aynı topuk
selamıyla esas duruşta nizami bir şekilde tekmil verirdik.

O bayram günü “iki kişi karavanaya” diye bir emir geldi. Yük-
sek seslerle demir kapılar açıldı. Karavana için ben ve arkada-
şım ‘R’ bu göreve hazırlandık. Ben ve arkadaşım ‘R’ sırayla
“Dikkat, Abdurrahim..., Mardin, E Blok 31. koğuş, bir...” , “
Dikkat, R..., Mardin... E Blok 31. Koğuş, iki! Sondur komuta-
nım” deyip koğuştan çıktık.

Merdiven altında bizim karavanalar bekliyordu. Karavanaların bir tanesi ağzına kadar dolu pilavdı. İkincisinde o gün üzüm hoşafı vardı. Bir bidonda ayran, bir karavanada da ağzına kadar dolu, çok yağlı etli bir yemek vardı. Fakat üzerinde tuhaf etli bir şey göze çarpıyordu. Biraz tüylüydü belliydi. Gardiyan bir bize bir karavanaya bakıyordu. Benim de gözüme ilişmişti.

- “Beğenmedin mi lan!” diye gürlledi. “Bak bugün doldurduk ağzına kadar.”

- “Komutanım beğenmemek ne haddimize! Bulmuşuz dolu karavanayı” diye yanıt verdik.

- “İçine fare girmiş, bunu bir dökün bakayım” diye emir verdi.

İyice baktım karavanaya. Önce pek benzetememiştim. Daha doğrusu bilinçaltım bu benzetmeyi reddetmişti ama oradaki o tüylü şey bir fare leşiydi. Hem de çürümüş bir haldeydi. Yemeğe etli yemek demelerinin nedeni bu fareydi. Karavanayı yere döktük, bu sefer de “Temizleyin lan!” dedi. Etrafa sağa sola bakındık, R... bana, ben ona baktım. Birbirimize baktığımızı gören gardiyan çok gecikmedi, ikinci emri verdi.

- “Ne bakıyorsunuz? Hâlâ duruyor musunuz? Hem de sürünecek temizleyeceksiniz. Çabuk” diye bağırmaya başladı.

- “Emredersiniz komutanım” dedik.

O yağlı yemeği sürünerek, dirseğimizle, dizimizle sürünerek temizledik. Fare kaldı ortada. Tabii bu arada orada bulunan gardiyanlar gülüşüp kakhaha atıyor, emir veriyor vs vs derken gardiyanların sayısı 30’u falan geçti. Gardiyanların maskarası olmuştuk. Bize durmadan emir veren gardiyan bir daha böğürdü.

- “Siz arkadaşlarınızdan önce yemek ister misiniz?” diye sordu.

- “Hayır, komutanım anca beraber kanca beraber” dedik.

- “Yok, yok yersiniz, size lezzetli kısmından verelim” dediler.

Ani bir hareketle 30 gardiyan birden üzerimize daldılar.

‘R’ kardeşim çok güçlü bir çocuktu. Kısa boylu, tombul bir arkadaştı. Hakikaten çok güçlüydü, hala da öyledir. ‘R’ı 10 asker ancak zapt edebildi. Tabi beni de 4-5 tanesi zapt etti. Biraz da kaderimize teslim olmuşçasına gevşek tuttuk kendimizi. Sıçanı ikiye böldüler, coplara eşliğinde afiyetle bize yedirdiler. Arkadan çığlıklar, bağrışlar, sloganlar. Koğuşlar duyuyor, herkes duyuyor. Sonunda aldık karavanaları içeri getirdik. Kapının önünde beklerken bize fareyi yediren gardiyan “Tekmil lan” dedi.

*‘R’ benden önce teknil getirdi ağlamaklı bir halde: “R, Mardin, emret komutanım, bir” dedi.

Ben de “Abdurrahim...Mardin, iki, midemdeki fareyle beraber üç” dedim ve içeri girdim.

Beni tekrar çıkarmak istedi, çıkardı da. Tekrar tekmil vermeme istedi. Aynı tekmili verdim. “İçimdeki sıçanla beraber uç” dedim.

İnat değil mi, nasıl olsa dayağımı yiyecektim. Vücut bağışıklık kazanıyor belirli bir şeyden sonra. İçeri girdik, herkes şokta bağırişlardan fare yediğimizi herkes duymuş, bir de tekmilden arkadaşlar mesajı almış. Bir iki dakika boyunca bütün koğuş bize hayretten fal taşı gibi açılmış gözlerle bakıp durdu. Bizse yatağın kenarında, kan çanağına dönmüş gözlerle, sağımız solumuz yamulmuş, şişkinlikler, yara bereler içinde oturuyoruz. Birden o kardeş gibi sevdiğim arkadaşşıma bağırdım:

- “R.... lan, başını sen mi yedin ben mi? Benim yediğim yumuşaktı, seninki nasıldı?”

İkimiz de gülmeye başladık. Hem de nasıl bir gülme. Katıla katıla gülüyoruz.

Arkadaşım yanıt verecek, gülmekten yanıt veremiyor. Sonunda konuşmayı başardı:

- “Yok, lan vallahi çürüktü, içinde kemik memik yoktu o yüzden çabuk yuttum.”

Arkadaşımın bu yanıtıyla biz iyice ipleri koyuverdik. Koğuştaki diğer arkadaşlar önce bize endişeyle baktılar. Biz espriye devam edince onlar da bizim rüzgârımıza kapıldılar. Koğuşun havası birden değişti, herkes gülmeye başladı.

O günden sonra birkaç ay boyunca espri konumuz buydu artık. Tadı nasıldı? İçindeki kemik sayısı kaçtı? Ve buna benzer daha nice absürt soru...

... Ama hala kimse kuyruk tarafının kime yedirildiğini bilmez. Bu kuyruk meselesi 'R' ile aramızda sır kaldı.

Bisküvi ve Toz İçecek

Hatırladığım kadarıyla çok meşhur bir markanın toz içeceği vardı. İster soğuk ister sıcak bir bardak suya o tozdan attın mı ve çay kaşığıyla da karıştırdın mı, çok güzel bir içecek oluyordu. Bu toz içeceği yazdığımızda kantinden nasıl olduysa getirmişlerdi. Bu içekten yapıp bebek bisküvisiyle dağıtıyoruz. Her öğün 10- 15 tane bebek bisküvisi, bir bardak da bu içecek. O sıralar bir kaç ay boyunca yemeklere çok ciddi miktarda deterjan koyuyorlardı ve o yemeği yiyen herkes ishal oluyordu. İçimiz dışımıza çıktı. O bebe bisküvileri ve içecek bizi kurtarmıştı, tabi birçok koğuş bu şansa bile sahip değildi. Ağustos sıcağını böyle atlatmıştık.

Bir gün bir kazan dolusu kapuskayı zorla içeri verdiler. Doğru dürüst yemek vermeyen insanlar yaptı bunu üstelik. Yemeği dökmek israftır düşüncesiyle yiyorduk. Bir tabak, iki tabak yiyorduk. Sonra karar aldık tuvalete gitmek isteyen bir kişi için bir tabak kapuska yeme zorunluluğu olacaktı. Kapuska yiyip tuvalete gidiyorduk, kapuska yiyen tuvalete... Ancak bir türlü bitmek bilmiyordu. Sonunda dayanamadım, “İsrafsa israf Yarabbi, görüyorsun!” diyerek kazanı dayanamayıp tuvalete döktüm. Dayanılacak gibi değildi, herkes perişan olmuştu.

Belirli günlerde kantin ihtiyacı yazdırılıyordu. Yazdıklarımızla getirdikleri tam bir tezatlık içinde olabiliyordu. Bazen 20 maka-

ra iplik yazıyordun, gelen 20 koli iplik oluyordu. Almak zorundaydık. Bir gün 10 paket margarin yazdırmıştım. 10 sandık gelmişti. Ye, ye bitmez... Bir keresinde de bir kilo bebek bisküvisi yazdırmıştım. Tam 150 koli bisküvi geldi. Gelen ne olursa olsun parasını vermek zorundasın. Bir saat içerisinde boşaltmamı istediler. “Komutanım, bisküvileri nereye boşaltacağız, bu kadar koliyi nasıl saklayacağız?” deyince biz yangın çıkarırız bahanesiyle hepsini boşalttırdılar. Bir saat içinde bütün bisküvileri ranzaların altına boşalttık. Yoldaş bitler rahat durur mu? Dadandılar. Koğu çok güzel bisküvi kokuyordu. O bisküvileri aylarca yedik bitirdik.

*/**

İlk iki buçuk sene, yani 1983’ün 5 Eylül gününe kadarki sürede hiçbir şekilde mektup gelmiyordu. Yasaklanmıştı. 5 Eylül tarihi cezaevinde bir milattı. Birçok şeyin değişmeye başladığı, fiziki işkencelere direnişle karşılık verilen bir dönemdi.

5 Ocak 1984 sonrasında ayda 3 mektup yazabilme hakkı tanındılar. Yine aynı şekilde, istediklerini verip istemediklerini vermiyorlardı. Ya verdiklerinde mektup kâğıdının bir kısmını yırtıyorlar ya da üzerini okunmayacak şekilde karalıyor, geri kalan paçavrayı veriyorlardı. Bayramlardaysa 3 tane tebrik kartı gönderme izni vardı. Bu durum 85-86 yıllarında değişti. Mektuplar biraz daha rahatladı. Sayısını bilemiyorum ama ayda 5–10 civarına çıktı.

Dışarıdan gelen mektupların da en azından düzenli olarak verildiğinden emin olmaya başladık. Yine karalamalar yapıyordu, yırtılıyordu ama mektuplar geliyordu artık.

Son olarak 86-87 dönemlerinde, Türkiye'nin dört bir yanından, hemen hemen her çevreden insan zindanda olduğumuzu duyan bu dostlar bize mektup yollamaya başlamışlardı. Bu vesile ile mektup gönderen bütün dostlara 25–30 yıl gecikmeli de olsa teşekkürü bir borç biliyorum. - Ve küçük bacımı anlatmadan geçemeyeceğim. 14 yaşında iken İzmir'e gelin giden kardeşim Mahfuz'a... Evet, bana mektup yazmak için o 3 yıl süresince okuma yazma öğrenmiş ve zindanda bana gelen ilk mektup bacımdan... 5 satırdan ibaretti... Kim bilir o beş satırı yazıncaya kadar nasıl yorulmuş, yüreğinin bütün duygularını o beş satıra sığdırmıştı sanki. İlk aldığım mektup bacımdan. Gözümün nurdan...

*/**/*

Ben kavgacı biri değildim aslında... Bayramda kantin ihtiyacı yazarken bir de bayram tebrik kartı yazdık. Herkes kendine göre beş-on tane istedi. Gelen bayram kartlarının hepsi klasikti. Diyarbakır surları, camileri, Diyarbakır manzaraları vs... Üç tane de gül resmi olan kart geldi. Çok güzel güllerdi. 50'den fazla kart isteyen 5 arkadaş vardı. Bu gülleri kura ile onlara vermek istedim. 13–14 yaşlarında evlendirilmiş 'A.D.' isminde bir arka-

daşımız vardı. Aslında o da hala çocuktü. Benden bir yaş küçüktü.

- “Ben evliyim bu benim hakkım” dedi.

- Ben de “Evlilik ayrıcalık değildir” diye yanıt verdim.

7 sene boyunca kavga ettiğim sadece o arkadaşım, ‘A.D’ oldu. Arkadaşta boksörlük de vardı. Bir oradan, bir buradan derken yumruklarından çekindiğim için hakaretlerine de dayanamayıp karşılık vermektense kafasını tuttum, ağzına bir iki tane vurdum ve arkadaşlara bağırdım “gelin tutun bunu” diye. Elimden kaçırırsam yumruklarıyla beni feci bir şekilde kum torbasına çevirir endişesindeydim.

‘A.D.’ aynı zamanda şairdi. Bir dize yazdığında en büyük zevki onu bana okumaktı. Gece yarısı bile olsa beni kaldırır o dizeleri bana okurdu. Fakat bu olaydan sonra ‘A.D.’ ile artık konuşmuyorduk ve bu 6-7 ay sürdü. ‘A.D.’ da yanı başımda yatan okuma yazması olmayan çocuğa her şiir yazdığında “V, gel sana şiir okuyayım” derdi. Ona okuyup benim dinlememi sağlardı. Ben de gülerdim. Öyle bir kırgınlık işte... ‘V’ bazen, ‘A.D’ye “Ben ne anlarım şiirden? Kurban Abdurrahim abiye okuyorsun biliyorum da hadi gel bu sefer de böyle idare edek” derdi. Bütün koğuş gülerdi.

‘A.D.’ şu an ticaretin rüzgârına kendini kaptırılmış gidiyor. Çin’de mi Avrupa’da mı bilmiyorum. Cezaevinden çıkanların

bir kısmı dağa çıktı. Bir kısmı yurtdışına gitti. Kimi ticarete el attı ama bir avuç insan hala ayakta durmanın onuru ile taşıdığı değerlerin sorumluluğunu hissederek hala ayakta durmanın mücadelesini veriyor. Çocuk yaşta devlet kurma iddiasıyla devlet kurmaya kalkışan yürekler, çocuk yaşta nice işkencelere, nice zulümlere, zorluklara, zahmetlere katlanan bu yürekler, bugün hangi durumda? Ülkenin genel süreci içerisinde nasıl bir yer tutabildiler? Nasıl bir etkiye sahip olabildiler? O dönem çocuk yaşta olanlar bu gün yaşlarının en olgun dönemlerinde, 48-52 yaşlarında...

Aslında bu kitabı salt çektiğim acıların boyutunu insanlar bilsin diye yazmadım. İster bu yaşananlara bir tez konusu, ister bir sosyolojik olay denilsin ya da ne denirse denilsin bu yaşananlar yazılmalıdır. Ben de yazdım. Tarihe bir belge olsun diye yazdım. Bu ülkede bir dönem neler yaşandığını ibreti âlem diye yazdım. Küçük çocukların bu kadar ağır işkenceden nasıl geçirildiğini herkes öğrensin diye yazdım. O çocuk tutsakların yaşadıklarını yani benim ve arkadaşlarımla yaşadıklarını ne kadar anlatmaya çalışsam anlatamam...

Ortaokul Talebesi Örgüt Yöneticisi

Orada benden yaşca küçükler de vardı. Şu an Batman'da yaşayan bir arkadaş vardı. Orta iki öğrencisi, bizden dört beş yaş küçüktü. Henüz buluş çağına girmemişti. Küçük bir banyomuz vardı koğuşun içinde. Bir sürahi ile gusül abdesti alma hakkımız vardı o da kendi aramızda oluşturduğumuz bir kararla. Çünkü üç ya da dört ayda bir su gelirdi. Plastik su bidonlarımız vardı. Su geldiğinde hepsini doldurabiliysek şanslıydık. İçmek için her gün bir bardak, olağanüstü durumlar için de bir sürahi su veriliyordu.

H.Ö. isminde örgüt yöneticiliğinden yakalanıp cezaevine konulan biri vardı. H.Ö. kardeşimizi koğuşa attıklarında çocukça ağlamıştım. Çocukça ağlamıştım, çünkü H.Ö. benden daha çocuktü. Orta ikinci sınıf öğrencisiydi. H.Ö masumdu, sevecendi. Koğuşun hatta cezaevinin maskotu olmuştu. Zalim askerler, onunla şakalaşırken bile döverlerdi. Okulda arkadaşına 'ben örgüt yöneticisiyim' deyince palas pandiras yakalanıp, yöneticisi olduğu örgütün ismini öğrenmek için işkenceden geçirilmişti. Yöneticisi olduğu örgüt bulunamayınca herkesin yakalanma gerekçesiyle bir örgüte üye edilmiş, cezaevine gönderilmişti. Bu kadar basitti, işte. Polis, onlarca çocuğu binlerce genci sorgusuz sualsiz diyeceğim ama burada yeri değil, aksine sorgulu ve sualli ancak sahte ifadelerle ya da işkence altına alınan ifadelerle mahkemeye gönderilerek cezaevine gönderilmesine neden olmuştu. Mahke-

ları işkencelerle eğlenirlerdi. H.Ö.'yü sevmeyen yoktu. Ama galiba en çok ben severdim. H.Ö.'yü bir gün çektim bir kenara. "H. sen hiç aşık oldun mu?" diye sordum. H.Ö., "Evet abi, aşık oldum hem de çok delice aşık oldum." diye yanıt verdi.

Aşkın ne olduğunun bilincinde pek değildi. Tabi o dönemde aşık olduğu kişiye dokunması, konuşması hayaldi. Sadece uzaktan uzağa, belki bir bakışla aşık olunurdu. Biz H.Ö.'yü gerçekten aşık sanıyorduk. Bir gün havalandırmada gökyüzüne dikkatle baktığımı görünce meraklandım ve sordum. H.Ö., "Ben onları çok seviyorum abi, şu an bu hapishanenin üzerinde dolaşıyor olabilirler, onlar beni tanıyorlar nereye gittiğimi bilirler, peşimden gelirler. Onların güçleri olsa bu hapishanenin damından çekip beni götürürler" dedi. Meğer aşık olduğu şey taklacı güvercinleriymiş.

Ve anlatmaya başladığında saatler sürerdi. Güvercinler... Taklacı güvercinler... Bunları anlattırabilmek için bile aylarca beklemiştik, tabi biz bir hatundan bahsedecek sanıyorduk. 50'ye yakın güvercini varmış. Her birinin isimleri, doğumları, büyümeleri, neler yaptıklarını saatlerce anlatabiliyordu. Taklacı güvercinler.

Bir gün H.Ö'nün banyodan çıkıp çığlıklarla koğuşun içine girdiğini gördük. İlk kez şeytan onu kandırmıştı. Aylarca H.Ö ile şakalaşarak dalga geçtik. O artık koğuşun maskarası olmuştu. H.Ö idamla yargılanıyordu. İki sene yattıktan sonra tahliye oldu ve beraat etti.

Çocuk Koğuşunda Tek Fire Verilmemişti

O meşhur 5 Eylül direnişine gelince... Özal hükümeti veya seçimler olmadan önceydi. Özal'ın da kazanacağı gerçekte belli değildi ama iktidar olacağı herkes tarafından tahmin ediliyordu. Tam da bu dönemde darbenin lideri Kenan Evren, bir emirle bütün cezaevlerinin köleler gibi tek tip elbise giymelerini emretti. Tabii cezaevlerinin farklı yerlerinde buna farklı tepkiler olmuştu. Diyarbakır da bu direnişi sebep kılarak bu kadar zillete yeter diyerek bir direniş örneği sergiledi. Mahkûmlar ilk kez koğuşlar arasında birbirleriyle konuşabiliyordu. Sanki yüzyılın hasretini gideriyormuş gibi pencereden pencereye "Heval kimler var o koğuşta, nasılsınız?" diye soruyorlardı. Direnişin ve isyanın amacını birbirlerine haykırıyorlardı. Bloklar arası pusulalar uçuşmaya başlamıştı. Neredeyse kim sağ kim ölü keşifler yapılıyordu. Bizim koğuşun karşısında 5 koğuş vardı. Yani pencerelerin karşısında, zemin katta 18, sol tarafta onun üstünde 19. Koğuş, sağ tarafta yine zeminde 24 ve onun üzerinde 25. Koğuş; her iki cepheyi de boydan boya saran 27. Koğuş vardı. D Bloktu karşıımızdaki koğuş. Bizim üstümüzde ise meşhur 32. Koğuş vardı. Yani 4 yiğidin kendini diri diri yaktığı, 1982 Mayısında diri diri yananların koğuşuydu. Alt katımızda ise yemekhane ve daha sonra bir kısmı kör hücre olan bir bölüm vardı. 5 Eylül isyanı... Tek tip elbiseler dayatıldı, zoraki giydirilmeye çalışılıyordu. Koğuşlara bir bir saldırıyorlar, teslim almaya çalışıyor-

lardı. Yüzlerce belki de bine yakın komando içeri dalıp kaç zmandır açlıkla, işkenceyle, sefaletle baş etmeye çalışan ve hala ayakta durmaya çalışan tutsaklara zoraki bir şekilde o elbiseyi giydirmeye çalışıyorlardı. İçeride ne kadar elbise varsa hepsini dışarı atıp tek tip elbiseye mecbur bırakıldılar. Bu durum günler sürdü, günler sürünce de cezaevi mahkûmları bir karar aldı. Bu karar; askerler herhangi bir koğuşa daldıklarında, diğer koğuşların kendini yakacağı yönündeydi. Sanırım bölge şehirlerinde ne kadar itfaiye varsa cezaevi etrafına toplanmıştı. Çünkü o kadar korkunç siren sesi geliyordu ki zaman zaman yüzlerce araç cezaevi üzerine su püskürtüyordu. Gök boşalmıyordu, nehirler akıyordu sanki üzerimize. Denizler, ateşi söndürmek için sanki dalgalarını bizim üzerimize salıyordu. Cezaevinde bir avuç insan kendini yakmaya çalışırken, onların şahsında bir ulusun yüreği yanıyordu sanki. Köleleştirmeye direniyordu sanki bütün insanlar. Tek tip elbise giymeyi reddediyordu. Tek tip insan... Tek tip mantık... Tek tip bakış... Bu korkunç bir şeydi.

Cezaevinin o zaman en güçlü örgütlerinden birinin sorumlusu 25. Koğuştaydı. 25'e daldılar. 24. Koğuş ise kendini yaktı ve biz pencereden bir yangın seyrettik. Bütün yataklar koğuşun orta yerine dökülmüş, tutuşturulmuş. 3 tane insan ateş alevleri içerisinde sırt sırta vermiş diğerleri de o ateşin etrafında govend tutuyor, yani halay çekiyordu. Cehennemden bir manzara değildi bu, belki onurlu bir yaşama yürüyüşün ilk adımlarıydı. Belki

Kawa'dan, belki Firavun'dan, belki Hitler'den beri belki tarihteki bütün zalimlerin karşısında dikilmiş bir direnişin sembolüydü. İnsanlar ateşin içerisinde ölümle dans ediyorlardı. Evet, ateşle dans. Ve etrafı insan etinin kokusu salıyordu. Yıllardır koku almayan ben o kokuyu hiç unutamiyorum. Çünkü gözümle hissediyordum. Kulaklarımla çığlıkları, sloganları, acıyı hissediyordum. Ateşe müdahale etmek istiyorlardı kimi tutsaklar. Fakat ateşin içinde yanan insanların çığlığı duvarları çınlatıyordu.

“Bize sakın müdahale etmeyin, bu insanlık tarihi adına bir eylemdir, bu insanlık onurunun mücadelesidir” diye haykırıyordu. Allah da biliyor ya, o yiğitler orada insanlığın onurunu kurtardılar. Zamanla bir bir tüm koşuşlar teslim oldu, herkes tek tip elbise giydi. Sıra geldi bizim koşuşa, bir gece yarısı bizim koşuş basıldı. Mevcudumuz azalmıştı. Cezaevi o direnişte ortak sloganlar belirlemiştı. Örgütsel sloganlar değil, insani sloganlar. Sloganlar, şöyleydi:

“Ölmek var, dönmek yok”,

“İşkenceye, zulme son”,

“Kahrolsun işkence, kahrolsun zalimler”

Bu sloganlar herkesin kabul görebileceğı sloganlardı.

Fakat bizim koşušta ihtilaf vardı. İkiye ayrılmıştık. Bir taraf, direnişe katılmadığımız takdirde bize dokunmayacaklarını, her birimiz farklı bir koşuşa gittiğı takdirde de farklı zulüm ve bas-

kıya maruz kalacağımızı söylüyordu. Bir taraf ise ne olursa olsun direnişe katılmamız gerektiğine inanıyordu.

Gece yarısı koğuş basıldığında direnişe katılmama kararı alan arkadaşlar bile dayanamayıp direnmek zorunda kaldı. Diğer koğuşlarda baskın yediklerinde teslim olanlar olmuştu, oluyordu. Teslim olanlar ayrı koğuşlara alınıyor, teslim olmayanlar ki onlarda azınlıktaydı ve hücrelere tekrar atılıyordu. Hücreler tıkkış tıkkıştı. Bizim koğuşa daldıklarında gece yarısını geçmiş saat 2.30–3.00 idi. Herkes ne kadar elbise varsa üst üste giymişti. Darbelere karşı daha dayanıklı, daha direnişli olalım diye. Coplar, kalaslar daha az tesir etsin diye.

Böyle çocuksu bir görev taksimi yapmıştık. Sene 83 ve ben galiba 19 yaşındaydım. Ama iki buçuk-üç yıllık zindan tecrübesine sahip bir gençtim. Koğuş basıldı bizi apar topar koridorlara çıkardılar. Her bir tutsağın üstüne on-on beş tane zebella gibi komando yarması saldırdı. Onlar elbiseyi giydiriyor, biz atıyoruz. Onlar giydiriyor, biz parçalıyoruz. Tabi bu arada vücutlarımız paramparça. Sloganlar vesaire vesaire... Her bir koğuş basıldığında cezaevi destek veren sloganlarla inliyordu... Bizim koğuş basıldığındaysa cezaevinden çıt çıkmıyordu. Bir arkadaşımız nasıl başardıysa gardiyanların elinden sıyrıldı ve pencerelere yapıştı. O parmaklıklara tutunuyor, gardiyanlar çekiyordu. Sonrasında ellerinden oluk oluk kan aktığını gördüm. Parmaklıkları

bırakmamak için ellerinin derisi yüzülmüştü. Ama söyleyeceklerini de söylemiş, bütün zindana haykırmıştı.

“Zulüm her yerde zulümdür. Mazlumu görüp de sessiz kalan, zulmü hak eden zalimlerdir” diye bağıyordu.

Gece saat üç, Diyarbakır sessiz, şehir çok sessiz... Yer ve gök sadece çığlıkları dinliyor. İki arkadaşımızı hastaneye kaldırdılar. Birinin fıtığı patladı, birinin bağırsakları yırtıldı. V.G. arkadaşımıza Allah selamet versin. Diğer arkadaşlarımızın hiç biri teslim olmadı. Ertesi gün ve sonraki günlerde cezaevinde herkesin dalga geçtiği çocuk koğuşu herkesin önünde saygıyla eğildiği, hürmet gösterdiği koğuş oldu. Tek fire vermemiştik. Tek bir teslimiyet yoktu. Ama iyi espri konusu olmuştu. O tutsaklar için daha sonra mahkeme salonlarında nasıl başardınız diye sorduklarında bizim cevabımız kısaydı. “İman gücü”. Onlar yine espriye döküyorlardı. “Biraz bize de gönderin” diye takılıyorlardı. Biz de “Kısmet olursa, inşallah” cevabını veriyorduk.

Yine de Çocukluk...

Onlar ki toprakta karınca,

suda balık,

havada kuş kadar

çokturlar;

korkak,

cesur,

câhil,

hakîm

ve çocukturlar

ve kahreden

yaratan ki onlardır,

destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

(N.Hikmet)

Anlatırken, bir o yana bir bu yana gidiyoruz ama bazı anları aktarırken çok dramatik bir şekilde algılandığını biliyorum. Yaşanılanlar, yaşadıklarım dramdan öteden bir şeydi. Bunlardan bir kaç da şöyleydi:

Şehirde birlikte gözaltına alınıp, birlikte işkence görüp birlikte tutuklandığımız bir arkadaşım vardı: N.A. Nusaybinliydi. Aynı davadan yargılanıyorduk. Mardin'den Diyarbakır Kolordu'ya getirdiklerinde bizi karşılarken askerler tek tek soruyordu. Orada fiziki işkence pek yoktu ama bir iki tokat attıkları oluyordu. Gözler açıldı ve hakaret vardı. Suçun ne, suçun ne? Tek tek soruyorlardı. Ellerinde tutsaklara ait doküman olmazdı. N.A. 'kaçakçılık' deyince bende 'kaçakçılık' deyiverdim. Siyasi diyenler birkaç tokat yedi, bizi ayırdılar. Biz orada tokattan kurtulduk. Daha sonra cezaevine getirildiğimizdeyse yüzbaşıyla bir başka karşılaşmamızdı. Duvar dibinde dizdiler, anadan üryan soydular. Ne öteberimiz varsa önümüze koydular. Tek tek sordular :

-“Suçun ne?”

-“Siyasi”,

-“Suçun ne?”

-“Şu”,

-“Suçun ne?”

-“Bu”...

17-18 kişiydik. Yine sıra N.A. ismindeki arkadaşına geldi. N.A. da iyi bir marka saat vardı. Suçun ne diye sorduklarında 'Kaçakçılık' dedi. Bu tarafa geç dediler. Sıra bana geldi, aynı soruyu bana da tekrar ettiler. Ben de 'kaçakçılık' dedim. Malum sınırdaki

büyümüşüz, yuttururuz diye düşünmüştük yine. Sen de bu tarafa dediler. Biz sanıyoruz ki bize iyi davranacaklar. Diğerlerini dağıtıp bize özel muamele ettiler. “Türkiye’de mal mı kalmadı da kaçak mal getirttiniz? Ne kaçak getirttiniz? Vatan haini misiniz?” diye felekten bir dayak yedik o gün. Yüzbaşı o saati de aldı kendi koluna taktı.

//*

Ama aklıma gelmişken Mardin soruşturmasından sonra Diyarbakır Kolordu içerisinde 21 gün kaldığımız gözaltı diye tabir edilen yere giderken yaşadığım psikolojiyi anlatmadan geçemeyeceğim.

İlk girişte bizi dizmişler, ‘suçunuz nedir?’ diye tek tek sormuşlardı. Az önce anlattığım gibi, ‘kaçakçı’ dediğimiz için bizi ayırmışlardı ve pek hakaret etmeden içeri göndermişlerdi. Diğer arkadaşlara, tutsaklara tek tük tokatlar atarak ‘Burada akıllı olacaksınız, kurallara uyacaksınız’ gibi tehditler savurarak onları içeri almışlardı. Biz içeri girdiğimizde yüzlerce insanın üst üste istiflenecek şekilde bir koğuşun içinde kaldığını gördük. Orada herkes mahkemeye çıkacağı günü bekliyormuş.

Burada tecrübeli ve yaşı olgun tutsakların, bizi çok olgun ve siyasi sorumluluk üstlenmiş kabiliyette adam olarak karşılamaları beni çok şaşırtmıştı.

Ben çocuk muydum yoksa bir dava insanı mıydım?

Sanki dışarıda oynadığım rengârenk misketleri unutmuştum. Hani o mermer taşlardan günlerce uğraşarak yaptığımız bilye vardı ya işte onları unutmuştum. Sonra toprağa diktiğimiz kurusuların oyunlarını hatırladım. Hani, “Ğar u Kuruş” derdik o oyuna... Hepsini unutmuştum. Olgun bir insan mıydım yoksa mayın tarlasından kaçan ve çocukluğumuz boyunca bizimle büyüyen kapının önünde beslediğimiz ve oyun arkadaşı bir köpeği olan çocuk muydum?

Bu tutsaklar, köpeğini dışarıda bırakmış bir çocuğu karşılamıyorlar. Bunlar bölünmüş toprağın dibinde mayın tarlasının kıyısında ölümden kurtulmuş bir köpek yavrusunu büyüten bir çocuğu karşılamıyorlardı. Bunlar siyasi bir davanın yükünü zorla omuzlarına yüklenmiş bir çocuğu karşılıyorlar. Bunlar işkencecilerin ‘Bölücü’ dediği bir adamı karşılıyorlardı. İlk şaşkınlığım da orada başlamıştı.

*/**/*

Her ortamda farklı bahanelerle dayak atma yöntemleri geliştiriyorlardı. Ne zaman nerede neyin kabahat olarak algılanacağını bilemiyorduk. Tıpkı hücreye ilk attıklarında bize çikolata niyetine diş macunu ve tıraş macunu yutturdukları gibi... Onu daha sonraki zamanlarda birkaç kez daha yuttum. Mentollümüydü neydi, ağızda hoş bir koku bırakıyordu fakat midem mahvoluyordu. Birkaç gün boyunca o tıraş macununun ya da diş macununun etkisi geçmiyordu. Bazen geçirme ihtiyacı hissettiğimde

etrafi olabildiğince diş macunu ve tıraş macunu kokusu sarıyordu. Etraftaki arkadaşlar ne güzel koku diye dalga geçiyorlardı, gülüşüyorduk. Oradaki işkenceciler, zalimler her ne kadar dayak atmak için bahane arıyorsa bizler de gülmek için o kadar çok bahane arıyorduk.

Soğuk ve korku üst üste gelince ve çırılçıplak bedenlerle, hayasızlık diz boyu olunca insanın erkeklik organı küçücük bir hal alıyordu. Öyle dehşet anlardı ki, göğüste, etekte bulunan bütün kılları yakma ihtiyacı hissediyorlardı. Erkekliğimizi bize unutturma çabasındaydılar aslında. Yani siz insan değilsiniz çabasıydı. Vahşetin türlü türlü boyutlarının bir başka yüzüydü bu. Çocuk denecek yaşlarda olduğumuz için bizim göğsümüzde pek fazla kıl yoktu. Zorla tıraş ettiriyorlardı. Tüyleri döküp alacakmış diye yüzümüzü de zorla tıraş ettiriyorlardı. Portatif plastik jileti defalarca tersinden tersinden sürüyorduk. Hoş cezaevinden 7 yıl sonra sakalım yeni yeni çıkmaya başlamıştı. Gelişme çağında maalesef doğru düzgün büyüyemedim. Hala sülalenin en kısa boylu erkeğiyim. Bu yaştan sonra boy atar mıyım bilemiyorum ama... Göğüsteki kıllardan ne istiyorlardı onu bilmiyorum. Bazen pamuğu ispiro ya da nefte batırıyorlardı. Yaktıkları pamuğu göğsümüze bastırıp kılları bir bir yakıp yok etmeye çalışıyorlardı. Bıyık zaten yok, saçı sifıra vururlardı. Günde iki kez sakal tıraşı olmak zorundaydın. Pamuk sürüyorlardı yanaklarımıza, pamuk

takılırsa coplarla, kalaslarla bu dayak bir dayak seansı daha demek oluyordu.

//*

Diyarbakır zindanındaki işkence metotlarını ve çeşitlerini anlatmaya kitap sayfaları yetmez. Eminim orada yaşayan binlerce, on binlerce insan her biri çok farklı muamelelere maruz bırakıldı. Bölgenin ileri gelenlerine herkesin önünde işkence edip onursuzlaştırma çabaları ise en kötüsüydü. Apayrı bir vahşetti. Diyarbakır Belediye Başkanı Mehdi Zana'ya yapılanları benim anlatmaya hakkım yok. Çünkü yaşadıklarımı kendisi zaten kitap olarak yayınladı. Biz sadece yaşananların bazı anlarında şahit olabildik. Gördüklerimiz ömür boyu dehşet içinde hatırladığımız şeyler. Ahmet Türk, Nurettin Yılmaz, Şerafettin Elçi, Hasan Değer, Ahmet Kırvar, Hasan Yıldırım ve bölgenin birçok ileri gelenleri, belediye başkanları, milletvekilleri, siyasi önderler, ağalar, şeyhler ve daha niceleri.

Çocuk yaşta vahşeti görmek bir yana, bölgenin ileri gelenlerinin yaşadıklarına şahit olmak bir başka acıydı bizim için. Bir de bizden yaşça çok büyük tutsak ağabeylerimizin, tutsak arkadaşlarımızın bize yaklaşımları çok tuhaf oluyordu. Çocukluğumuza binaen şefkatle yaklaşmak istiyorlardı. Ama orada herkes aynıydı ve aynı esaret şartlarını yaşıyordu.

Bir gün hücrede 18 kişiydik, sırayla dayaktan geçirildik. Zalimler parmaklıkların arasından ellerimizi ya da ayaklarımızı çekiyor ve doyasıya dayak atıyorlardı. 7–8 gardiyan gelmişti hepsi de Karadenizli iri yarı askerlerdi. Bu askerler bize ilk önce teknil aldirtirlardı, teknil verirdik. “Dikkat... Bilmem kaçınıcı koğuş bilmem kaç mevcuduyla emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım...” dolayısıyla mevcutlar belliydi. Çıplak insanlar arasında seçme gereği de duymuyorlardı, nasıl olsa hepimiz birbirimize benziyorduk o halimizle. Dövdükçe eksik bir kişi kaldığını fark ettiler. Eksik olan seksenli yaşlarında Hakkârili bir muhtardı, Türkçe bilmezdi. Bir aramada evinde üç-dört tane silah yakalanmıştı. Sorgusuz sualsiz getirmişlerdi, Diyarbakır zindanına. Onun yerine ben tekrar dayak yemek istemişim. Fakat gardiyan fark etti ve küfür ederek bana dayak attığını söyledi. Kimdi dayak yemeyen? Kimseden ses çıkmıyordu. İkinci kez sorduğunda bir başka arkadaş kendisinin dayak yemediğini söyledi. Vücudunu inceledi ve ona da dayak attığını söyledi, üçüncü arkadaş çıktığında aynı tepkilerle ona da dayak attığını ilettil. Hücrenin arka tarafında bir metre uzunluğunda tuvaleti bölen bir bölme vardı. Yaşlı amcayı oraya saklamıştık. Tuvalet deliğinin üzerine de battaniye gibi hücrede ne varsa koymuştuk, çok fenalaşan insanlar orada istirahat ediyorlardı. Yaşlıya daha çok değer veriyorduk. Bu durumu yaşlı amca fark etti ve dayanamayıp seslendi. Fakat takati yoktu hücrenin ön tarafına gelmeye. 1.80 cm uzunluğunda bir hücreydi. Aramızda itiş kakışlarla zorlana-

rak ön tarafa getirdik. Adam Türkçe bilmiyordu ve Kürtçe, “Babanı, dedeni dövmek ister misin oğlum?” dedi. Ellerini yiğitçe uzattı ve “al” dedi. Karadenizli çocuklar Anadolu çocuğuydu. Kürtlere karşı belki bir hıncı vardı ya da doldurulmuştu bilemiyorum. Hala onlara karşı bir kin nefret besleyemiyorum. O günün şartlarında onlar öyle şartlandırılmış diye düşünüyorum ve buna inanmak istiyorum. Ama o yaşlı adamı öldüresiye dövdüler. Dövdüler. Babasının yaşındaki adamı acımasızca dövdüler. Dedesi yaşındaki adamı hınç, kin ve nefretle dövdüler, dövdüler, dövdüler... Birden bileğinden “tak” diye bir ses geldiğini duydum. Bir ara gözüm ilişti eli kırılmıştı. Aşağıya indirmemiş fakat bileği sarkmıştı. Parmaklıklar arasından dayak yemeğe devam etti. Eli kırıldığı halde vurdular, kırmak yetmiyor, parçalamak onları tatmin ediyordu. 30–40, 50-100 kaç cop yedi bilemiyorum. İşkenceci yoruldu, dayak atmayı bıraktı.

Diyarbakır zindanında çocukmuş, gençmiş, yaşlıymış fark etmiyordu. Herkese ama herkese feci işkenceler, vahşi, insanlığı utandıran şiddet uygulanıyordu. Dayak yiyen sadece bu yaşlı amcamız değildi. Bu ihtiyarlar arasında daha önce de söylediğimiz gibi bölgenin ileri gelenleri şeyhleri, belediye başkanları, ağaları ve v.b. ileri gelenleri oluyordu. Bir gün yine bütün tutsaklar çıplak iken bir ağanın boynuna bir asker binmişti. Ve “beni dolaştır” diyordu. Omuzlarına bindiği halde ağa boyun büküyordu. Kafasını dimdik tutmaya çalışıyordu. Bu manza-

rayı nasıl yazı diliyle anlatacağımı bilemiyorum. En son ağa dayanamadı ve yere yığıldı. 10-15 dakikalık cebelleşmeyle üzerine su döküp tekmelerle ayılmaya çalıştılar. Olmadı, ayılmadı, hastaneye kaldırdılar.

//*

Daha öncede yazdığım gibi cezaevinin her tarafı resimlerle, Türk tarihine ait figürlerle doluydu. Sloganlarla, söylemlerle marşlarla boş yer bırakmayacak şekilde her taraf resimlerle donatılmıştı. Koğuşun tavanında iller ve komşu ülkelerin renk renk ayrıldığı bir Türkiye haritası vardı. Nusaybinli bir arkadaşım vardı. Arap kökenli bir devrimciydi. Muzır bir çocuktü. Ne zaman göz göze gelsek içeride askerler de olsa dayanamaz gülerdim. Çok komik bir arkadaşımızdı. Onun yüzünden çok dayak yedim. Bir gün bizden yaşça büyük bir arkadaş sayım düzeni için beklerken can sıkıntısını unutturacak bir şeyler arıyorduk. Yine maskaralık yaptı ve hepimiz gülmekten yerlere yıkıldık. Fakat abimiz yine gülmüyor. İddiaya girdiler, “Beni üç dakika içerisinde güldürmeyi başardın başardın, başaramadın eşek sudan gelinceye kadar seni dövebilir miyim?” dedi. Kabul etti o da. Bu başladı maskaralık yapmaya, hepimiz gülmekten yıkılmıştık. Üç dakika dolunca, koştü ranzaların üzerine çıkıp Kıbrıs Rum Kesimi’nin üzerine parmağını koydu ve “Siyasi mahkûmum iltica hakkı istiyorum” dedi. Abimiz dayanamadı kakhahayı bastı.

Nizami olarak günde iki defa sayım düzeni oluyordu, fakat bazen sıra dışı saatlerde yine ana koridorlardan bağırlardı:

“E blok sayım düzeni aaaal”

Herkes bulunduğu koğuştta yüksek sesle bağırlardı. Tüm koğuştardan “emredersiniz komutanıııım” diye cevap verirdik.

Sabah 6.30’da kalkardık. Yarım saatte grup grup tıraş olunurdu. Plastik traş makinelerini, bisküvi kutuları vardı o zaman meşhur. Dışını dama şeklinde yapıp delikler açmıştık. Her bir kare içine plastik traş makinesini koyuyorduk. Herkesin ismini de traş makinesinin altına yazıyorduk. Yarım saat içerisinde tıraş olmak zorundaydık. Su yok, kuru kuru. Akşamları tekrar. Traş makinelerini geri verirdik sayılı olarak. İçeri vermezlerdi güya intiharı engellemek için yapıyorlardı. Bir ara ayakkabı bağcıklarını da topladılar. O bağcıklarla kendimizi asmayalım diye. Kimsenin ayakkabı bağcıkları yoktu. Kibriti de öyle yaparlardı. Zaten uzunca bir süre sigara yasaktı bulamazdık her zaman.

Pencereler kapalı dururdu, bir gün kapıları da kapadılar ve içeri girdiler. “Sigaraları çıkart. Herkes 5 sigara alsın.” Parmakların arasına koyup 5 sigarayı birden içmek zorundasın. Yere kül dökmek yasak, izmarit dökmek yasak. Sigara içen içmeyen herkesin eline sigara tutuşturdular. Göz gözü görmüyordu. Her taraf duman altı... Öksüren öksürene. Külleri, izmaritleri yutuyorduk.

Başka bir gün “Kavun-karpuz istiyorsanız yazın” demişlerdi. Biz de yazdık ve bir sürü kavun geldi. “Bunlar bugün bitecek!” dediler. Kabukları da yiyeceksiniz. Maksat, hayvandan farkınız yok demektir.

Bazen saatlerce bekletirlerdi. Kapıda her koğuşun gardiyanı ve yardımcı gardiyanı olurdu. Her bloğun hem çavuşu, hem subayı hem de onbaşısı olurdu. Her koğuşun da gardiyanı ve yardımcı gardiyanı olurdu. Bunların hepsi askerdi doğal olarak. Gardiyanlar bekleşirlerdi kapı önlerinde.

“Sayım düzeni vaziyeti aaaal!”

Dikilirdik ikişer kişilik sıralar. Oturmak yasak, oturduğumuz yerden marşlar söyleyerek sayım yapılma anını beklerdik. Bazen saatler geçer, bazen öğleyi bulurdu. Kapı açılınca koğuş sorumlusu en başta olur ve tekmil vermeye başlardı. “Dikkat, E Blok... Mevcudu ile emir ve görüşlerinize hazırdır komutanıım” derdi. “Say!” komutuyla beraber “2-4-6... 120... 140... 145 son komutanım” derlerdi. İkişer kişi olarak dizilirdik. Böyle bir manzaraydı işte...

Her koğuş su ısıtmak için ısıtıcı yapardı. Duvarlardaki prizlerden kablo çekerdik. Metal bağlar arasına bir tahta kaşık koyardık. Sağlam prizlerin bir ucuna birini, diğer ucuna diğer ucu koyardık. 5 dakikada su ısıtırdık. Ama her koyduğumuzda sigor-

talar atardı. Bütün koğuş baskınlarında ısıtıcıların yakalandığını duyardık. Sadece bizim koğuş yakalatmamıştı.

Aradan yıllar geçti, artık fiziki işkenceler yapılmıyordu. Bir su-bay “Doğru söyle, yıllardır yakalayamadım. İçimde ukde kaldı ısıtıcı nerede, nerede saklıyorsun?” dedi. Söylemedim. Diş macunu tütünün arka tarafını açardım. Kabloları katlar içine koyardım. Diş macunu gibi ortalığa koyardım ve kimse akıl edip ona bakmazdı. En pratiği oydu çünkü. Bir ara aklıma bana tekrar diş macunu yedirseler çok kötü olur diyordum. Ama öyle bir şey olmadı. Koğuş içinde ispiyoncu yoktu, bu da bizim için bir avantajdı. O ispiyoncular yüzünden birçok insan feci işkenceler gördü, hatta çoğu o işkencelerde can verdi.

*/**

Cezaevindeki bazı arkadaşlarımla ilgili notlar da paylaşmak istiyorum. R.C Midyatlıydı, yaşıtımdı. İkimiz de 16 yaşımızdaydık içeri alındığımızda. Cezaevine girerken bir çocuk babasıydı. Doğuda bir gelenek vardı o zamanlar ergenlik çağına giren erkek çocuklar hemen evlendirilirdi. R... da ortaokul öğrencisiyken evlendirilmişti. Şimdi 51 yaşında torun sahibi oldu. Erken yaşta hem evliliğin getirdiği hem de siyasi ortamın getirdiği bir olgunluk vardı. R.C cezaevine girerken bir oğlu vardı. O badireleri atlatıp yıllar sonra ikinci çocuğunun olduğunu duyması ise bambaşka bir sevinç kaynağı olmuştu. Bir kızı olmuştu ismini Kader koymuşlardı. Şimdi genç kız olmuş. O vahşetin yaşadığı

ilk üç sene tutsaklar aileleriyle ilgili özel hiçbir bilgiye sahip olmak bir yana üstüne düşünme fırsatı bile bulamıyordu. Ziyaret anlarının vahşeti ve ziyaret süresinin kısalığı zaten buna imkân vermiyordu. Söylemiştik daha önce, mektup da yoktu başka iletişim araçları da. Dolayısıyla yıllar sonra bir kız çocuğunun daha olduğunu duyduğunda tarif edilmez bir hüznün ve sevinç yaşatıyordu bizlere.

Bir de A.D. vardı bir çocuk babasıydı. O da aynen yıllar sonra çocuğunun vefat ettiği haberini aldı. O da bir başka acıydı. O yaşta evli ve tutsak olmak nasıl tarif edilir bilemiyorum.

R.K. 16 yaşındaydı. Biraz tombuldu, hala tombul ve kel. Dayak yememiz gerektiği zaman ilk önce o çıkardı. Çünkü etli butluydu ve o vahşete rağmen bir türlü zayıflamıyordu. Ne kadar elbise varsa üst üste giyerdi. Daha da tombul oluyordu. Dayak yiyip geliyordu. Yeni gardiyanlar geldiği zaman bunlar acemi dayak atmasını bilmiyorlar diye onları sınamaya gidiyordu. Bir insan böyle yapar mı? Ama bizim R.K. yapıyordu. Her seferinde “ben çıkacağım yeni gelenler bakayım nasıl dayak atıyorlar” diyordu. Çıkıyordu ve yüzü gözü her tarafı morarmış bir halde dönüyordu. Bir insan kendisine dayak atan, işkence yapan birileriyle alay etmesini bilebilir miydi? R.K. biliyordu. Gerçekten işkence yapılırken dayak yerken bile alay ediyordu. R.K.’nın ağabeyi de bir başka koğuştaki cezaevindeydi.

//*

Gırgır, şamata yaparak korku imparatorluğu içinde çocukluğumuzunu yaşayabilmenin yollarını arıyorduk. İşte o günlerden bir gündü. Zaman zaman bize meyve diye bir şeyler verirlerdi. Bir gün 29 elma verdiler. Yani koğuştta 5 kişiye bir elma dūřuyordu. Ancak bir elma fazla kalmıştı. Elmayı kurayla bir arkadaşa verecektik. Kura R.K.'ye çıktı. Bu arkadaşımız heyecanla elmayı aldı. Herkesi kızdıracak şekilde elmayı elbisesine sūrdū, parlattı. 'Arkadaşlarını kızdırmaya çalışıyorsun' derken ũç beř arkadaş ũstūne saldırdı ve elmayı elinden almaya kalkıştılar. Millet kahkahaya boğuldu.

R.K. tombiř kardeřimizdi. Gūclū bir yapısı vardı. ũstūne çullanan 5, 10 civarında arkadař, elmayı elinden alamamıřtı. Elmayı avuçlarında ũyle bir sıkıyordu ki parmaklıkların arasında elmanın suyu sızmaya bařlamıřtı bile... Onu bile tattırmıyor, kendi elini kahkahalar içerisinde elmanın suyunu yalayarak keyif alıyordu. Bu řaka, elmanın sadece tortusu kalıncaya kadar sūrdū. Sonra elmanın tortusunu arkadařların ũstūne attı.

//*

1982 yılının ortasında lise ũđrencisi iken tutuklanan bir arkadaşımız vardı. Yeni gelmişti. Her halinden varlıklı bir ailenin nazlı çocuğu olduğu belliydi. Uzun boylu yakışıklıydı. Bu kardeşimiz ũç beř ay geçtikten sonra mahkemeye çıkartılınca gŕzleri ışıktan kamaşıp rahatsız olmuştu. ŕnkū aylarca gŕn yŕzŕnŕ gŕremeyen bizler mahkemeye veya herhangi bir vesileyle dışarıya ık-

tığımızda bir süre gözlerimizi açmakta zorlanıyorduk. Bu kardeşimiz de bir mahkeme çıkışından sonra ilk ziyaret gününde ailesinden bir güneş gözlüğü istemişti. Ailelerin gönderdiği elbiseler, gardiyanlar tarafından parçalanırdı. Gömleklerin yakası yırtılır, ceketlerin astarları sökülür, pantolonların kemerleri parçalanır, bin bir türlü paçavra halinde bize verirlerdi. Yine bir ziyaret günü sonrası elbiseleri beklerken kapının önünde tekmil vermiştim. Koğuşun sorumlusuydum diye ziyaretçilerin gönderdiği elbiseleri teslim alacaktım. Birden gardiyanın hakaretli bağırmasını duydum. Gardiyan küfür ederek, “Kim bu N.Ö.... laaannn” diye bağıırıyordu. “Geliyor komutanım” cevabını vermiştim. Gardiyan başladı bağıırmaya çağırırmaya. Kardeşimiz esas duruşta bekliyor. Gardiyan, “Lan bilmem neyin çocuğu... Burası plajı mı ha... Lan güneş gözlüğü istiyorsun, nereye sokacaksın, ne yapacaksın” diye bin bir türlü hakaret ediyordu. Sonunda güneş gözlüğünü vermişti. Günlerce bu kardeşimiz ile ilgili şakalaşmaya ve onunla eğlenmeye devam ettik.

//*

Hijyenik olmayan ortamlardan kaynaklı hastalıklar yaşamıştık. Yüzlerce insanın hemen hemen yarısına yakını tüberküloz oldu. Hastalıklar tedavi edilmezdi. Revire çıkartsalar dahi yazdıkları 3 tane ilaç bir tane de iğne vardı. Tambutol, isovit, rifam. Ve meşhur Streptomisin denen isimlerini hiç unutamayacağım iğneler. Aramızda sağlık lisesinden terk Y.A. isminde bir arkadaşımız

vardı. Y.A. doktor olmuştu neredeyse. Herkesin iğnesini o vurmaya kalkışıyordu. İğneler o kadar çoktu ve hepimizde bir o kadar alışmıştık ki bel kemiğimizden aşağıya doğru başparmağımızla işaret parmağımızı açıp, bulabilirsek kalemle işaretler iğnelerimizi kendimiz vururduk. Espri olsun diye sabah bir taraftan akşam bir taraftan vururduk. Eski kaynatılan şırıngalar vardı. Kaynatma imkânımız yoktu. Bizde kendi kendimize uyduruk bir şey bulmuştuk, soğuk su çekip boşaltırdık içine hijyen sağlamak için. Sabah bir, akşam bir olmak üzere günde toplam iki tane 90 gün boyunca toplamda 180 tane iğne vurdum. Veremler çok farklı şekilde vücudumuzda peydahlanıyordu. Bazı arkadaşların karın bölgelerinde su toplanıyordu. S.D. isminde bir arkadaşımızın 9 aylık hamile kadınlar gibi göbeği büyümüştü. Her seferinde karın boşluğundan kalın şırıngalarla litrelerce su çekerlerdi. V.Y. kardeşi ile birlikte cezaevindeydi, aynı koğuştaydık. Aynı koğuşta kardeş olan bir tek onlar vardı koğuşta. Batmanlı V.Y. ve R.Y. Cezaevine girdiğinde R.Y. 14 yaşındaydı ve iki tane idamı vardı. V.Y. boyun kısmında anormal şişmeler vardı. Veremler öyle yansıyordu. Boyundan defalarca su çektiler şırıngalarla. Y.A.nın kürek kemiğinden çektiler. Benim de ciğerlerimden çektiler.

*/**/*

Açlık, vahşet ve işkencenin sonucu bir bir düşmeye başlamıştık. Verem hastalıkları çoğalmaya başlamıştı. Yanımda yatan bir

hasta arkadaşım vardı. Askeri kıllı battaniyeleri üstüne örter, kan kustukça bir leğen yetiştirmeye çalışırdık. Battaniye oynadıkça öksürürdü. Öksürdükçe kan kusardı. Geceleri seslendiğin de duymazdım. Çünkü yataklarda yer dardı ve benim de sırt üstü ya da sol tarafın üstüne yatma lüksüm yoktu. Çünkü ya sırt sırta ya da yüz yüze yatma şansımız vardı. Benim de sol kulağım işken- celerde işitme kabiliyetini kaybetmiş, sürekli kanıyordu. Doğal olarak sağ tarafıma yatacak bir şekilde plan yapmıştık ama sağımızda kalan hasta arkadaşımı bu şekilde yatarken duymakta zorlanıyordum. Çözümü bir iple yatağın altına sarkıtarak elime bağlamakta bulmuştum. Öksürdükçe iple çeker beni uyandırırđı.

Hani Oğlum...

Bizan ku min yar tu yî

Ez kuştım yekcar tu yî

Bê dest û hem pa tu yî

Ê bi xezeb xwendî ez im

Zencir bi zendê ez im.

(Bil ki benim yârim sensin/Beni öldüren sensin/ Elsiz ve hem de ayak sensin/ Gazabınla okuyan benim/Kolu zincirli olan benim. Feqiye Teyran- Çeviri: Anonim)

Onca yıl boyunca annem sadece üç kere gelebildi ziyaretime. İlki çok sarsıcıydı. Aylar geçmişti. İşkenceler, gözaltı, hücreler derken on bir ayı bulmuştu. On bir ay sonra ilk kez annem gelebilmişti. Fakat görüş kabininde beni gördüğünde yaptığı ilk şey, çığlık atmak oldu.

“Kalayêmi ev ne layê mîne” (Bu benim oğlum değil, hani oğlum) diye Kürtçe bağırıyordu. Askerlerin bütün müdahaleleriyle zaten kısa olan görüş süresi bitmişti... Bir buçuk-iki dakika sürer ya da sürmezdi. “Bu benim oğlum değil, oğlumu getirin!” diye bağırıyordu, çığlık atmaya devam ediyordu.

Daha önce de söylemiştim. Koridor cezaevinin ana arteriydi. Çok uzundu. Görüş kabinleri bir uçta, koğuşlar diğer uçtaydı. Koğuşa girinceye kadar çığlıklarını duyuyordum: “Bu benim

oğlum değil, bu benim oğlum değil...” Oğlu gözaltına alındığında 70-75 kilo arasında güçlü, dirençli, hareketli, kıpır kıpır biriydi. 11 ay sonra oğlunu gördüğünde 40-45 kilo arası, yanakları çökmüş, kemikleri tek tek sayılabilecek kadar çelimsiz bir insan müsveddesi görmüştü. Bir de kafası kel, saçları makine ile sıfıra vurulmuş bir halde. Kulakları olabildiğince kepçe görünüyordu. Yıllar sonra bana anlatmıştı, “Oğlum kulakların çok kepçeydi, seni tanıyamamıştım o yüzden sana benzetemedim. Ne yapayım?” demişti.

Yanakları çöküp, kemikleri dışarı çıkınca kulaklar daha bir belirginleşiyordu. Kulaklarım meşhurdu aslında fakat bir tanesini kaybetmiştim. Sürekli kanıyordu sol kulağım çünkü kemikçik kırılmıştı. Aylarca, hatta senelerce kanadı.

Ziyaretler de bir cehennemdi. Öyle bir zaman geliyordu ki tutsaklar ailelerine yalvarıyorlardı. Biliyorduk ki ziyaretçiler de dışarıda eziyet görüyor. Yaşlı, çoluk, çocuk, kadın, ihtiyar demeden eziyet ediyorlardı. Babam anlatıyordu. Sabahın erken saatlerinde herkes gelmek zorundaymış. Belirli bir saate kadar gelmeyi avludan içeri almıyorlarmış. Dolayısıyla ilçelerden, kazalardan, köylerden gelen herkes erkenden gelip beklemek zorundaymış. Bahçeye alınıp, elleri başlarında, duvara dönük bir şekilde avluda bekletiyorlarmış. Yaz, kış, yağmur çamur, kıyamet...

Zaman zaman hakaret ediyorlarmış. Birbirinizle konuşmayın, kendi aranızda fısıldaşmayın diye dürtüyorlarmış, itekliyorlarmış. Bazen sarkıntılık bile ediyorlarmış. Bunu hissediyorduk aslında ama cezaevinden çıktıktan sonra tam olarak öğrendik. Onun için ziyaretçilerin gelmesini istemiyorduk. Arada bir para gönderin, ihtiyaçlarımızı karşılayalım diye söylediğimiz oluyordu. Bu yetiyordu bize. Çünkü ziyaretçi gelse dahi bir şey konuşmıyor, paylaşmıyorduk. Ne dakikalar yetiyordu ne de görmeleler. Zaten yüzler zor seçilirdi loş bir ortamdı. Dolayısıyla sadece insanların acıları tazeleniyordu. Tutsaklıkları akıllarına daha şiddetli geliyordu.

Anneler, çilekeş anneler...

Sadece benim annem değil, bütün anneler böyle çilekeşti.

Öyle anneler vardı ki, hangi evladına yanacağını bilemezdi. Ben annemin zindandaki tek çocuğuydum. Benim birçok arkadaşımın ya bir ya iki abisi de cezaevindeydi. O arkadaşlarımmın annelerinin 2-3 yavrusu içerideydi. Her biri bir başka koğuşta... Kiminin bir yavrusu dışarıda, dağ başında, kiminin 2 yavrusu içerde, birbirlerinden habersiz.

F.K ve E.A bizim koğuştaydı İkinin de ağabeyi üst katta kendini diri diri yaktı. Biz aylar sonra duyduk. Aslında etlerinin kokusu geliyordu içeriye. İşkenceyi ve zulmü protesto etmek için kendi kendilerini yakmışlardı. 4 yiğit üzerlerine nefit dökerek kendilerini yakmışlardı. Ben o konuya girme hakkını kendimde görmüyorum. O olayla ilgili olarak onlarca kitap yazıldı. O eylemin ardından aynı koğuşta Bedii Tan (HDP milletvekili Altan Tan'ın babası) da işkencede öldürüldü. 5 kişi oldular yani. Bedii Tan, Diyarbakır Ticaret Odası Başkanlığını yaparken cezaevine alınmıştı. Asil bir insandı. Allah rahmet eylesin.

Annelerin acısını anlatmak mümkün değil. Yıllar sonra, yanılmıyorsam 1985 yılında ilk kez bir bayram vesilesiyle açık görüşme yapıldı. C blok üst katta, sinema salonu denen bir yer vardı, yıllar sonra açık görüş münasebetiyle masa sandalye koymuşlardı. Çoluk, çocuk, anneler, babalar içeri dalıyordu. Her

masada bir tutsak ve başlarında 2-3 tane asker bulunuyordu. Anneler daldı içeri kimse kendi evladını aramıyordu. Bütün tutsaklar onların evlatlarıydı. Dikkat ettim bütün anneler sırayla herkesi kucaklayarak geçtiler. Bundan iki ay önce vefat eden bir kardeşim vardı, Adnan Çelik adında. Adnan genç yaşta kanserden vefat etti. Diyarbakır'ın o feci zulmünü 9 yıl yaşadı. Adnan'ın bir ağabeyi de cezaevindeydi. Diğer kardeşi dışarıdaydı, daha sonra çatışmada öldürüldüğünü duyduk. Üç kardeşin ikisi zindanda, biri dışarıda. Annesi hala yaşıyor, Allah selamet versin. Daha sonraki her açık görüşmelerde içeri girer girmez yüksek sesle bağırdı:

“Hepiniz benim evlatlarımsınız, hepimiz benim yüreğimsiniz hepimiz benim ciğerimsiniz...”

Tek tek kucaklardı. Tek tek öperdi. Bir gün şaka yoluyla sordum.

- “Aney, sen benim ismimi biliyor musun?”

- “Burada binlerce Adnan, binlerce Medeni var. Hepinizin ismi Adnan, Hepinizin ismi Medeni” diye yanıt verdi.

İkisi de oğullarının ismiydi. Adnan'ı kaybettik. Medeni'yi ise yaklaşık 10 yıl önce kaybettik. O anne 3 oğlunu da genç yaşta kaybetti. O anne hala yaşıyor ve Adnan'ın taziyesine gidebilme cesaretini kendimde bulamadım. Çünkü o çınar gibi anneyi gör-

düğümde nasıl davranacağımı, nasıl ayakta kalacağımı? Bilemedim, gidemedim.

Annemin bir başka gelişi vardı. Nusaybin-Diyarbakır arası yaklaşık 150 km'dir. Babam Nusaybin'den Diyarbakır'a gelene kadar anneme söyleyeceği iki kelimeyi ezberletmeye çalışmış.

“Oğlum, nasılsın?”

Bunu bir zikir edasıyla saatlerce söyletiyor. Hapishane duvarında elleri başlarında beklerlerken yine saatler boyunca bunu tekrarlıyor. Kaç saat sürdü bilmiyorum ama ziyaret anı geldi. Annem karşımdayken ben biraz toparlanmış bir haldeydim. Beni gördü ve “Oğul, nasıl?” dedi. “Oğlum, nasılsın?” diyemedi. “Oğul nasıl?” dedi ve dili tutuldu. Dili tutuldu çünkü söyleyecek başka bir şeyi yoktu. Ama gözleri ve hali her şeyi anlatıyordu. On altı çocuğun on beşincisiydim. Son erkek çocuğuydum annemin, göz nuruydum. Okula gönderdiği, okutmak istediği tek çocuğuydum. Biraz daha direndi, sonunda babama yaslandı. Aslında bayılmak üzereydi. Direndi, direndi... Görüşme süresi zaten iki-iki buçuk dakikaya uzatılmıştı, güya biraz daha insafli davranılıyordu. Son düdüğ çalınıp da geriye dönüşümle annemin yere yığılması bir oldu. “Oğlum, nasılsın?” diyemedi. Sadece, “Oğul nasıl?”... İkinci görüşme de böyle oldu.

Aradan bir iki sene geçmişti. Üç görüşme de açık görüş olmuştu. Orada koklayabildi yavrusunu. Kürtçeyle “Anne, sessizce konu-

şabilirsin” dediğimiz halde korkudan konuşamıyordu. Başımızda gardiyanlar vardı. Bana zarar vermelerinden korktuğu için sesi çıkmıyordu. Bir başımda duran askere bir bana bakıyordu. Sadece ellerimi tutup okşadı. Bir ara ağzından bir mırıltı çıktı. Kürtçe olarak “Kemiklerin sağlam mı oğlum?” dedi. “Sağlamdır anne” dedim. Birçok kemiğimin kırıldığını duymuş. Elmacık kemiğim, sol kulağım, dişlerim, 4 kaburga kemiğim, kırılmıştı. Elmacık kemiğim kendiliğinden kaynadı. 30 yıl geçmesine rağmen hala soğuklarda sızlar durur. Bana “unutma!” dercesine acılar yaşatır. O günleri hatırlatır. Kulağım zaten gitti. Dişlerim takma. Elimde olsa kalan birkaç dişim var onları da çektirmek istiyorum ama Allah’ın nimeti olduğu için vicdanen rahat edemiyorum, çektiremiyorum. O dişlerle çiğnedim sıçanları, o dişlerle tattım insan dışkısını.

Annem bir daha gelemedi. Gelmesini ben istemedim. Çünkü her ziyaret sonrası günler haftalar süren buhranlar, sıkıntılar yaşıyordu. İlk iki buçuk-üç yıl yani fiziki işkencelerin bittiği anlara kadar yakınlarımızı, anne babalarımızı düşünme lüksümüz zaten yoktu. Çok istisnai anlarda bunu düşünüp konuşabilirdik arkadaşlarımızla.

Dışarıyı düşünmek bizim için ulaşılmaz bir düştü. Dışarıya çıkacağımızı, özgürlüğümüze kavuşacağımızı hayal bile edemiyorduk. Dişlerimizi bile düşleyemiyorduk. Kimse zaten dışarı çıkmayı bile düşünemiyordu. Dışarı çıkmak yeniden doğmak gibi

bir şeydi. Biz kendimizi ölü sayıyorduk. Tek düşüncemiz, ne zaman öldürüleceğimizdi. Birçok tutsak mahkeme kararıyla tahliye olduğu halde farklı muamelelere tabii tutuluyorlardı. Mahkeme karar verirdi. Cezaevi idaresi tutsakları bir hafta, bir ay ya da daha fazla keyfi müdahalelerle bırakmazlardı. Ya da onları yeniden götürüp yeniden gözaltına alıyormuş gibi sorgular, takacak bir kulp bulur tekrar cezaevine getirilirlerdi. Çoğu kişiyi götürüp aylarca soruşturmanın olduğu bölgede, Urfa'da, Batman'ın, Mardin'in, Diyarbakır'ın sorgu mekânlarında işkence ederlerdi. Onlarla operasyonlar yapmaya çalışırlardı. Ya da yer tespitlerini sağlardı. Samimi itirafa zorlardı. İnsanlık onurunu beş para etmek için her türlü yöntemi kullanırlardı.

Öyle vahşetler yaşandı ki Diyarbakır zindanında...

Babalarıyla birlikte cezaevinde olanlar vardı. Oğula “babanı döv” emri verilirdi, en basitinden. Yapması için tokatlayıp coplardı. Babaya farklı işkenceler yapılması istenirdi ya da. Bunları nasıl anlatabilir ki insan? Yaşanması imkânsız gibi görünen şeyler. Ama hiçbir evlat babasına tokat atmadı.

Bir gün koridorda beklerken mahkeme gidişinde baba oğul olduğunu algıladığım iki kişi vardı. Gardiyan bağırdı genç olana “Babanın anasına söv” diye. Çocuk sessiz kalıyordu. Çocuğu feci şekilde dövdüler. Söveceksin diye. En sonunda çocuk tamam komutanım dedi. Babasına dönüp tekrarlamasını istedi gardiyan, “babana dön ve annesine küfret ” diye bağırdı. Çocuk

babasına döndü ve “Babaaaaa” diye avazı çıktığı kadar bağırdı, “Anana kurban olayım” dedi ve bayıldı.

Askerlerin postalları arasında dakikalar süren tekmelerin akabinde tekrar kendine geldi. Tekrar tekrar bunu denediler. Çocuğa babasına küfrettiremediler. Baba yalvarıyordu çocuğu rahat bırakmaları için. Bu sefer sıra babaya gelmişti. Çocuğu soyduklar, babaya copu kullanacaksın demişlerdi. Diğer tutsaklar başları öne eğik elleri kelepçeli duvara dönmüşlerdi. Bir baba bunu yapabilir mi? Yapamadı da. Baba da aynı muamelelerden geçti. Ama orada o feci dayağı yiyen ne baba nede o çocuk, orada o çığlıkları dinleyen insanlar kadar acı çekmedi.

Onlar dayak yerken işkence görürken şu veya bu şekilde onlar karşılık verebilip direnebiliyorlardı. Ama duvar dibinde bütün bu zulme sessiz kalmanın acizliğiyle elleri ve ayakları kelepçeli, başını eğmiş duran diğer tutsaklar çaresizlik içindeydi...

Bu dramlar insanlık tarihi boyunca süregelmiştir biliyorum. Firavun döneminde de vardı, Hitler döneminde de olmuştur, zalim Dehak döneminde de olmuştur. Zulüm diktatörlüğünün olduğu bütün insanlık tarihi boyunca olmuştur. Bunu yaşamak ve yaşananlara şahit olmak nasip oldu belki de. Bu yeri gelince hayatımıza bir nimet, yeri gelince katlanılmaz bir zahmet aracı olarak hatıralarımızda yer buluyor.

İnsanlık... Taşıdığı inanç değerleri ne olursa olsun, özünden ve insani değerlerden uzak olmayan hiç kimseye aynısını yaşatmasın Rabbim diye dua ettim. Kin besleyemedim ben, o işkenceleri yapan askerlere kin besleyemedim. Çünkü onların hepsi zavallı insanlardı. Kin beslediğim bir kaç kişi vardı onlar da Yüzbaşı Esat Oktay Yıldırım ve onun asıl sahibi Kemal Yamak ve Kenan Evren... Bunları kin besleyebildiklerim.

Elbette, biliyordum bunları yaratan ceberut, zora dayalı, vahşetten ve korkudan oluşan faşist devlet sistemiydi. Devletin içinde kontrgerilla kurarak ayrı bir devlet olan sistemdi bu. Bu kişiler de işte bu devletin içindeki kendini devlet yerine koyan karanlık sistemin acımasız ve insanlıktan nasibini almamış insanlığın yüz karası sembolik isimleriydi. Şimdi bize yaşattıkları cehennemde onlar hesap veriyor. Ama önemli olan bu cezaevinde, sorgularda onlarca insan katleden bu canilerin yargı önünde hesap veremeliydi.

Fazlasını anlatmaya yazmaya güç yetmiyor.

Allah bir daha o günleri göstermesin. Allah bir daha o günleri yaşatmasın.

12 Eylül Dönemi'nde

Diyarbakır ve Diğer Cezaevlerinde

Uygulanan İşkence Yöntemleri

Diyarbakır Cezaevi'nde uygulanan vahşeti kimse tanımlamadı hatta uzun süre anlatamadı bile. Hâlâ daha anlatırken sakladıkları bir şeyleri kendilerine bile itiraf edemedikleri şeylerin olduğuna inanıyorum. Yapılanlar öylesine sadistçe, kaba ve gayri ahlaki yöntemlerdi ki... İşte bu yöntemlerden bazıları şunlardı:

Köpek Saldırtma: Diyarbakır'da CO adı verilen köpeklerle sadistçe işkence.

Falaka: En yaygın ve sürekli uygulanan yöntem,

Tecavüz: Cezaevinde görev yapan gardiyanlar, tutuklulara ve gözaltı bahanesiyle cezaevine getirilen tutuklu yakınlarına merdiven altlarında, diğer tutukluların gözü önünde zorla tecavüz ederlerdi. Ayrıca iki tutuklu çırılçıplak soyundurularak birbirlerine tecavüz etmeleri istenirdi. Herkese izlettirilirdi.

Cop sokma: Gardiyanlar copu zeytinyağına batırır ve yağlı copu tutuklunun makatına zorlardı. Sonra bu copu kendisine ya da bir başka tutukluya yalatırlardı.

İşeme: Havalandırmada bir tutuklunun yere yatması istenir, diğer tutuklulara, yerde yatan tutuklunun yüzüne işemesi istenirdi.

Fare Yedirme: Canlı ya da yemeğin içine atılmış fareleri zorla yedirme.

Çek-çek: Tutuklu çırılçıplak soyundurulur ve erkeklik organına bir ip takılırdı. Gardiyan ipin diğer ucunu alıp hızla koşar, tutuklu da zorunlu olarak gardiyanın peşinden koşar.

Zincir: 20 metre uzunluğundaki zincirin uçları iki tutuklunun boynuna bağlanır, tutuklular sırt sırta verdirilerek ters yönde hızla itilir. Tutuklu tek ayağından zincirre bağlanır, bu zincir yüksek bir yere asılır, tutuklu bayılıncaya kadar askıda kalırdı.

Gece Nöbeti: Geceleri her koşulda mevcuda göre 2-7 kişiye kadar tutukluya sırayla nöbet tutturulurdu. Nöbet sırasında devriye gezen gardiyanlar, koğuşun mazgal deliğini açar, nöbetçi tutuklunun mazgaldan dışarı elini uzatmasını ister, tutuklunun ellerine cop veya kalasla istediği kadar vururdu.

Pislik Yedirme: Her havalandırmanın ortasında bir lağım çukuru vardı. Lağım suları ve insan pislikleri burada toplanırdı. Tutuklulara bu çukurdan avuç avuç pislik alıp yemeleri istenirdi.

Lağım Suyuna Sokma: Tecrit bölümünün alt katındaki bazı tuvaletlerin delikleri tıkanır. Hücrelerin pisliği ve lağım suları burada biriktirilir, diz boyu kadar oluşturulan pisliğin içine tutuklu atılır ve pislik yedirilirdi.

Gece Baskını: Nöbetçi subay ve gardiyanlar, gece geç saatte tutukluların koğuşuna girerek, uyku sırasında tutuklulara cop veya kalaslarla dayak atarlardı.

Ayaktan Asma/Tepe: 50-60 kişi havalandırmaya alınırdu. Gardiyan “tepe ol” komutu verince tüm tutuklular üst üste bindikten sonra, bir tutuklu da üst üste yatan tutukluların üstüne çıkar, istiklal Marşı’nın on kıtası okutulurdu.

Kervan: Havalandırmada tutuklular tek sıra dizilir, her tutuklu önündeki tutuklunun sırtına bindirilir, bacakları, altındaki tutuklunun boynundan aşağıya sarkıtılır ve kulaklarından tutması istenirdi. Gardiyanın komutuyla tutuklular yürümeye başlar ve bu işlem tutuklular ayakta duramayacak duruma gelene kadar sürerdi.

Kantar: Tutuklular havalandırmada çırılçıplak soyundurulup tek sıra halinde dizilirler, sıranın ön tarafında duran tutuklu sırt üstü yatırılırdı. İlk tutuklu, yatan tutuklunun testis ve erkeklik organlarından tutarak yukarı kaldırır, tutuklunun kaç kilo geldiğini söylemesi istenirdi. Tüm tutuklular birbirini tartana kadar bu işlem devam ederdi.

Kule: Havalandırmaya çıkan tutuklular altı kişilik daire oluştururlardı. Bunların üzerine 3-4 kat olacak biçimde tutuklular çıkarıldıktan sonra, gardiyanın “yıkıl” komutuyla kule oluşturan

tutuklular kendini yere bırakır ve böylece tutukluların değişik yerlerinde kırılma çıkık olurdu.

Ranza Altı: Gardiyanlar ellerinde kalaslarla koğuşa girip, “ranza altı ol” komutunu verince, koğušta bulunan tutukluların hepsi ranzaların altına girerdi. Herhangi bir yerlerinin açıkta kalması gerekiyordu. Ranzaların altına tüm tutuklular sığmadığı için kiminin eli, kiminin kolu dışarıda kaldığından, gardiyanlar ellerindeki kalaslarla tutukluların dışarıda kalan kısımlarına vurmaya başlardı.

Sehpa: Tutuklu gece koğuştan alınıp, koğuş koridorunda gardiyan ve subaylardan mizansen olarak oluşturulan bir mahkemede kurgulanırdı. Mahkeme, tutukluyu idam cezasına çarptırır, iki katın merdiven kenarlığına bir ip geçirilip, ipin ucuna tutuklunun boyun kemiğini kırmayacak düzeyde kalın bezden bir ilmik takılır, tutuklunun boynu bu ilmiğe geçirilir ve temsili infaz gerçekleştirilirdi. Tutuklu tam boğulacağı sırada ip açılırdı.

Kitap Okuma/Tekmil tekrarlatma: Koğušta bir tutuklunun eline kitap verilir, tutukluya avazı çıktığı kadar yüksek sesle tek tek sözcükler okutulurken, diğer tutuklular bu sözcükleri tekrarlardı. Sabahtan akşama kadar yapılan bu işlem sırasında, tutuklular ayakta durmak zorundaydı. Tekmil de aynı şekilde bazen saatlerce bazen sabaha kadar tekrarlatılırdı.

Germe: Tutuklunun bir bacağı merdiven kenarlığına bağlanır, diğer bacağı da açık bırakılan koğuşun gözetleme deliğine bağlanıp kapı kapatılır, tutuklunun bacakları koğuş kapısının eni kadar gerilir ve öyle kalırdı. Koşuşturulur, zincir tam gerilince, her iki tutuklu da sırtüstü yere düşerdi.

Marş söyletme ve ezberlettirme: Cezaevinde bulunan herkes elli altı marş ezberlemek zorundaydı. İstiklal Marşı'nın tüm kıtaları da... Bu marşlar tutukluların ses telleri tahriş oluncaya kadar bağirtılarak söyletilirdi.

Ölmek: Tutuklu havalandırmanın orta yerine çıkarılır, hazır ol durumuna geçirilirdi. Gardiyanın “öl” komutuyla tutuklu kaskatı, eklemelerini kırmadan yere düşürülürdü. Bu işlem gardiyanın keyfine göre tekrarlanırdı.

Sigara İçirme: Bunun çok çeşitli yöntemleri vardı. En çok uygulananları şunlardı: Koğuşta kalan tutukluların eline beş adet sigara verilir, sigaraların tümü yakılarak devamlı ağızda tutulurdu. Gardiyanın “çek-bırak” komutuyla sigaralar bitinceye kadar içirilir, sigaralar -filtreleri dâhil- tutuklulara yedirilirdi. Bu sırada koğuş pencereleri kapatılır, havasızlık ve dumanla boğulma ortamı yaratılırdı.

Banyo: Tutuklular çırlıçiplak soyundurulur ve tek sıra halinde banyoya götürülürdü. Banyoda sabun kullanılmazdı. Hortumla tazyikli su tutukluların üzerine fişkirtilirdi. Daha sonra tutuklu-

lar koridora çıkarılır, “Yat-sürün” komutuyla tutuklular yerlerde süründürülerek koğuşlarına götürülürdü.

Sayım Düzeni: Tutuklular günde en az beş kez sayılırdı. Her sayımdan önce, tutuklular sayım düzenine geçer, sayım talimi yaptırılır, yüksek sesle tekmil verilir, rahat-hazır ol ile çöker kalkarlardı.

Lokomotif: Tutuklular havalandırmaya çıkarılır, iki kişi çırılçıplak soyundurulur, bunlardan birisi domalıp iki eliyle diz kapaklarını tutar, diğeri de arkadan bunu kucaklardı. Gardiyanın “uygun adım marş” demesiyle her iki tutuklu havalandırmada dolaşırlar, diğeri tutuklular zorunlu olarak bunları izlerdi.

Hastane: Hastanede de cezaevindeki kurallar geçerliydi. Hasta, tuvalete götürülmez, yatakta da hazır ol vaziyetinde yatarı.

Verem: Veremlilerle, sağlam tutuklular birbirinden tecrit edilmez, aynı kapta yemek zorunda bırakılırdı. Aynı battaniyenin altında yatırılırlardı. Veremlilerin balgamları tahlil yapılacak bahanesiyle toplanır, karavanadaki yemeklere karıştırılır ve bu yemekler tüm tutuklulara yedirilirdi.

Ayakta durma: Bu yöntem cezaevinde her gün geçerliydi. Sabah saat 05’den akşam 17-19’a kadar tutukluların oturması yasaktı.

Konuşma Yasağı: Koğuş içindeki iki kişinin birbiriyle konuşması, tutuklunun gülmesi ve düşünür gibi görünmesi yasaktı. Böyle

bir suçú işleyen tutuklulara yukarıdaki işkence yöntemleri uygulanırdı.

Avukat – Mahkeme - Ziyaret Dayağı: Avukat görüşmesine, mahkemeye ve diğeri görüşmelere gidip gelirken tutuklulara dayak atılırdı. Görüşlerde hiçbir şey konuşulmaması tembih edilirdi. Tutuklular mahkemeye götürülürken cenaze arabasına bindirilirdi. Elleri arkadan kelepçeli olurdu. Cenaze arabasına binerken ve çıkarken gardiyanlar tarafından dövülürlerdi.

Kitaba Dair

Yaşanmışlığı yazmak...

Ya da ne kadarını yazmak, yazabilmek...

Bir yandan yıllarca beynimi, yüreğimi, ruhumu zorlayan sorular diğer yandan dostlarımla bu konudaki ısrarı... Ben de dayanamadım, yazmayı denedim. Her denemem; yazmalarımı aylar, yıllar sonrasına erteledi...

2010 yılında yine başladım yazmaya. Ancak güç yetiremeyince ses kayıt cihazına anıları okuyarak deşifre etmeyi tercih ettim.

Ama kendi yaşamımı ikinci kez okumaya, yazdıklarımı okumaya yine güç yetiremedim. Editöryal destekler aradım. O da sonuç vermedi.

Her yıl 12 Eylül tarihinde yayımlama kararı aldıkça ertelendi. Ta ki usta gazeteci-yazar Adnan GERGER dostumun yazdıklarına karşı duyduğu heyecanı görünce artık kaçınılmaz oldu.

Ve ilginç olanı da bu satırları yani kitabın son şeklini yine bir başka cezaevinde yazmak nasip oluyor.

Bu vesile ile kitabın yazılmasında katkıda bulunan sevdiklerime; vefat eden canlarıma; Adnan GERGER ve Yusuf Kemal METİN dostuma ve Temel Strateji'nin eski yeni tüm çalışanlarına şükranlarımı sunuyorum.

Evet; 12 Eylül Askeri Darbesi'nin hemen ardından yaşanan vahşete bir nebze ışık tutmak için 7 yıllık zindan yaşamımdan bazı kesitler yazdım. Yaşamadığım çocukluğu, gençliğimi dile getirmeye çalıştım. Yaşanan acıları hiçbir kalem dile getiremez, hiçbir kitap bünyesinde barındıramaz.

Her yazmaya oturduğumda neyi ne kadar yazacağımın kararsızlığını yaşadım. Belki bu kitabın içerdiği sayfaların on katını yazdım ama kitaba ancak bu kadarını koymaya karar kıldım.

Zira insan ve yine insan... Yaşayan da yaşatan da... Mazlum da insan, zalim de insan...

Kin ve nefret duymadım...

Bölünen toprakların arasındaki sınırların anlamsızlığının bir gün mutlaka anlaşılacağı, parçalanmış zihinlerin, ruhların kendine geleceği, toplumsal bilinçaltı kirliliğinin temizleneceği, acıların, yaşanmışlıkların güzelliklere bedel olacağı umudunu, inancını hiç yitirmedim.

Kardeşlik hukukunun bu coğrafyalarda yaşayacağına hep inandım. Gelecek nesillerin kin ve nefret duygusunu değil; adalet, barış, birlikte yaşama duygusunun; yine birlikte medeniyetler inşa etme umudunun bu topraklarda can bulacağına inandım. Sabırla umut ettim, ediyorum.

Yine bir 12 Eylül tarihinde; o karanlık günlerden 30 yıl sonra Diyarbakır zindanında yaşananların unutulmadığı ve aynı zinda-

nın bir ‘İnsanlık Onuru Müzesi’ne dönüşeceğine olan inancımı da kaybetmedim. Kaybetmeyeceğim de...

Kitaba Dair dedik; bu edebi bir eser olma iddiasında değil. Umuyorum ki okuyucunun eleştirilerini göz önünde bulundurarak sonraki baskılarda çok daha kapsamlı yazmaya devam ederiz. Hatta o dönemi yaşayan diğer ‘çocukların’ da katkılarıyla daha da zenginleştiririz.

Yeni nesillerin, gençlerin özellikle şaşkınlık içinde okuyacağını düşündüğüm bu kitabın sonrasında da daha güçlü bir iletişimle yeni baskılarda yeni yazılarda yeni kitaplarda buluşmak umuduyla...

Abdurrahim Semavi

Sincan 2 Nolu F Tipi Kapalı Cezaevi

Abdurrahim SEMAVİ

1964 Nusaybin doğumlu. Lise öğrencisiyken 1980 yılında cezaevine girdi, 1987 yılında tahliye oldu. 1998 yılına kadar süren mahkeme beraat kararı ile sonuçlandı. Birçok STK’da görev aldı. Dem ve Nubin adlı dergilerin kuruculuğunu yaptı. Şiir ve makaleleri muhtelif dergi ve ulusal gazetelerde yayımlandı. 2007 yılında Ankara’da kuruculuğunu yaptığı Temel Strateji Araştırma Merkezi Başkanlığı’nı yürütüyor.

